

Ministarstvo
prosvjete, nauke
i inovacija

OKVIR NACIONALNOG KURIKULUMA

CRNE GORE

Izrada ove publikacije finansirana je od strane Evropske unije i UNICEF-a. Njen sadržaj isključiva je odgovornost Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i ne odražava nužno stavove Evropske unije i UNICEF-a.

Ekspertsku podršku tokom izrade Okvira nacionalnog kurikuluma Crne Gore pružili su prof. dr Ana Pešikan, međunarodna konsultantkinja i ekspertska tim međunarodne konsultantske agencije Genesis Analytics.

Okvir nacionalnog kurikuluma Crne Gore izrađen je u okviru zajedničke inicijative Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, UNICEF-a i Evropske unije „Kvalitetno obrazovanje za svu djecu Crne Gore“.

OKVIR NACIONALNOG KURIKULUMA CRNE GORE

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA	7
LISTA GRAFIČKIH PRIKAZA	9
UVODNA RIJEČ	11
I FILOZOFIJA OKVIRA KURIKULUMA	13
II FUNKCIJE OKVIRA KURIKULUMA	17
III VIZIJA	21
IV CILJEVI	31
V VRIJEDNOSTI I KLJUČNE KOMPETENCIJE ZA 21. VIJEK	35
VI PRINCIPI	41
VII MEĐUPREDMETNE TEME	45
VIII NAČELA REALIZACIJE KURIKULUMA	55
IX OBRAZOVNA PODRUČJA I OBLASTI UČENJA	59
X VANNASTAVNE AKTIVNOSTI: KOMPLEMENTARNOST S REDOVNOM NASTAVOM	65
XI PRILAGOĐAVANJE KURIKULUMA SPECIFIČNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA DJECE/ UČENIKA	69
XII PRAĆENJE I OCJENJIVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA	73
XIII NASTAVNIK BEZ KOJEG SE NE MOŽE: PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA	79
XIV REALIZACIJA KURIKULUMA U VANREDNIM OKOLNOSTIMA	83
XV PRAĆENJE I EVALUACIJA REALIZACIJE KURIKULUMA	85
PRILOZI	89
Prilog 1. Profesionalne uloge nastavnika	89
POJMOVNIK	93
LITERATURA	97
RADNA GRUPA ZA IZRADU OKVIRA NACIONALNOG KURIKULUMA CRNE GORE	101

LISTA SKRAĆENICA

AI	Vještačka inteligencija (engl. Artificial Intelligence)
ECCE	Briga i obrazovanje u ranom djetinjstvu (engl. Early Child Care and Education)
IKT	Informaciono-komunikacione tehnologije
MT	Međupredmetne teme
PISA	Program za međunarodno ispitivanje učenika (engl. Programme for International Student Assessment)
PRN	Profesionalni razvoj nastavnika
PVO	Predškolsko vaspitanje i obrazovanje
PU	Predškolska ustanova
SEK	Socio-emocionalne kompetencije
TVET	Tehničko i stručno obrazovanje i obuka (eng. Technical Vocational Education and Training)
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (engl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNICEF	Dječji fond Ujedinjenih nacija (engl. United Nations Children's Fund)
VNA	Vannastavne aktivnosti
OVU	Obrazovno-vaspitne ustanove

LISTA GRAFIČKIH PRIKAZA

Slika 1. Opšte funkcije Okvira kurikuluma

Slika 2. Okvir za kompetencije i ishode učenja u 21. vijeku

Slika 3. Principi kurikuluma

Slika 4. Kurikulum: ukrštanje oblasti učenja/predmetnih područja i MT

Slika 5. Modelovanje nastavne prakse kroz kurikulum

Slika 6. Profesionalne uloge nastavnika

Slika 7. Mehanizmi obezbjeđenja kvaliteta realizacije kurikuluma

Tabela 1. Karakteristike različitih vrsta ocjenjivanja

Tabela 2. Usklađivanje ciljeva učenja na različitim nivoima i načina ocjenjivanja

UVODNA RIJEČ

Poštovani/e,

Imajući na umu činjenicu da obrazovanje predstavlja temelj svakog društva, naš cilj je da u narednom periodu izgradimo kvalitetan, savremen i inkluzivan obrazovni sistem koji je sa jedne strane u potpunosti usklađen sa najboljim evropskim obrazovnim sistemima, a s druge prilagođen nacionalnom kontekstu i svim specifičnostima koje on sa sobom nosi.

Vjerujući da je obrazovan pojedinac građanin svijeta i zalog trajnog prosperiteta cjelokupnog društva, a znanje fundamentalna komponenta prevazilaženja socio-ekonomskih nejednakosti, Vlada Crne Gore je prepoznala upravo obrazovanje kao jedan od prioriteta svoga djelovanja, sigurna da svako ulaganje u unapređenje obrazovnog sistema predstavlja korak ka uspješnijoj, prepoznatljivijoj i prosperitetnoj Crnoj Gori.

Nakon što smo otpočeli najveći investicioni ciklus u istoriji kada je u pitanju obrazovna infrastruktura na svim nivoima, čija je realizacija u toku, uz podršku Unicef-a i Evropske komisije usvojili smo i ključni dokument, Strategiju reforme obrazovanja 2025-2035, koja predstavlja naš strateški pravac djelovanja u narednom desetogodišnjem periodu kako bismo kreirali sigurno, prijatno i podsticajno školsko okruženje u kome svaki učenik može razviti svoj puni potencijal i ovladati odabranim skupom znanja, vještina i vrijednosti važnim za razvoj našeg društva, a u skladu sa standardima savremenog doba.

Usvajanjem Okvira nacionalnog kurikuluma jedan smo korak bliže ka definisanom cilju, pa vam sa velikim zadovoljstvom preporučujem pomenuti dokument koji će biti polazna osnova za reformu obrazovnog sistema koja je pred nama i koju svi sa nestrpljenjem očekujemo.

Veliku zahvalnost dugujem timu Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i članovima Radne grupe koju su činili predstavnici relevantnih institucija i organizacija, ali i svim prosvjetnim radnicima, stručnim saradnicima, konsultantima, nevladinom sektoru, stručnoj javnosti koji su dali svoj doprinos u izradi ovog dokumenta.

Pošto je najveći dio posla tek pred nama, sigurna sam da ćemo svi uživati u procesu koji predstoji i da ćemo dati svoj doprinos da naš obrazovni sistem učinimo boljim za sve generacije koje dolaze. Jer naši mladi ljudi to zaslužuju.

S poštovanjem,

Prof. dr Anđela Jakšić-Stojanović

ministarka prosvjete, nauke i inovacija

I FILOZOFIJA OKVIRA KURIKULUMA

Okvir nacionalnog kurikuluma Crne Gore (u daljem tekstu: Okvir) zasniva se na univerzalnim vrijednostima i specifičnostima crnogorskog obrazovanog konteksta, nastavljajući pozitivne tokove utemeljene u njegovom istorijskom razvoju, kao i savremena rješenja, koja su predložena, implementirana i potvrđena nakon sveobuhvatne obrazovne reforme osmišljene početkom 21. vijeka i implementirane u prethodnom periodu. Nastojali smo da obezbijedimo kontinuitet u razvoju našeg obrazovnog sistema utemeljenom na humanističkom pristupu koji se zasniva na obrazovnoj paradigmi – nastava usmjerena na dijete/učenika i njegovo učenje.

Obrazovanje i vaspitanje u Crnoj Gori teži postizanju željenih ishoda obrazovanja kako bi naša djeca/učenici bili spremni za budućnost, bili opremljeni kompetencijama za snalaženje, učešće i doprinos u globalizovanom svijetu. Kroz obrazovanje želimo da našoj djeci/učenicima kreiramo uslove da što više razviju svoje potencijale, slijede svoja interesovanja i da samoostvareni brinu o svojoj zajednici i društvu, doprinoseći im.

Da bismo ostvarili ciljeve obrazovanja i vaspitanja, naš okvir kurikuluma je osmišljen tako da razvija karakter, um i tijelo djece/učenika. On služi njegovanju vrijednosti i razvoju znanja, vještina i sklonosti, pružanju obrazovnog iskustva koje će našoj djeci/učenicima omogućiti da aktivno komuniciraju i povezuju se s drugima, kako u fizičkom tako i u digitalnom prostoru. Na taj način postaju svjesni da su dio društva i uče da prihvate raznolikost saradujući sa ljudima iz različitih sredina.

Filozofija na kojoj se gradi nacionalni kurikulum predstavlja ono u šta vjerujemo o nastavi i učenju:

- Vjerujemo u **cjelovito svestrano (holističko) obrazovanje**, u čvrst temelj znanja, u obrazovanje usmjereno na vrijednosti, socijalnu i emocionalnu dobrobit i razvoj karaktera, kako bismo dobro pripremili našu djecu/učenike za budućnost.
- Vjerujemo **da svako dijete želi i može da uči, ako mu se stvore uslovi**:
 - za brižno, bezbjedno i podsticajno okruženje za učenje u kome se cijeni svako dijete; u kome postoje pozitivni odnosi između nastavnika i djece/učenika i vršnjaka; da u našim školama postoji kultura brige i međusobnog poštovanja, gdje djeca/učenici uče da budu empatični i cijene različitosti, gdje ih okruženje podstiče da odgovorno preuzimaju rizike, uče iz svojih grešaka i jedni od drugih i da budu samouvjereni u izražavanju svojih stavova;
 - da je u središtu obrazovnih odluka dijete/učenik, time se rukovode dizajn kurikuluma i njegova implementacija, praksa i nastavne aktivnosti – bez sadržaja i nastavnika se ne može, ali su im glavne uloge da pokrenu i podrže efektivno učenje;
 - da su razvojno prilagođeni tempo nastave, pristup i praksa ocjenjivanja;
 - da se efikasno koristi tehnologija i koriste stručnjaci i resursi iz šire zajednice – kada koristimo tehnologiju da bismo unaprijedili nastavu i učenje i omogućili veće prilagođavanje učenja; takođe, da gradimo ekosistem partnerstava sa stručnjacima i koristimo resurse iz šire zajednice, gdje je to relevantno, kako bismo obogatili učenje na autentičan način;
 - da je dizajniran prostor za učenje koji podržava individualno, ali i zajedničko kooperativno učenje, kada djeca/učenici povezuju nove ideje i iskustva s onim što već znaju, tumače i procjenjuju znanje iz različitih perspektiva, zajedno konstruišu, asimiluju i prilagođavaju novo znanje kroz istraživanje i interakciju s drugima; da im pomazemo da razmišljaju o sopstvenom mišljenju i učenju, čime im olakšavamo razumijevanje pojmova i primjenu onoga što su naučili u različitim kontekstima;

- da se procjenjivanje znanja koristi za razvoj samostalnosti u učenju, a ne samo kao sumativna mjera postignuća; da je ocjenjivanje sastavni dio procesa nastave i učenja i da pomaže našim učenicima da postanu samostalni cjeloživotni učenici, da prate, procjenjuju i poboljšavaju sopstveno učenje; da dizajniramo ocjenjivanje tako da prikupimo dokaze o napretku naših učenika, pružimo im blagovremene i ciljane povratne informacije kako bi oni unaprijedili svoje učenje, a mi poboljšali naše nastavne prakse koristeći tehnologiju gdje je to korisno;
- da tako realizujemo nastavu i učenje da djeca/učenici pronađu smisao u učenju, motivisani su i preuzimaju odgovornost za svoje učenje.

II FUNKCIJE OKVIRA KURIKULUMA

OPŠTA FUNKCIJA – MISIJA

Okvir je temeljni sistemski dokument kojim se uspostavlja koherentno i kvalitetno douniverzitetsko obrazovanje i vaspitanje u Crnoj Gori.

Osnovne funkcije Okvira su da:

- definiše zajedničke ciljeve, vrijednosti i ishode obrazovanja i vaspitanja;
- obezbijedi jedinstvene standarde kvaliteta i pravednosti za sve predškolske ustanove (u daljem tekstu: PU)/škole i svu djecu/učenike;
- poveže sve nivoe douniverzitetskog obrazovanja u integrisanu cjelinu.

Okvir je, dakle, pedagoški vodič, ali i normativni dokument kojim se obezbjeđuje da obrazovni sistem funkcioniše kao jedinstvena, usklađena i razvojno usmjerena cjelina (v. Sliku 1). Okvir osigurava da sva djeca/učenici, bez obzira na mjesto školovanja, PU/školu i lične okolnosti, imaju jednake mogućnosti za razvoj i da dostignu željene obrazovne ishode. Kurikulum se odnosi na **cjelokupno organizovano iskustvo djeteta/učenika, u bilo kom institucionalnom okruženju koje je usmjereno ka obrazovnim ciljevima i zadacima.**

Nacionalni kurikulum je samo jedan element u obrazovanju svakog djeteta. Postoji vrijeme i prostor u školskom danu, u svakoj sedmici, tromjesečju i školskoj/radnoj godini da se ide dalje od specifikacija nacionalnog kurikuluma. Nacionalni kurikulum pruža pregled osnovnih znanja i kompetencija oko kojih nastavnici mogu da razviju zanimljive i stimulatívne nastavne aktivnosti kako bi podstakli razvoj znanja, razumijevanja i vještina djece/učenika, kao dio šireg školskog kurikuluma (v. Pojmovnik).

Slika 1. Opšte funkcije Okvira

POSEBNE FUNKCIJE

1. USPOSTAVLJANJE STANDARDI I KVALITETA U OBRAZOVANJU

Okvir uspostavlja zajedničke standarde kvaliteta u obrazovanju i daje smjernice za praćenje, razvoj i unapređivanje kvaliteta obrazovanja.

Okvir daje sveobuhvatnu mapu obrazovnog puta koja je zasnovana na validnim nalazima za ažuriranje obrazovnih politika (eng. evidence-based education, v. Pojmovnik) i nastavnih praksi i okruženja za učenje. U skadu sa tim, Okvir je temeljni dokument za dizajniranje predmetnih kurikuluma i vannastavnih aktivnosti, udžbenika i nastavnih resursa.

Okvirom se utvrđuju opšti ciljevi obrazovanja i vaspitanja, definišu se oblasti učenja/predmetne oblasti, ključne kompetencije, vrijednosti i vještine, međupredmetne teme, načini mjerenja uspjeha u učenju i postavljaju ishodi učenja koje bi djeca/učenici trebalo da dostignu u obrazovanju.

Utvrđeni standardi primjenjuju se na sve nivoe douniverzitetskog obrazovanja – predškolsko (dalje u tekstu: PVO), osnovno i srednje obrazovanje, uključujući obrazovanje djece/učenika s posebnim obrazovnim potrebama i opšte obrazovanje odraslih, čime Okvir obezbjeđuje koherentan i sinhronizovan sistem obrazovanja i vaspitanja na teritoriji cijele države.

2. VODIČ ZA PLANIRANJE I REALIZACIJU NASTAVE I UČENJA

Okvir predstavlja referentni okvir za izradu predmetnih kurikuluma i kurikuluma za rano i predškolsko vaspitanje i obrazovanje, za organizaciju nastave i vannastavnih aktivnosti i primjenu nastave koja je usmjerena na učenika koristeći metode aktivnog učenja.

Okvir je polazni dokument na osnovu kojeg se izrađuje nastavni plan, vodič je za njegovu organizaciju i realizaciju, osnova je za izradu predmetnih kurikuluma i organizaciju procesa nastave i učenja, kao i okruženja za učenje. Njegova uloga je da obezbijedi proces učenja koji vodi temeljnom učenju, sticanju trajnog kvalitetnog znanja, razvoju sposobnosti kritičkog mišljenja i rješavanja problema, a ne samo memorisanju i reprodukovanju znanja.

Najkraće rečeno, Okvir:

- daje smjernice za izradu predmetnih kurikuluma, udžbenika, nastavnih materijala i za koncipiranje vannastavnih aktivnosti;
- obezbjeđuje nastavu usmjerenu na dijete/učenika i učenje;
- upućuje na efikasne nastavne strategije; i
- podstiče primjenu savremenih metoda aktivnog učenja i nastave.

3. VODIČ ZA PRAĆENJE, VREDNOVANJE I UNAPREĐENJE POSTIGNUĆA DJECE/UČENIKA

Okvirom se postavlja jedinstvena osnova za praćenje, procjenjivanje i vrednovanje učeničkih postignuća, ali i za praćenje i procjenu realizacije samog kurikuluma.

Okvirom se obezbjeđuje da ocjenjivanje bude put za podsticanje samostalnog učenja učenika, za razvoj samostalnog, samoregulisanog učenja, a ne samo završna procjena znanja i konstatovanje uspjeha ili neuspjeha učenika. Okvir daje smjernice za praćenje i evaluaciju realizacije kurikuluma (v. dio XV Praćenje i evaluacija realizacije kurikuluma).

Okvirom se poseban akcenat stavlja na:

- kontinuirano praćenje napredovanja učenika i davanje pravovremene, ciljane povratne informacije (fidbeka), kojom se podstiče razvoj metakognicije (v. Pojmovnik) – sposobnosti učenika da poznaje i evaluira proces vlastitog učenja, da ga prati i po potrebi koriguje;
- primjenu formativnog ocjenjivanja koje je podrška kvalitetnom učenju i razvoju sposobnosti samostalnog učenja (ocjenjivanje za učenje i ocjenjivanje kao učenje, v. dio XII Praćenje i ocjenjivanje postignuća učenika);
- osvješćivanje i afirmaciju različitih funkcija ocjenjivanja (informativna, evaluativna, instruktivna, razvojna i inovativna);
- kontinuirano praćenje operacionalizacije Okvira kroz druga obrazovna dokumenta i materijale i obrazovnu praksu, prikupljanje podataka i ciljano plansko mijenjanje nedovoljno funkcionalnih djelova.

4. PROMOVISANJE VRIJEDNOSTI I KULTURNOG I NACIONALNOG IDENTITETA

Kroz Okvir se promovišu građanske demokratske i humanističke vrijednosti, poštovanje kulturnog i nacionalnog identiteta, društvena kohezija, globalna svijest, a posebno pravednost i inkluzivnost obrazovanja.

Okvir je konstruisan oko društveno prihvaćenih građanskih i humanističkih vrijednosti, jednakih prava i odgovornosti, poštovanja drugih, brige, integriteta, solidarnosti i društvene odgovornosti.

Okvir se snažno zalaže za princip pravednosti u obrazovanju, da kvalitetno obrazovanje bude jednako dostupno svoj djeci/učenicima, bez obzira na njihove socijalne, kulturne, ekonomske, vjerske, jezičke, rodne ili druge karakteristike. Posebno se zalaže za prilagođavanje obrazovnog procesa specifičnim potrebama svakog djeteta/učenika, kako bi se podsticali u napredovanju i daljem obrazovanju, čime bi se dugoročno smanjivalo siromaštvo i socijalna ekskluzija.

5. PODRŠKA PROFESIONALNOM RAZVOJU NASTAVNIKA

Primjena ovako koncipiranog Okvira traži visoke profesionalne kompetencije nastavnika i njihov kontinuirani profesionalni razvoj, radi primjene savremenih pedagoških, psiholoških i metodičkih saznanja i ostvarivanja pravednog obrazovanja visokog kvaliteta.

U koncepciji Okvira nastavnik je ključni nosilac obrazovnog procesa, profesionalac koji kompetentno i odgovorno realizuje duh i slovo kurikuluma u radu s djecom/učenicima (v. dio XIII Nastavnik bez kojeg se ne može). Za primjenu ideja Okvira u nastavi i učenju neophodna je profesionalna autonomija nastavnika, njihova visoka stručna kompetentnost i odgovornost za donijete odluke, spremnost da sarađuju s drugima i budu agensi promjena na bolje kvaliteta obrazovanja i dobrobiti djece/učenika.

III VIZIJA

Dok nam misija govori zašto postoji Okvir kurikuluma, njegova vizija nam kaže gdje želimo da stignemo, kakav je poželjan rezultat douniverzitetskog obrazovanja, to jest, koja dječja/ učenička znanja, vještine i vrijednosti bi trebalo da se razviju kako bi mladi bili osposobljeni za život u savremenom, u svakom pogledu turbulentnom i izazovnom, dobu. Model koji nudi Okvir izgrađen je na osnovu više izvora: rezultata istraživanja, niza dobrih međunarodnih praksi i provjerenih nacionalnih iskustava, prilagođavajući se socio-kulturnim, istorijskim i ekonomskim specifičnostima nacionalnog konteksta.

Svi elementi kurikuluma (ciljevi, metode, ključne kompetencije, vrijednosti, međupredmetne teme, ocjenjivanje, oblasti učenja, okruženje za učenje, uloga nastavnika) izvode se iz vizije Okvira i u funkciji su njenog ostvarivanja. Međusobna usklađenost elemenata kurikuluma (kurikularna usklađenost, v. Pojmovnik) istovremeno je princip izrade kurikuluma i način da se obezbijedi njegova koherentnost, integrisanost i izbalansiranost.

U viziji našeg Okvira – učenik bi na kraju douniverzitetskog obrazovanja imao razvijene sljedeće kompetencije:

Kompetencija cjeloživotnog učenja

Kompetencija cjeloživotnog učenja (često se naziva i „učiti kako učiti“, engl. learning to learn) predstavlja sposobnost pojedinca da samostalno i efikasno upravlja sopstvenim procesom učenja, bilo da je samostalno ili u saradnji s drugima. Učenje učenja je jedna od osam ključnih kompetencija u Evropskom okviru ključnih kompetencija, koje su međusobno povezane i neophodne svakom pojedincu u 21. vijeku. Kompetencija cjeloživotnog učenja naglašava da učenje traje od ranog djetinjstva do starosti i služi za lični razvoj, aktivno građanstvo, socijalnu inkluziju, mogućnost zapošljavanja i upravljanja karijerom. Promovisanje cjeloživotnog učenja znači izgradnju mostova između sektora formalnog obrazovanja i različitih tipova neformalnog i informalnog učenja, kako bi se stvorile nove mogućnosti za veoma raznoliko učenje.

Koncept cjeloživotnog učenja usmjeren je na dva glavna pravca¹: lični razvoj (mentalne aktivnosti, njegovanje radoznalosti, kreativnosti i lično ispunjenje) i profesionalni razvoj (prilagođavanje promjenama na tržištu rada) i obuhvata:

- *Svijest o vlastitom učenju.* Poznavanje vlastitog učenja, procjenjivanje uspješnosti učenja (dobrih i slabih strana) i sposobnost njenog popravljanja; razumijevanje sopstvenih potreba za učenjem i identifikovanje dostupnih mogućnosti.
- *Upravljanje svojim učenjem.* Prevazilaženje prepreka, organizacija vremena i informacija, efikasna kooperacija, rad s drugima na konstruktivnoj zajedničkoj izgradnji znanja.
- *Široko kontinuirano sticanje znanja, vještina i stavova.* Cjeloživotno učenje je proces koji počinje od rođenja i proteže se kroz cio životni vijek. Nije ograničeno samo na nastavu i školovanje već obuhvata sve oblike učenja u različitim okruženjima.
- *Temeljno oblikovanje pojedinca.* Razvijanje dubljih moralnih, etičkih i društvenih vrijednosti koje oblikuju ponašanje pojedinca.
- *Svi obrazovni nivoi.* Cjeloživotno učenje odnosi se na povezivanje svih nivoa i tipova obrazovanja, izgradnju fleksibilnih puteva između njih, što uključuje brigu i obrazovanje u ranom djetinjstvu (engl. ECCE), osnovno i srednje obrazovanje, tehničko i stručno obrazovanje i obuku (engl. TVET), visoko obrazovanje, obrazovanje odraslih i neformalno

¹ v. UNESCO (2022). Making lifelong learning a reality: a handbook https://www.uil.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/06/UIL_Handbook_170x240_RZ220601_Online.pdf

obrazovanje. Ono pruža ljudima svih uzrasta i različitog porijekla mogućnosti učenja i aktivnosti, odgovarajući na njihove specifične potrebe u različitim životnim i profesionalnim fazama.

- *Prilagođavanje različitim situacijama (adaptibilnost).* Obuhvata sposobnost snalaženja u složenim i neizvjesnim situacijama, planiranje i upravljanje karijerom, prilagođavanje promjenama na tržištu rada, sticanje novih tehnoloških vještina i povećanje mogućnosti zapošljenja.
- *Učenje u svim sferama i prostorima.* Obuhvata učenje u svim sferama – na poslu, u zajednici, digitalnom prostoru ili kroz hobi. Vrtići/škole su samo jedan dio širokog univerzuma učenja, koji takođe uključuje porodice, zajednice, radna mjesta, biblioteke, muzeje, platforme za učenje na mreži i na daljinu.
- *Različite namjene.* Cjeloživotno učenje temelji se na ljudskim pravima i usmjereno je na sve ljude. Pružanje mogućnosti cjeloživotnog učenja znači odgovoriti na potrebe vrlo različitih učenika, bez obzira na njihov uzrast, pol, etničku ili vjersku pripadnost, nacionalno, ekonomsko ili socijalno porijeklo, uključujući osobe s invaliditetom, migrante, autohtone narode i sve društvene socijalno osjetljive grupe.

Funkcionalna čitalačka, matematička i naučna pismenost

Razvijanje funkcionalnih znanja i vještina u oblasti jezičke, matematičke i naučne pismenosti ključni su za uspješnu komunikaciju, razumijevanje prirodne i društvene sredine i efikasno suočavanje s izazovima. Ove vještine djeci/učenicima omogućavaju da razumiju i analiziraju informacije iz različitih oblasti, kao i da ih primijene u svakodnevnim situacijama. Posebno je važan razvoj čitalačkih kompetencija, jer tradicionalna čitalačka pismenost je osnov svih drugih pismenosti i djeci/učenicima omogućava pristup informacijama iz različitih oblasti, kao i efektivno učenje svih predmeta. Dobra čitalačka pismenost je uslov za razvoj digitalne pismenosti i vješto snalaženje na internetu, a posebno za pametno korišćenje tehnologije u svrhu kvalitetnog učenja.

Razvijena čitalačka pismenosti uključuje:

- sposobnost djeteta/učenika da koristi pisane tekstove, procjenjuje ih i promišlja o njima;
- da razumije šta piše i zašto je to napisano, sposobnost da pročita tekst, protumači njegovo značenje, uoči ton autora i povežete pročitano sa sopstvenim iskustvom;
- sposobnost da izvuče informaciju iz teksta, shvati njeno eksplicitno i implicitno značenje i upotrijebi je za postizanje sopstvenih ciljeva, razvoj znanja i ravnopravno učešće u društvu.

Razvijena matematička pismenost uključuje:

- matematičko rezonovanje i korišćenje matematičkih pojmova, procedura i alata kako bi se opisale, objasnile i predvidjele pojave;
- sposobnost djeteta/učenika da formuliše, primijeni i tumači matematiku u različitim kontekstima;
- sposobnost djeteta/učenika da donosi utemeljene odluke i zaključke, koji su mu potrebni kao dobronamjernom i angažovanom građaninu.

Razvijena naučna pismenost podrazumijeva:

- sposobnost bavljenja pitanjima koja se odnose na nauku i naučne ideje, kao i spremnost na njihovo kritičko promišljanje;
- sposobnost djeteta/učenika da naučno objasni pojave, prepozna i ponudi objašnjenja za prirodne i tehnološke pojave, da analizira podatke i izvodi zaključke na osnovu dokaza;
- razumije naučnu metodologiju, to jest kako se dolazi do naučnih saznanja.

Informaciona i medijska pismenost

Iako se čitalačka i informaciona pismenost preklapaju, glavna razlika je u njihovom fokusu: čitalačka pismenost bavi se dubinom razumijevanja teksta, dok se informaciona pismenost bavi dolaskom do informacije i njenom upotrebom u širem kontekstu. Kod informacione pismenosti fokus je na upravljanju informacijama i snalaženju u moru informacija (digitalnih i analognih).

Razvijena informaciona pismenost djetetu/učeniku omogućava:

- da vješto pronalazi, odabira (selektuje) i organizuje podatke koji su mu potrebni za rješavanje nekog problema;
- da prepozna kada mu je potrebna informacija, kako da dođe do nje, gdje da je traži (npr. koji izvor da koristi), kako da je procijeni (da li je dati izvor pouzdan) i kako da tu informaciju dobro, funkcionalno i etički iskoristi;
- da razlikuje bitne od nebitnih informacija, tačne od netačnih, potrebne od nepotrebnih.

Informaciona pismenost je češće vezana za učenje, nauku i istraživanje, dok je medijska pismenost češće vezana za građansku participaciju, učešće u demokratskim procesima i kulturi. Kod medijske pismenosti fokus je na poruci koja se šalje i kanalu kojim se šalje, kako mediji (TV, novine, internet, društvene mreže) oblikuju informacije i s kojom namjerom. Medijska pismenost bavi se razumijevanjem i kritičkom analizom medijskih sadržaja i uči nas da na svaku informaciju gledamo kao na **nečiji svjestan izbor, a ne kao na objektivnu istinu**.

Tako je medijski pismeno dijete/ učenik:

- sposoban da dođe do medijskog sadržaja, koristi tehnologiju (pametne telefone, računare, platforme);
- kritički analizira i dekonstruiše medijske poruke: razumije kako je poruka sastavljena (slike, muzika, tekst), umije da je analizira, „rasklopi“; zna da li je to vijest, satira, sponzorisan sadržaj ili propaganda; pita se ko posjeduje taj medij i kakve interese ima; i razumije kako algoritmi biraju šta će neko vidjeti;
- procjenjuje ono što je ključno – vjerodostojnost poruke, da li je informacija tačna i provjerljiva, koje su tačke gledišta uključene, a koje su namjerno izostavljene (za ovo je neophodna dobra čitalačka pismenost!), kako ta poruka utiče na emocije, stavove i ponašanje (Ko je kreirao ovu poruku? Koja je njena svrha – informisanje, prodaja, propaganda, zabava, politička ideologija? Koji su stereotipi ili predrasude prisutni? Kako taj medij utiče na moje mišljenje?);
- umije da sam kreira sadržaj (video, post, blog) i razumije etičku vrijednost tuđeg i svog medijskog sadržaja koji objavi ili podijeli (engl. share);
- razumije odnos slike i teksta u medijskom sadržaju;
- etički djeluje, ima društvenu odgovornost: odgovorno se ponaša u medijskom prostoru, poštuje autorska prava; izbjegava govor mržnje, diskriminaciju i širenje dezinformacija; razumije privatnost i zaštitu podataka (vlastitih i tuđih), razumije koncept akademske čestitosti i pridržava ga se, ne vara na provjerama znanja, ne koristi se plagijarizmom ili preuzimanjem tuđih intelektualnih ili umjetničkih produkata.

Digitalna (informatička) pismenost i digitalna dobrobit

Digitalna (informatička) pismenost je mnogo šira od pukog tehničkog poznavanja rada na računaru. Ona podrazumijeva sigurno, kritičko, kreativno i odgovorno korišćenje digitalne tehnologije za rad, učenje (takozvane digi-pedagoške kompetencije, v. Pojmovnik) i učešće u društvu.

Zbog problema sa štetnim uticajima digitalne tehnologije na pažnju, učenje, pamćenje i motivaciju razvila se nova oblast, sajber ²dobrobit ili **digitalna dobrobit** (v. Pojmovnik) i obrazovanje za digitalnu dobrobit – koji se odnose na zaštitu dobrobiti naše djece i učenika dok se kreću kroz sajber prostor. Digitalna dobrobit znači **imati kontrolu nad tehnologijom**, umjesto da tehnologija (putem algoritama i notifikacija) kontroliše i dugoročno „rasipa“ našu pažnju i utiče na naše raspoloženje.

Digitalno pismen učenik:

- umije da pronađe, filtrira i organizuje digitalne informacije, što obuhvata pretraživanje interneta, provjeru da li je izvor pouzdan i čuvanje dokumenata (npr. u „oblaku“ ili na disku);
- umije da komunicira s drugima putem digitalnih tehnologija (korišćenje e-pošte, chat aplikacija i društvenih mreža) i upravlja sopstvenim digitalnim identitetom;
- poznaje i primjenjuje netiku (engl. netiquette, v. Pojmovnik), pravila lijepog ponašanja u digitalnoj komunikaciji, kulturno ponašanje u komunikaciji koje sprječava konflikte i nasilje (engl. cyberbullying);
- umije i da stvara nove digitalne sadržaje (pisanje tekstova, blogova, obrada slika i videa); na naprednijem nivou ovo uključuje i osnove programiranja;
- umije da koristi tehnologiju za rješavanje konkretnih zadataka, umije da odabere pravi digitalni alat za određeni posao (npr. aktivnost na izradi projekata) i stalno nadograđuje sopstvene digitalne vještine (prati trendove);
- umije da obezbijedi uređaj i sebe, da zaštiti uređaj i podatke – tako što postavlja jake lozinke, prepoznaje virus, štiti privatnost, uočava opasne izazove na internetu: pokušaj krađe identiteta (engl. phishing), internet nasilje (engl. cyberbullying), ili kontakte koji mogu biti manipulativni, vrbovanja (grooming); razumije šta se dešava iza „klika“ i kako da ostane siguran i da pametno upotrijebi tehnologiju;
- razumije značaj vještačke inteligencije i njene odgovorne upotrebe;
- ima svijest o tome kako digitalna tehnologija utiče na fizičko i mentalno zdravlje, zna kako da osigura bezbjednost na internetu i kome i kako da se obrati u slučaju ugroženosti; koristi tehnologiju tako da ona unapređuje naš život, a da pritom ne narušava naše ili tuđe tijelo, psihu ili privatnost;
- razumije negativne posljedice predugog boravka ispred ekrana (engl. excessive screen time, v. Pojmovnik), neograničenog korišćenja digitalnih alatki na uštrb drugih aktivnosti;
- ima svijest da tehnologija troši prirodne resurse i da elektronski otpad (e-otpada) zagađuje našu prirodnu sredinu; i ponaša se u skladu s tom sviješću (npr. odgovorno odlaganje starog hardvera, starih telefona, baterija i sl.);
- razumije i poštuje autorska prava i licence.

Odgovoran odnos prema zdravlju i bezbjednosti sebe i drugih

Kroz douniverzitetsko obrazovanje dijete/učenik razvija sposobnost da djeluje na prevenciji i unapređivanju fizičkog i mentalnog zdravlja i na primjeni mjera bezbjednosti. Razvijaju se navike koje dugoročno unapređuju fizičku, mentalnu i socijalnu dobrobit. To znači da dijete/učenik svjesno upravlja navikama s ciljem da zaštiti sebe i zajednicu i izbjegava rizična ponašanja. To nije samo „izbjegavanje bolesti“ već aktivna sposobnost pojedinca da donosi odluke koje mu omogućavaju da se u tehnološki naprednom svijetu osjeća sigurno, zdravo i ispunjeno.

Razvoj zdravih stilova života djeteta/učenika je vještina samoregulacije – sposobnost da u svijetu punom iskušenja (brza hrana, ekrani, stres, kladionice i kockarnice) izabere ono što je dugoročno

² Sajber – koji se odnose na kulturu računara, informacionih tehnologija i virtuelne stvarnosti, ili su karakteristični za njih.

dobro za njega i okolinu, da:

- napravi ravnotežu između vremena ispred ekrana i fizičke aktivnosti, da ograniči vrijeme ispred ekrana i svjesno provodi vrijeme u prirodi ili sa ljudima „uživo“;
- odgovorno koristi tehnologiju kao alat koji mu služi, a ne kao faktor koji mu narušava zdravlje (npr. san, vid, držanje tijela) ili ugrožava bezbjednost;
- prepoznaje znakove stresa, zavisnosti od društvenih mreža, strahove poput FOMO (engl. Fear of Missing Out) i NOMO fobije (engl. No Mobile Phone Phobia) ili anksioznost uzrokovanu poređenjem s drugima na mreži ili sa sobom na digitalno obrađenim fotografijama (i pored poznavanja programa za obradu fotografija i prepoznavanja obrađenih fotografija);
- ima sposobnost da se isključi kada osjeti digitalni zamor ili informacijsku preopterećenost;
- razumije kako naši postupci i riječi utiču na tuđa osjećanja (izbjegavanje govora mržnje, omalovažavanja i vrijeđanja iza sakrivenog identiteta);
- praktikuje zdrave životne navike (zdrave stilove života, v. Pojmovnik) – praktikuje redovne fizičke aktivnosti, integriše kretanje u svoju svakodnevicu (sport, šetnja, vježbanje, plivanje, skijanje) radi očuvanja kardiovaskularnog zdravlja i snage; zdravo se hrani (uravnotežen unos nutrijenata, hidratacija i izbjegavanje prerađene hrane); uspostavlja ritam spavanja koji omogućava regeneraciju organizma; i izbjegava štetne supstance i razvoj zavisnosti (duvan, ostali duvanski proizvodi, alkohol, narkotici i psihoaktivne supstance, kockanje, klađenje);
- njeguje kvalitetne međuljudske odnose, prijateljstva i porodične veze, koji pružaju podršku i osjećaj pripadnosti;
- umije kulturno i konstruktivno da se ponaša u komunikaciji da bi se spriječili konflikti i nasilje;
- umije vješto da upravlja stresom bez sagorijevanja, prepoznaje sopstvene emocije i umije zdravo da ih izrazi bez ugrožavanja drugih;
- ima vještine adekvatnog reagovanja u kriznim situacijama u skladu sa svojim uzrastom i okolnostima.

Kreativno izražavanje i estetski ukus

U modernom obrazovanju ovo se definiše kao kompetencija **kulturne svijesti i izražavanja**. Ona ne podrazumijeva samo posjedovanje umjetničkog talenta već širi način razmišljanja i doživljaja svijeta. Svako rješavanje problema u određenoj fazi zahtijeva kreativno mišljenje i inovativno povezivanje znanja. Ovi sadržaji su uvedeni u obrazovanje da bi podsticali intuiciju i maštu uporedo s logikom; da bi kroz upoznavanje umjetnosti drugih naroda i kultura djeca/učenici razvijali kulturnu pismenost, što rezultira poštovanjem različitosti; da bi podsticali motivaciju djece/učenika za učenje i rad, jer učenje kroz stvaranje uključuje cijelu ličnost, sve njene aspekte i često je zabavnije, a trajnije od pukog pamćenja činjenica. Estetski ukus nije praćenje mode već sposobnost prepoznavanja i vrednovanja lijepog, skladnog i kvalitetnog bez obzira na formu ili kontekst. Kreativno izražavanje daje djeci/učenicima „glas“ da se izraze i kažu ko su, a estetski ukus im daje „oči“ da prepoznaju vrijednost, ljepotu, sklad i harmoniju u svijetu oko nas.

Razvijena kompetencija kreativnog izražavanja i estetskog ukusa znači da djeca/učenici:

- umiju da prenose ideje, poruke, iskustva i emocije kroz različite medije;
- vješto i kreativno povezuju i koriste znanja iz različitih izvora i životnog iskustva; imaju sposobnost da poznate elemente spoje na nov način kako bi riješili neki problem ili prenijeli poruku;

- umiju umjetnički da se izražavaju kroz muziku, književnost, vizuelne umjetnosti (slikanje, dizajn, fotografija, video), dramu, performans, pokret ili ples, u skladu sa svojim uzrastom i sposobnostima;
- koriste moderne alate za dizajn, montažu videa ili kreiranje digitalnih sadržaja;
- imaju slobodu da istražuju sopstvene ideje bez straha od greške, što je važno za razvoj identiteta;
- na osnovu poznavanja kulturne baštine, istorije umjetnosti i različitih stilova razumiju zašto je nešto vrijedno, razlikuju kič i banalnost od vrijednog umjetničkog izraza;
- imaju sposobnost da kritički analiziraju neko djelo (film, zgrada, knjiga, kulturni produkt) i objasne, daju argumente zašto im se sviđa ili ne, umjesto pukog konzumerizma i prihvatanja trendova;
- shvataju da umjetnost ima moć, da ima sposobnost da izazove empatiju i dublje razumijevanje ljudskog iskustva, pa time i da povezuje ljude bez obzira na to gdje su i u kom društvenom kontekstu; razumije angažovanu umjetnost i snagu umjetničkog izraza u borbi za slobodu, pravdu i jednakost među ljudima;
- primjenjuju princip sklada i ljepote u svakodnevnom životu, od uređenja svog radnog prostora (radnog kutka, učionice, prostora u školi i oko nje – estetika svakodnevice), do načina na koji prezentuju informacije.

Građanska kompetencija

Građanska kompetencija čini stub aktivnog učešća pojedinca u društvu. Ona osposobljava djecu/učenike da budu odgovorni, solidarni i aktivni članovi zajednice, koji razumiju svoja prava i obaveze, poštuju demokratske vrijednosti i doprinose opštem dobru. Građanska kompetencija povezuje znanje o društvu i institucijama sa spremnošću da se djeluje odgovorno, samostalno i u saradnji s drugima u cilju rješavanja problema u zajednici.

Djeca/učenici sa razvijenim građanskim kompetencijama:

- poznaju sistem, razumiju kako funkcionišu država, institucije, Evropska unija i lokalna zajednica;
- poznaju i razumiju društvena pravila, ljudska prava, demokratske principe, procese i prakse i poštuju jednakost, pravdu, slobodu i različitost (multikulturalnost);
- kritički analiziraju vijesti, političke poruke i društvene probleme bez podlijevanja manipulacijama; prepoznaju diskriminaciju i ne prihvataju je;
- spremni su na volontiranje u školi i zajednici, učestvuju u donošenju odluka (npr. u školskom parlamentu) i rješavanju problema u svojoj okolini (učenički i građanski aktivizam), imaju svijest da je očuvanje okoline građanska dužnost;
- razvijaju osjećaj pripadnosti zajednici, odgovornosti za zajedničko dobro i spremnost na saradnju, dijalog i mirno rješavanje sukoba;
- učestvuju u društvenim i građanskim inicijativama, pokazuju solidarnost prema ranjivim grupama i odgovorno djeluju u školi, zajednici i društvu.

Preduzetnička kompetencija

Preduzetnička kompetencija nas uči kako da svoje ideje sprovedemo u djelo. U obrazovanju preduzetništvo nije samo „otvaranje firme“, već način razmišljanja primjenljiv u svim sferama života, to je sposobnost preuzimanja inicijative i pretvaranja ideja u akciju. Preduzetnička kompetencija predstavlja prenosivu kompetenciju koja se odnosi na lični razvoj, aktivno učešće u zajednici i sposobnost stvaranja ekonomske, društvene i kulturne vrijednosti. Osoba koja posjeduje

preduzetničke vještine koristi inicijativnost, planiranje, organizaciju, kreativnost i raspoložive resurse kako bi riješila neki problem. Ova kompetencija uključuje i etičko i održivo promišljanje, odgovorno upravljanje resursima, finansijsku i ekonomsku pismenost, kao i spremnost da se uči kroz iskustvo, saraduje sa drugima i djeluje u uslovima neizvjesnosti.

Djeca/učenici sa razvijenim preduzetničkim vještinama:

- sposobni su da uoče i dobro definišu problem ili potrebu, prepoznaju prilike u okruženju i smisle kreativno rješenje, razviju nove ideje i pristup radu;
- vješto postavljaju ciljeve, organizuju vrijeme i vode projekat od početka do kraja, prilagođavaju se promjenama u neizvjesnim situacijama;
- spremni su na neuspjeh i vide ga kao dio procesa učenja, imaju sposobnost da analiziraju greške, uzroke neuspjeha i da se ne obeshrabre već nastave dalje, upravljaju rizikom i donose odluke u uslovima nesigurnosti;
- umiju da rade u timu i da vode aktivnosti, znaju da pokrenu i motivišu druge, umiju da pregovaraju i zajednički rade s drugima na ostvarenju cilja;
- imaju svijest da svaka akcija treba da ima pozitivan uticaj na zajednicu (društvena odgovornost), vodeći računa o etičnosti i održivosti djelovanja;
- umiju da identifikuju, pribave i efikasno koriste dostupne resurse (materijalne, digitalne i ljudske);
- primjenjuju osnovne finansijske pojmove i donose odgovorne odluke u vezi s planiranjem i korišćenjem novca;
- razumiju da preduzetnička inicijativa može stvarati ne samo ekonomsku, već i društvenu i kulturnu vrijednost;
- razvijaju etičko i održivo razmišljanje, vodeći računa o posljedicama svojih ideja i postupaka na zajednicu, tržište i životnu sredinu;
- odgovorno koriste digitalne alate i usluge u učenju, radu, finansijama i komunikaciji;
- prepoznaju osnovne finansijske i digitalne rizike, uključujući internet prevare, zloupotrebu podataka, neodgovorno zaduživanje i rizične oblike ulaganja;
- razumiju značaj socijalnog preduzetništva i preduzetničkih inicijativa usmjerenih na rješavanje potreba zajednice;
- kritički procjenjuju finansijske informacije, ponude, reklame i digitalne sadržaje koji utiču na njihove potrošačke i finansijske odluke.

Ekološka kompetencija i održivi razvoj

Odgovoran odnos prema okruženju i održivom razvoju čine srž ekološke kompetencije i pripremaju djecu/učenike da razumiju složenu povezanost između prirode, društva i ekonomije. Ekološka kompetencija temelji se na znanju o procesima u prirodi i njihovom razumijevanju, kao i razumijevanju načina na koji funkcionišu prirodni sistemi i njihove uzajamne povezanosti. Međutim, znanje i razumijevanje nisu dovoljni, neophodni su odgovarajući stavovi i odgovarajuće vrijednosti, koji su prožeti emocijama i pokreću na akciju. Ekološko ponašanje odnosi se na unutrašnju promjenu i način na koji doživljavamo svijet oko sebe i to je praktična primjena znanja i ekološke svijesti u svakodnevnom životu i zajednici. Obrazovanje za održivi razvoj ne uči djecu/učenike samo da „ne bacaju smeće“ ili „čuvaju šumu“, već ih uči da kritički razmišljaju kako da zadovolje potrebe današnjice, a da ne ugroze resurse za buduće generacije. Ekološka kompetencija uključuje i sposobnost odgovornog djelovanja u kontekstu klimatskih promjena i održivog razvoja, kroz donošenje informisanih odluka, aktivno građansko učešće i primjenu održivih praksi u svakodnevnom životu.

Ekološki pismena djeca/učenici:

- analiziraju funkcionisanje ekosistema i procese u prirodi (kruženje materije, lance ishrane, biodiverzitet);
- analiziraju uzročno-posljedične veze između ljudskih aktivnosti (industrija, transport, otpad) i klimatskih promjena i resursa;
- čitaju, tumače i kritički procjenjuju podatke o zagađenju, energiji i stanju životne sredine;
- imaju razvijen osjećaj odgovornosti i poštovanja prema svim živim bićima;
- racionalno koriste prirodne resurse, ne podliježu konzumerizmu već imaju etiku potrošnje, kritički preispituju sopstvene potrebe nasuprot željama („Da li mi je ovo zaista potrebno?“);
- razumiju da lokalne akcije imaju globalne posljedice (npr. bacanje smeća u rijeku, more), razumiju šta znači slogan „Misli globalno, djeluj lokalno“;
- usvajaju navike smanjenja otpada (engl. reduce), ponovne upotrebe (engl. reuse) i reciklaže (engl. recycle), u svijetu poznate kao 3R model;
- razumiju šta je energetska efikasnost, štede resurse, vodu i struju, i zagovaraju korišćenje obnovljivih izvora energije;
- aktivni su članovi zajednice, učestvuju u ekološkim akcijama, pošumljavanju ili kampanjama za zaštitu lokalnih prirodnih dobara;
- integrišu principe održivosti u preduzetničko razmišljanje kroz razvoj „zelenih“ rješenja;
- procjenjuju otpornost gradova i zajednica na klimatske promjene i analiziraju uloge lokalnog planiranja i učešće građana;
- upoređuju i vrednuju ekonomske modele i analiziraju ulogu cirkularne i „zelene“ ekonomije u održivom razvoju;
- donose odluke zasnovane na principima održivog razvoja, klimatske odgovornosti i međugeneracijske solidarnosti;
- razumiju da klimatske promjene nijesu samo ekološko, već i društveno, ekonomsko i etičko pitanje;
- učestvuju u aktivnostima koje doprinose klimatskoj otpornosti zajednice, održivim stilovima života i odgovornom odnosu prema budućnosti.

IV CILJEVI

Obrazovanje nije samo najvažniji pokretač u razvoju pojedinca već je ključna poluga za podsticanje razvoja ekonomije i društva, posebno u doba savremene četvrte industrijske revolucije – automatizacije, robotizacije i industrijske automatizacije³ – koja značajno utiče na promjene u svijetu rada, ali i na obrazovanje. Ovakav dinamičan i ubrzan razvoj savremenog društva nužno rađa potrebu za obrazovanjem koje obuhvata cio život, proteže se daleko izvan formalnog obrazovanja mladih i ugrađeno je u rad, zajednicu i građanski život. U društvu znanja obrazovni sistemi, poslodavci, društvene organizacije i javne politike usklađeni su tako da omogućе kontinuiranu dokvalifikaciju, prekvalifikaciju, usavršavanje i lični razvoj tokom odraslog doba. Zato su **ciljevi Okvira okrenuti kako razvojnim i obrazovnim potrebama djece/učenika tako i razvojnim potrebama društva u savremenom dinamičnom i brzo promjenljivom okruženju:**

Da bi obrazovanje bilo razvojni resurs našeg društva, ciljevi kurikuluma usmjereni su na popravljjanje uočenih slabosti i uspješno prilagođavanje novim izazovima:

- 1. Povećanje kvaliteta i relevantnosti obrazovanja:** Osigurati da djeca/učenici stiču znanja i vještine koje su primjenljive u stvarnom životu i na tržištu rada. Unaprijediti sposobnosti samostalnog učenja radi sticanja solidne baze znanja i razvoja kompetencija kao osnove za nastavak školovanja i razvoj cjeloživotnog učenja. Podići kvalitet znanja naše djece/učenika tako da po svom postignuću na međunarodnim provjerama budu iznad prosječnih vrijednosti na datim instrumentima.
- 2. Razvoj ključnih kompetencija:** Fokus je na razvoju višestrukih funkcionalnih pismenosti i kompetencija (digitalna, informaciona, medijska, ekološka, građanska, ekološka, zdravstvena, finansijska) i opštih međupredmetnih kompetencija, poput kritičkog mišljenja, rješavanja problema, divergentnog mišljenja.
- 3. Razvoj vrijednosti:** Njegovati vrijednosti kulturnog i nacionalnog identiteta i socio-emocionalnih kompetencija kod učenika, tako da dobijemo odgovornog građanina koji uvažava rodne, nacionalne, rasne, kulturne i druge različitosti. Kvalitetno obrazovanje je nemoguće postići bez integrisanog razvoja znanja, umijanja i vrijednosti.
- 4. Razvoj suverenog izražavanja misli, ideja, stavova i osjećanja kroz različite medije i umjetnost:** Povećati naglasak na znalačkom usmenom i pisanom izražavanju kroz sve predmete i oblasti učenja, u svim fazama školovanja, posebno u osnovnoj školi, koja je baza daljeg školovanja. Takođe, razvijati sposobnost kreativnog izražavanja djece/učenika preko razvoja stvaralaštva i divergentnog mišljenja – sposobnosti pronalaženja više različitih rješenja za isti problem.
- 5. Obogaćivanje obrazovanja djece/učenika:** Razvijati svestrane pojedince koji su moralno ispravni, intelektualno razvijeni, fizički spremni i društveno odgovorni. Obezbijediti izbalansirani intelektualni, fizički, socio-emocionalni, moralni i estetski razvoj, uz uvažavanje individualnih karakteristika djeteta/učenika. Zato obrazovno-vaspitne ustanove (dalje: OVU) obezbjeđuju djeci/učenicima angažovanje u različitim oblastima: građansko angažovanje, umjetnost i kultura, priroda, fizičke aktivnosti i sport, kao i razvijanje širih životnih vještina.
- 6. Poboljšanje sistema ocjenjivanja:** Pojačati formativno ocjenjivanje i praćenje napretka učenika u odnosu na definisane standarde postignuća. I sumativno i formativno ocjenjivanje (v. Pojmovnik) imaju svoje uloge u nastavi i učenju i međusobno se ne isključuju već su komplementarni, dopunjavaju se. Prevazilazeći akademske ocjene, kurikulum i kroz

³ Računari se koriste da bi se kontrolisala industrijska mašinerija i procesi, u namjeri da se zamijene ljudski operateri. Dok je mehanizacija obezbjeđivala ljudima mašine koje bi im pomagale u fizičkim aspektima posla, automatizacija, pored toga, smanjuje potrebu za ljudskim senzornim i mentalnim sposobnostima u velikoj mjeri.

praćenje i procjenjivanje (formativno ocjenjivanje) naglašava uravnoteženo obrazovanje, koje uključuje umjetnost, muziku, sport i životne vještine, kako bi razvoj djeteta/učenika bio cjelovit (holistički razvoj).

- 7. Unapređivanje autonomije obrazovno-vaspitnih ustanova:** Omogućiti predškolskim ustanovama i školama da dio kurikuluma prilagode specifičnim potrebama svoje djece/učenika i lokalne zajednice. Autonomija podrazumijeva i odgovornost za kreiranje podsticajnog okruženja za učenje i razvoj školske kulture (v. Pojmovnik), koja značajno utiče na uspjeh i postignuća djece/učenika.
- 8. Podrška profesionalnom razvoju nastavnika⁴:** Unaprijediti razvoj autonomnog, reflektivnog praktičara koji je agens promjene u učionici, ustanovi i lokalnoj sredini i, što je najvažnije, koji pravi promjenu na bolje u životima djece/učenika. Ovo podrazumijeva blisku saradnju univerziteta (inicijalnog obrazovanja nastavnika), donosilaca obrazovnih odluka (programi usavršavanja nastavnika, licence i napredovanje), strukovnih udruženja i samih nastavnika na kreiranju i razvoju sistema profesionalnog razvoja nastavnika.
- 9. Usklađivanje i kontinuitet:** Povezivati različite nivoe douniverzitetskog obrazovanja kako bi se osigurao logičan prelaz i nadogradnja znanja. Ali, potrebno je i horizontalno povezivanje različitih oblasti učenja ili predmetnih oblasti radi sticanja kvalitetnih znanja i umijanja koja učenici mogu primijeniti u životu i radu.
- 10. Podrška pravednosti i inkluzivnosti:** Stvoriti uslove koji omogućavaju svakom djetetu/učeniku, bez obzira na predispozicije, lične karakteristike i karakteristike okruženja iz koga dolaze, da dostignu svoj puni potencijal i budu aktivni građani.

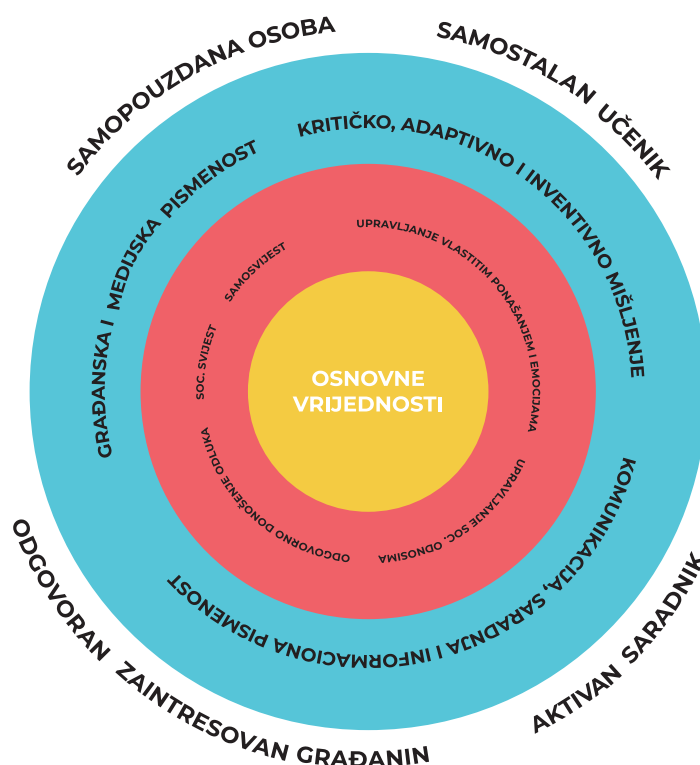
⁴ Terminom nastavnik obuhvatamo sve nivoe obrazovanja: vaspitača, učitelja, nastavnika predmetne nastave, stručnog saradnika, odnosno svakog onoga koji radi direktno s djecom/učenicima na njihovom razvoju i obrazovanju.

V VRIJEDNOSTI I KLJUČNE KOMPETENCIJE ZA 21. VIJEK

Globalizacija, negativni demografski trendovi i tehnološki napredak neke su od ključnih pokretačkih snaga našeg vremena i nastaviće da oblikuju našu budućnost. Naša djeca/učenici moraju biti spremni da se suoče s ovim izazovima i da iskoriste nove mogućnosti. Da bismo im pomogli da napreduju u ovom ubrzano promjenljivom svijetu, u Okviru smo identifikovali skup osnovnih vrijednosti, ključnih kompetencija i vještina za 21. vijek (v. Sliku 2), koje su sve važnije. One su temelj holističkog obrazovanja koje bi naši vrtići i škole trebalo da pružaju kako bi bolje pripremili djecu i učenike za budućnost.

Slika 2. Okvir za kompetencije i ishode učenja u 21. vijeku

OSNOVNE VRIJEDNOSTI. Obrazovanje o vrijednostima je suštinski element cjelokupnog obrazovanja čiji je cilj njegovanje čvrstih vrijednosti i stavova djece/učenika kroz učenje različitih oblasti učenja i predmeta i pružanje relevantnih iskustava učenja. Nastoji se razviti sposobnost djece/učenika da identifikuju ugrađene vrijednosti, objektivno ih analiziraju i donose razumne procjene o različitim problemima s kojima se mogu susresti u različitim razvojnim fazama, kako bi mogli da preuzmu odgovarajuće mjere za rješavanje izazova u svom budućem životu.

Vrijednosti su u srži nečijeg karaktera. One oblikuju uvjerenja, stavove i postupke osobe i stoga su pozicionirane u centru okvira kompetencija 21. veka (v. Sliku 2). Vrijednosti kurikulumu nijesu urođene crte ličnosti, već vještine koje se planski razvijaju kroz cio obrazovno-vaspitni proces. Osnovne vrijednosti za koje se zalaže Okvir su: **marljivost, otpornost i istrajnost, odgovornost, poštovanje, integritet, brižnost i harmonija.**

Marljivost: Definiše se kao temeljna lična i radna vrijednost koja podrazumijeva istrajan, posvećen i odgovoran odnos djece/učenika prema procesu učenja i postavljenim zadacima. Ona obuhvata: **istrajnost** (sposobnost da ne odustane pred teškim zadatkom, već da se uloži dodatni napor dok se ne dođe do rješenja); **radnu etiku** (razvijanje svijesti da se uspjeh i napredak postižu

kontinuiranim radom i zalaganjem, a ne samo urođenim sposobnostima); **samodisciplinu** (vještinu planiranja vremena, postavljanja prioriteta i fokusiranja na rad bez obzira na spoljašnja ometanja); **odgovornost prema kvalitetu** (težnju da se zadatak uradi najbolje što se može, uz uvažavanje rokova i dogovorenih pravila); **unutrašnju motivaciju** (razvijanje osjećaja zadovoljstva koje proističe iz uloženog truda i postignutog rezultata). Kroz kurikulum marljivost se ne ocjenjuje samo kroz krajnji rezultat na provjerama znanja već kroz proces – vrednuje se put koji su učenici prešli i trud koji su uložili da bi savladali određeni ishod i to čini dio sumativne ocjene.

Otpornost (rezilijentnost) i istrajnost: Ovo su su ključne psiho-socijalne vrijednosti koje omogućavaju djetetu/učeniku da se uspješno nosi s izazovima, neuspjesima i stresom tokom procesa učenja i odrastanja. Naša djeca/učenici su otporni kada pokazuju emocionalnu snagu i istrajnost pred izazovima: **konstruktivan odnos prema grešci** kao prirodnom i neophodnom koraku u procesu učenja; **upravljanje emocijama** (kada prepozna frustraciju zbog teškog zadatka i te emocije kanališe u novi pokušaj, umjesto odustajanja); **samomotivacija** (razvoj uvjerenja da se trudom, vježbom i strategijom mogu prevazići trenutna ograničenja – „ne znam ovo, ali ću naučiti“ i pronalaženje unutrašnje snage za nastavak rada na dugoročnim ciljevima, čak i kada izostane trenutna nagrada ili pohvala); **prilagodljivost** (sposobnost mijenjanja pristupa problemu kada prvobitna strategija ne daje rezultate). Kroz kurikulum, nastavnik podržava otpornost i istrajnost djece/učenika postavljanjem optimalnih izazova – zadataka koji su dovoljno teški da zahtijevaju trud, ali su dostižni uz istrajan rad.

Odgovornost: Djeca/učenici su odgovorni kada prepoznaju da imaju dužnost prema sebi, svojim porodicama, zajednici, naciji i svetu i ispunjavaju svoje odgovornosti sa ljubavlju i posvećenošću.

Poštovanje: Definiše se kao temeljna etička i društvena vrijednost koja podrazumijeva priznavanje dostojanstva, prava i vrijednosti svakog pojedinca, kao i uvažavanje zajedničkih pravila i okruženja. Poštovanje je aktivno razvijanje svijesti o drugome kroz sljedeće aspekte: **uvažavanje različitosti** (prihvatanje i razumijevanje drugih bez obzira na njihovo porijeklo, vjeru, pol, sposobnosti ili stavove, što je ključ za prevenciju diskriminacije i nasilja); **empatija i aktivno slušanje** (sposobnost djeteta/učenika da sasluša tuđe mišljenje, čak i kada se sa njim ne slaže, i da razumije osjećanja i potrebe drugih); **samopoštovanje** (razvijanje svijesti o sopstvenim vrijednostima i granicama, što je osnova za zdrav odnos prema drugima); **poštovanje pravila i autoriteta** (razumijevanje važnosti dogovorenih pravila unutar zajednice i uvažavanje stručnosti i uloge nastavnika i vršnjaka); **odgovornost prema okruženju** (pažljiv odnos prema imovini OVU, radu druge djece/učenika i prirodi koja nas okružuje). Kroz kurikulum se poštovanje ne uči samo teorijski već kroz živu praksu u učionici – kroz način na koji se vodi diskusija, kako se rješavaju konflikti i kako se vrednuje doprinos svakog člana tima, jednom riječju, kroz izgradnju kulture poštovanja.

Integritet: Naša djeca/učenici pokazuju integritet kada poštuju etičke principe i imaju moralnu hrabrost da se zalažu za ono što je ispravno. U okviru kurikuluma integritet se definiše kao usklađenost između moralnih principa, riječi i postupaka. To je vrijednost koja učenika formira kao autentičnu i dosljednu ličnost koja postupa ispravno, čak i kada je niko ne gleda. Razvoj integriteta kroz obrazovanje obuhvata: **akademsko poštenje** (razvijanje svijesti o važnosti samostalnog rada, navođenja izvora i neprihvatljivosti prepisivanja ili prisvajanja tuđih ideja i produkata); **dosljednost i iskrenost** (hrabrost da se zastupa istina i preuzme odgovornost za sopstvene postupke); **moralnu autonomiju** (sposobnost da donosi odluke na osnovu sopstvenih etičkih uvjerenja, odupirući se negativnom pritisku vršnjaka ili okoline); **pravednost** (zalaganje za jednaka pravila za sve i prepoznavanje situacija koje ugrožavaju dostojanstvo drugih); **povjerenje** (izgradnja odnosa u kojima se poštuje riječ, a postupci su zasnovani na vrijednostima zajednice). Integritet se u školi ne predaje, već se modeluje kroz ponašanje nastavnika i kroz jasne, dosljedne kriterijume koji važe za sve članove kolektiva.

Brižnost: Naša djeca/učenici su brižni kada su ljubazni i saosjećajni i doprinose poboljšanju zajednice i svijeta. U okviru kurikuluma brižnost se definiše kao vrijednost koja podrazumijeva prepoznavanje i uvažavanje potreba, osjećanja i dobrobiti drugih, kao i brigu o sebi i svom

okruženju. Ona je temelj za izgradnju sigurnog i podržavajućeg okruženja, ali i održivog razvoja. Razvoj brižnosti kroz obrazovanje obuhvata: **empatiju na djelu** (sposobnost da razumije tuđu perspektivu i emocionalno odgovori na adekvatan način); **solidarnost i podršku** (aktivno učešće u pomaganju drugima unutar i van škole, kroz volonterske akcije ili vršnjačko mentorstvo); **ljubavnost i pažnju** (njegovanje kulture svakodnevnog učtivosti i pažljivosti u komunikaciji, što smanjuje mogućnost sukoba i izolacije); **ekološku svijest** (razvijanje brižnog odnosa prema prirodi i održivom razvoju, kao obliku brige za buduće generacije); **brigu o sebi** (razvijanje svijesti o sopstvenim fizičkim i mentalnim potrebama, prepoznavanje granica i očuvanje ličnog zdravlja). Brižnost u kurikulumu nije samo osjećaj, već ponašanje, postupci koji se podstiču kroz timski rad i društveno-emocionalno učenje.

Harmonija: Ovo je vrijednost koja teži postizanju ravnoteže, unutrašnjeg mira i skladnih odnosa unutar školske zajednice i šireg društvenog i prirodnog okruženja. Naša djeca/učenici održavaju harmoniju kada promovišu društvenu koheziju i cijene jedinstvo i raznolikost multikulturalnog društva. Razvoj harmonije kroz obrazovanje obuhvata: **sklad sa samim sobom** (pomaganje djetetu da uspostavi ravnotežu između svojih misli, osjećanja i postupaka, što vodi ka mentalnoj stabilnosti); **socijalnu koheziju** (razvijanje vještina nenasilne komunikacije i medijacije kako bi se konflikti rješavali na način koji obnavlja, a ne narušava zajedništvo); **estetski sklad** (razvijanje osjećaja za lijepo i skladno u umjetnosti, jeziku, prirodi i svakodnevnici, što doprinosi opštoj dobrobiti); **ekološku ravnotežu** (razumijevanje čovjeka kao dijela prirode i djelovanje na način koji ne narušava prirodne procese – suživot, a ne dominacija); **multikulturalna harmonija** (aktivno građenje mostova između različitih kultura, vjera i tradicija radi mirnog i kreativnog suživota). Harmonija u kurikulumu nije odsustvo sukoba, već **sposobnost da se različitosti integrišu u funkcionalnu cjelinu u kojoj se svako osjeća uvažanim**.

OVU bi trebalo da koriste događaje iz svakodnevnog života kako bi ojačale koordinaciju aktivnosti učenja i poboljšale vezu između međupredmetnih oblasti u obrazovanju o vrijednostima (uključujući moralno vaspitanje, građansko vaspitanje, obrazovanje o bezbjednosti, obrazovanje o negativnom uticaju droga i drugih vidova zavisnosti, obrazovanje o medijskoj i informacionoj pismenosti, obrazovanje za održivi razvoj i dr.) i kako bi djeci/učenicima pružile svestrano iskustvo učenja koje doprinosi njihovom cjelokupnom razvoju ličnosti.

Nije lako razdvojiti ključne kompetencije i životne vještine, jer se često ti termini koriste sinonimno (nekada i pod nazivima „meke vještine“, eng. soft skills). **Životne vještine** se definišu kao sposobnosti za adaptivno i pozitivno ponašanje koje pojedincima omogućava da se efikasno nose sa zahtjevima i izazovima svakodnevnog života. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (World Health Organization), one nisu samo tehnička znanja, već kombinacija kognitivnih, emocionalnih i socijalnih vještina. Takvo njihovo određenje prepliće se s određenjem **ključnih kompetencija za 21. vijek**, koje pored socio-emocionalnih kompetencija uključuju i sposobnosti rješavanja problema, kritičkog mišljenja, kreativnog mišljenja, preduzetničke kompetencije i odgovornost za vlastito zdravlje i zdravlje drugih. Ovdje ćemo predstaviti socio-emocionalne kompetencije, a ostale ključne kompetencije će biti predstavljene u okviru međupredmetnih tema, koje prevashodno i služe za njihovo efikasno izgrađivanje kroz nastavu.

SOCIO-EMOCIONALNE KOMPETENCIJE (dalje: SEK). U savremenom kurikulumu SEK predstavljaju skup vještina koje učenicima omogućavaju da razumiju svoje emocije i upravljaju njima, postavljaju ciljeve, osjećaju empatiju i grade zdrave odnose. Neophodne su djeci/učenicima da razviju zdrav identitet, prepoznaju svoje emocije i upravljaju njima, razviju osjećaj odgovornosti, brigu i interesovanje za druge, da se povezuju s drugima i razvijaju pozitivne odnose, da se nose s izazovima, donose odgovorne odluke i djeluju za dobrobit sebe, drugih i društva. Kroz kurikulum trebalo bi da razvijamo kod učenika sljedećih pet međusobno povezanih socio-emocionalnih kompetencija:

1. Samosvijest
2. Samoregulacija

3. Socijalna svijest
4. Socijalne vještine
5. Odgovorno donošenje odluka

Samosvijest je sposobnost preciznog prepoznavanja sopstvenih emocija, misli i vrijednosti, kao i razumijevanje kako one utiču na ponašanje. Obuhvata prepoznavanje sopstvenih snaga i ograničenja, kao i razvijanje samopouzdanja i osjećaja sopstvene vrijednosti.

Samoregulacija uključuje vještinu kontrole emocionalnog izražavanja, uspješno upravljanje sopstvenim emocijama, mislima i postupcima u različitim situacijama. Ona obuhvata: kontrolu impulsa i upravljanje stresom; samomotivaciju i postavljanje ličnih i akademskih ciljeva; i istrajnost u prevazilaženju prepreka.

Socijalna svijest je sposobnost da se zauzme perspektiva drugih i saosjećanje sa njima, uključujući one koji potiču iz različitih sredina i kultura. Obuhvata: razvijanje empatije; razumijevanje društvenih i etičkih normi ponašanja; i prepoznavanje resursa i podrške u porodici, školi i zajednici, zahvalnost.

Socijalne vještine ili upravljanje socijalnim odnosima predstavljaju sposobnost uspostavljanja i održavanja zdravih i podržavajućih odnosa sa različitim pojedincima i grupama. Socijalne vještine podrazumijevaju: jasnu komunikaciju i aktivno slušanje; saradnju i timski rad; konstruktivno rješavanje konflikata i pružanje pomoći drugima.

Odgovorno donošenje odluka je sposobnost donošenja konstruktivnih izbora o ličnom ponašanju i društvenim interakcijama na osnovu etičkih standarda i bezbjednosti. Ono obuhvata: analizu situacije, identifikaciju i jasno definisanje problema; odmjeravanje dobrih i slabih strana različitih odluka (rješenja); procjenu nužnih posljedica različitih izbora; odabir rješenja koje najbolje odgovara na zahtjeve situacije uz vođenje računa o vlastitoj dobrobiti i dobrobiti drugih.

Zajedno, osnovne vrijednosti i kompetencije pomoći će našoj djeci/učenicima da otjelotvore željene ishode obrazovanja kako bi posjedovali sklonosti, vještine i znanje za prihvatanje mogućnosti i izazova budućnosti. One pomažu djeci/učenicima i odraslima da postanu proaktivni, odgovorni i otporni u nepredvidljivom svijetu.

Handwritten text on a piece of brown paper:

Meeting
for 10:00

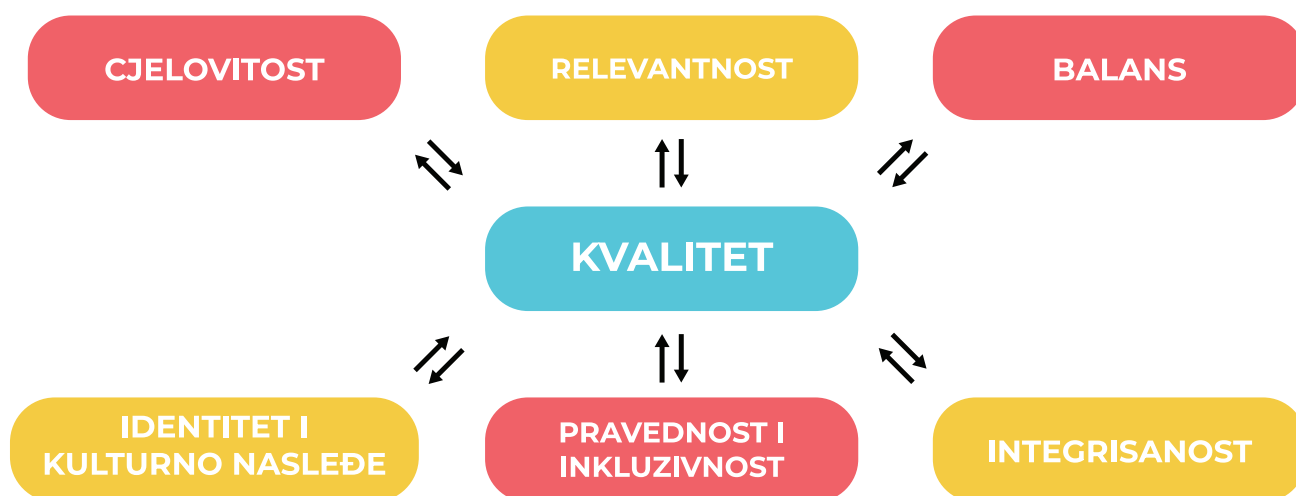
VI PRINCIPI

Principi kurikuluma postavljaju se kao temeljni vrijednosni i operativni putokazi koji osiguravaju kvalitet, dosljednost i svrhu obrazovnog procesa. Oni nisu samo teorijska osnova, već praktični alat za donošenje odluka u razvoju okvira kurikuluma. Principi su crvene linije oko kojih se gradi kvalitetno i pravedno obrazovanje.

IZVRSNOST – VISOK KVALITET

Podrazumijeva stvaranje uslova za obezbjeđivanje obrazovanja visokog kvaliteta kroz jasno definisane ciljeve i ishode učenja, primjenu savremenih naučnih i pedagoških dostignuća, podsticanje akademskih postignuća i razvoj potencijala svakog djeteta/učenika. Obezbuđivanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja podrazumijeva i kontinuiranu brigu za uslove u kojima se realizuju aktivnosti učenja i nastava, za profesionalni razvoj nastavnika i kvalitetne ishode učenja u cjelini obrazovnog sistema.

Kvalitet predstavlja vodeći princip i svi ostali principi su u službi realizovanja visokog kvaliteta obrazovanja naše djece, to jest, obrazovanje ne može biti kvalitetno ako nije i relevantno, cjelovito, izbalansirano, pravedno, koherentno i specifično za konkretni socio-kulturni kontekst (v. Sliku 3).

Slika 3. Principi kurikuluma

RELEVANTNOST

Podrazumijeva usklađivanje sadržaja i ishoda učenja sa savremenim društvenim, ekonomskim, naučno-tehnološkim i kulturnim dostignućima, kao i obezbjeđivanje da kurikulum podstiče razvoj kompetencija koje su naučno utemeljene, primjenljive u realnom životu i koje pripremaju mlade ljude za dalje obrazovanje, rad i aktivno građanstvo u složenim uslovima savremenog života.

KOHERENTNOST, INTEGRISANOST I FLEKSIBILNOST

Podrazumijevaju kurikulum koji obezbjeđuje horizontalnu i vertikalnu povezanost između različitih nivoa i oblasti obrazovanja, usklađenost elemenata kurikuluma i mogućnost prilagođavanja kurikuluma individualnim potrebama djece/učenika i specifičnostima lokalne sredine.

PRAVEDNOST I INKLUZIVNOST

Podrazumijevaju obezbjeđivanje dostupnog kvalitetnog obrazovanja i jednakih obrazovnih mogućnosti za sve učenike, uz poštovanje njihovih različitosti (jezičke, vjerske, nacionalne, kulturne, socijalne, rodne i druge). Imperativ je omogućiti individualizovan pristup svoj djeci/učenicima, s posebnim akcentom na one sa smetnjama i teškoćama i razvoju kao i nadarenim i talentovanim učenicima.

POŠTOVANJE NACIONALNOG IDENTITETA I KULTURNOG NASLJEĐA

Kurikulum doprinosi njegovanju jezika, kulture, tradicije i istorijskog nasljeđa Crne Gore, ali i uvažavanju identiteta drugih naroda i narodnosti i njihovih kulturnih tradicija, u duhu tolerancije, otvorenosti, poštovanja i uzajamne saradnje.

CJELOVITOST

Kurikulum je usmjeren na svestran i cjelovit razvoj ličnosti djeteta/učenika, podsticanje uravnoteženog razvoja svih aspekata ličnosti – fizičkog, kognitivnog, emocionalnog, socijalnog, estetskog, etičkog i moralnog. Cjeloviti razvoj ličnosti učenika podstiče se kroz sinergijsko djelovanje nastavnih, vannastavnih aktivnosti, međupredmetnih tema, razvoja vrijednosti i kompetencija. Vannastavne i vanškolske aktivnosti usmjerene su na ostvarivanje istih ciljeva kurikuluma, samo drugim sredstvima i u drugačijem okruženju od nastavnog. Kroz vannastavne i vanškolske aktivnosti (izlete, ekskurzije, aktivnosti u prirodi, posjete kulturnim i drugim institucijama, itd.) nastavnicima se pruža prilika da otkriju različite sposobnosti djece/učenika koje se ne vide u redovnoj nastavi, ali je mogu podržati i motivisati učenika na učenje i rad.

BALANS

U Okviru balans (ravnoteža) definiše se kao dinamičko usklađivanje različitih aspekata razvoja djeteta/učenika kako bi se osiguralo cjelovito (holističko) obrazovanje. On sprečava jednostranost i preopterećenje, fokusirajući se na sljedeće dimenzije:

- **Kognitivno vs. socio-emocionalno:** naći ravnotežu između sticanja školskog, akademskog znanja (činjenica, teorija, formula, procedura) i razvoja emocionalne inteligencije, empatije i socijalnih veština.
- **Reprodukcija znanja vs. viši kognitivni nivoi:** često su nastavni programi preopterećeni činjenicama i fokus nastave je na reprodukciji sa razumijevanjem. Poznavanje i razumijevanje činjenica, pojmova, teorija, zakona, postupaka osnova je svakog kvalitetnog znanja, ali je potrebno kroz obrazovanje podsticati i razvoj viših kognitivnih procesa, kao što su primjena, analiza, evaluacija i sinteza (stvaranje novoga).
- **Teorija vs. praksa:** uskladiti apstraktne sadržaje, teorijsko učenje i praktičnu primjenu znanja u realnim životnim situacijama.
- **Rad vs. odmor:** upravljati opterećenjem djeteta/učenika kako bi se postigli visoki rezultati, ali uz očuvanje mentalnog i fizičkog zdravlja.
- **Individualne potrebe vs. standardi:** pronaći balans između postizanja propisanih nacionalnih ishoda i uvažavanja specifičnih talenata i interesovanja djeteta.
- **Digitalno vs. analogno:** podsticati kritičku upotrebu tehnologije uz očuvanje neposredne ljudske komunikacije i fizičke aktivnosti.

Kroz kurikulum balans se postiže interdisciplinarnim pristupom koji povezuje različite predmete u smislenu cjelinu, sprječavajući da jedan domen učenja dominira na štetu ostalih.

VII MEĐUPREDMETNE TEME

Prevažna svrha međupredmetnih tema (dalje: MT) jeste da objedinjuju sadržaje različitih oblasti učenja ili nastavnih predmeta i povezuju obrazovanje sa realnim životom. Istraživanja pokazuju da učimo kada smo u stanju da uspostavimo veze. Međupredmetno učenje pomaže djeci/učenicima da razvijaju naviku da povezuju znanja iz različitih izvora i da razmišljaju samostalno, umjesto samo da uče nepovezane činjenice iz različitih oblasti. Povezivanje sadržaja oblasti ili predmeta pomaže da se učenici motivišu za učenje i rad, da samostalno stvaraju veze, podstičući njihovu radoznalost. Kada vidimo kako se činjenice i ideje različitih predmeta povezuju jedna s drugom – učimo bolje, pa zato integrisanje predmeta putem MT odražava prirodni pristup učenju, a time je učenje dublje, s boljim razumijevanjem. Uključivanjem MT nastavnici se podstiču da budu profesionalno inovativni, što čini planiranje i nastavu izazovnijom i za nastavnike i za učenike. Međupredmetne teme istovremeno doprinose razvoju znanja, vještina, stavova i vrijednosti potrebnih za lični razvoj, aktivno građanstvo, društvenu odgovornost i cjeloživotno učenje.

Integrisanje međupredmetnih tema u programe ima nekoliko važnih ciljeva:

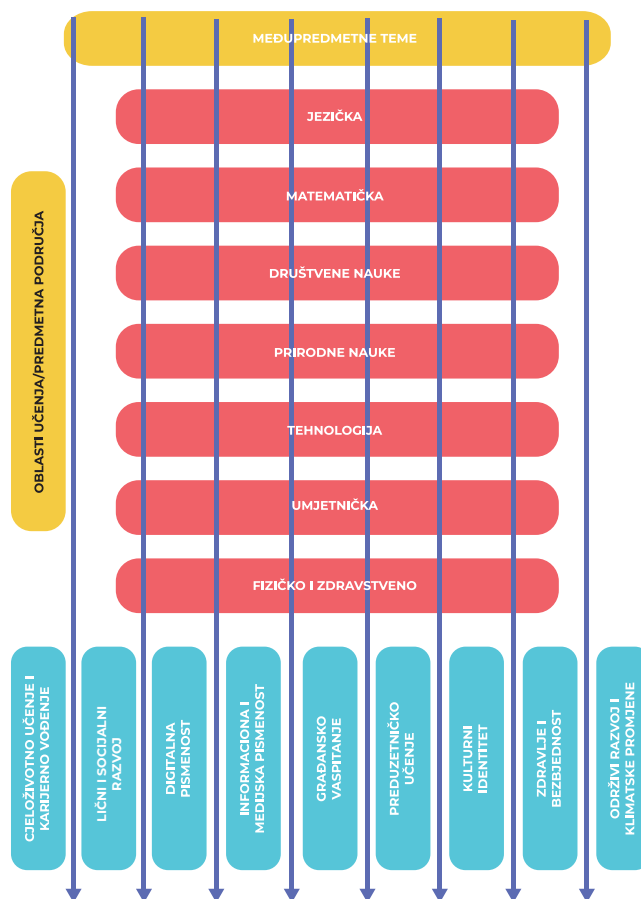
- da doprinesu integrativnom pristupu obrazovanju, da se u većoj mjeri povežu sadržaji pojedinih predmeta i predmetnih oblasti;
- da omoguće da se u kurikulum ugrade ciljevi i sadržaji obrazovanja koji su po svojoj prirodi interdisciplinarni, odnosno nisu dio samo određene discipline ili predmeta;
- da obrazovanje u većoj mjeri podrži lični i socijalni razvoj djece/učenika;
- da doprinesu razvoju ključnih kompetencija za 21. vijek, uključujući kritičko mišljenje, kreativnost, saradnju, odgovornost i sposobnost rješavanja problema;
- da osnaže djecu/učenike za aktivno i odgovorno djelovanje u savremenom, digitalnom i globalno povezanom društvu.

U Okviru su predviđene sljedeće MT:

1. Cjeloživotno učenje i karijerno vođenje
2. Lični i socijalni razvoj
3. Digitalna (informatička) pismenost
4. Informaciona i medijska pismenost
5. Građansko vaspitanje
6. Preduzetničko učenje, finansijska pismenost i socijalno preduzetništvo
7. Kulturni identitet
8. Zdravlje i očuvanje bezbjednosti u rizičnim situacijama
9. Održivi razvoj i klimatske promjene

Većina kompetencija koje proizilaze iz navedenih MT već su pomenute kod vizije Okvira, kao očekivanje poželjnih ishoda obrazovanja. Realizacija takve vizije može se postići samo sinergijskim djelovanjem predmetnih oblasti i MT (v. Sliku 4). Svaka od MT razvija se kroz redovnu nastavu i vannastavne aktivnosti, u skladu s epistemološkom prirodom predmeta (discipline) i predviđenim temama (sadržajima).

Svaka od MT se provlači vertikalno kroz sve nivoe školovanja, od PVO do kraja srednjeg obrazovanja. Naravno, na različitim uzrastima i nivoima školovanja različiti su i fokusi u njenjoj obradi.

Slika 4. Kurikulum: ukrštanje oblasti učenja/predmetnih područja i MT

Ad 1) Cjeloživotno učenje i karijerno vođenje

Ova tema teži da oblikuje ličnost djeteta/učenika kako bi ih pripremila za cjeloživotno učenje i razumne profesionalne izbore zasnovane na donošenju odluka zasnovanih na informacijama, da bi se uspješno nosili sa različitim ulogama i ispunjavali ih u promjenljivom društvenom, životnom i radnom okruženju. Razvijanje ove kompetencije osposobljava djecu/učenike da:

razviju vještinu učenja i obrade informacija:

- planiraju vrijeme za učenje, organizuju proces učenja i upravljaju njim;
- efikasno koriste različite strategije učenja, prilagođavaju ih prirodi sadržaja i ciljevima učenja;
- umiju da procijene sopstvenu uspješnost u učenju; identifikuju teškoće u učenju i znaju kako da ih prevaziđu;
- uočavaju strukturu onoga što uče, u stanju su da razlikuju bitno od nebitnog, umiju da rezimiraju i elaboriraju osnovne ideje;
- poznaju različite vrste tekstova i umiju da izaberu adekvatnu strategiju čitanja;
- razlikuju činjenice od interpretacija, stavova, vjerovanja i mišljenja;
- prepoznaju i produkuju argumentaciju za određenu tezu, razlikuju argumente prema snazi i relevantnosti;
- razvijaju komunikacijske vještine, vještine saradnje i donošenja odluka;
- razvijaju interesovanja, sposobnosti i vještine za adekvatnu samoprocjenu i lakše donose odluke u vezi s kontinuiranim obrazovanjem i karijernim planovima;
- razvijaju sposobnost postavljanja i ostvarivanja ličnih ciljeva;
- razvijaju spremnost za uključivanje u cjeloživotno učenje, donošenje karijernih izbora i

svijesti o različitim mogućnostima za dalje studije i obuke;

- upoznaju se s različitim profesijama i zanimanjima, radnim zakonodavstvom i ekonomskim okruženjem u matičnom kraju.

Ad 2) Lični i socijalni razvoj

Ova međupredmetna tema teži da oblikuje djecu/učenike u moralno razvijene ljude koji poznaju društveno prihvaćene vrijednosti i moralne principe, kojih se pridržavaju tokom pohađanja škole i van nje, da ne ostaju ravnodušni kada se oni zanemare i, ako je potrebno, intervenišu najbolje što mogu. Ova tema je usmjerena na razvoj socijalno-emocionalnih vještina, samosvijesti i sposobnosti uspostavljanja i održavanja kvalitetnih međuljudskih odnosa zasnovanih na saradnji, uvažavanju, međusobnom razumijevanju i pomaganju. Takođe, djeca/učenici uče kako da odgovorno donose odluke koje imaju dugoročne posljedice za njih lično i za druge ljude. Ova tema doprinosi jačanju kulture dijaloga, tolerancije i međusobnog poštovanja među djecom/učenicima, ali i prevenciji neprihvatljivih oblika ponašanja.

Kroz ovu temu djeca/učenici se vode da:

- razviju sposobnost prepoznavanja, razumijevanja i kontrole vlastitih i tuđih emocija;
- razviju sposobnost da realno sagledaju sebe, svoje vrline i slabosti;
- prepoznaju vrijednosti, moralne norme i pravila ljubaznosti;
- sistematski analiziraju moralne norme i vrijednosti;
- razmatraju opšteprihvaćene etičke principe i usvoje ih;
- ponašaju se u skladu s ovim principima i procjenjuju svoje ponašanje i ponašanje drugih ljudi na osnovu tih principa;
- učestvuju u razvoju kolektivnog (odjeljenja/grupe, razreda, OVU, itd.) kodeksa etike i pravila ponašanja i pridržavaju ih se;
- promišljaju o sopstvenim principima ponašanja i principima drugih ljudi, koristeći vještine konstruktivnog rješavanja sukoba i donošenja odgovornih odluka.

Ad 3) Digitalna (informatička) pismenost

Ova međupredmetna tema teži da oblikuje djecu/učenike tako da mogu svrsishodno da koriste modernu tehnologiju i da se snađu u tehnološkom okruženju za život, učenje i rad, koje se ubrzano mijenja, upućujući ih da budu otvoreni za inovacije. Takođe, djeca/učenici uče kako da selektuju i koriste relevantne informacije koje potiču iz digitalnog okruženja i medija. Tema obuhvata razumijevanje načina na koji se informacije stvaraju, prenose i tumače, razvoj kritičkog odnosa prema medijskim sadržajima, kao i odgovorno učešće u digitalnom prostoru. Uvođenjem ove međupredmetne teme u kurikulum želi se uticati na razvoj kompetentnog, sigurnog i odgovornog ponašanja mladih u informacionom, digitalnom i medijskom prostoru.

Djeca/učenici usmjeravaju se ka:

- sticanju znanja o tome kako tehnologija funkcioniše i kakvi su njeni trendovi razvoja u različitim sferama života;
- razumijevanju uticaja tehnoloških inovacija na to kako ljudi rade i žive, na njihov kvalitet života i životnu sredinu danas i u prošlosti;
- razumijevanju međusobnih uticaja i veza tehnoloških, ekonomskih, društvenih i kulturnih inovacija;
- razumijevanju i kritičkom procjenjivanju pozitivnih i negativnih efekata tehnološkog razvoja i vještačke inteligencije, razvijanju uravnoteženog mišljenja o etičkim pitanjima tehnološkog razvoja i odgovarajućih primjena;
- korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) za efikasnije učenje i rad;

razvijanju kreativnosti, saradnje i inicijative prilikom sprovođenja inovativnih ideja u različitim projektima.

Ad 4) Informaciona i medijska pismenost

Ova međupredmetna tema teži da oblikuje djecu/učenike u informaciono svjesne osobe koje opažaju i razumiju prebogato informaciono okruženje oko sebe, koje mogu kritički analizirati informacije iz različitih izvora i djelovati u skladu sa svojim ciljevima i društveno prihvaćenom etikom komunikacije.

Kroz ovu međupredmetnu temu djeca/učenici se vode ka:

- razumijevanju sličnosti i razlika između direktnih i posredovanih informacija;
- odabiru odgovarajućeg načina i kanala komunikacije u zavisnosti od situacije i potrebe;
- utvrđivanju svojih informacionih potreba i pronalaženju odgovarajućih relevantnih informacija;
- razvijanju efikasnih metoda pretraživanja informacija, koje uključuju korišćenje različitih referentnih izvora i informacionih okruženja; i
- razvijanju vještine kritičke analize informacija, osposobljavanju da kritički procijene istinitost, pristrasnost i manipulativnost sadržaja, prepoznavanje dezinformacija, propagande, lažnih vijesti i prikrivenih poruka.

Ad 5) Građansko vaspitanje

Međupredmetna tema „Građansko vaspitanje“ teži da oblikuje djecu/učenike u aktivne, odgovorne i solidarne članove lokalne zajednice i društva, koji razumiju principe i mehanizme na kojima se zasniva demokratsko i pravedno društvo, razumiju značaj građanskih aktivnosti i inicijativa, prepoznaju značaj građanskog učešća, saradnje i osjećaju se kao članovi društva, djelujući u skladu s kulturnim tradicijama i trendovima razvoja zemlje u kojoj žive. Uvođenjem ove međupredmetne teme u kurikulum želi se doprinijeti razvoju demokratskih odnosa u društvu i društveno odgovornog ponašanja mladih, kulturi ljudskih prava, međusobnog poštovanja i aktivnog učešća u životu škole, zajednice i društva.

Kroz obrađivanje ove teme djeca/učenici se usmjeravaju da:

- razumiju osnovne društvene koncepte kao što su ravnopravnost, sloboda, demokratija, pravda, ljudska i manjinska prava;
- prepoznaju holokaust kao istorijski primjer sistematskog kršenja ljudskih prava i razumiju značaj suprotstavljanja antisemitizmu, diskriminaciji, mržnji i zločinima protiv čovječnosti;
- vrednuju demokratsko uređenje zajedničkog života, saradnju, građansku inicijativu, volonterske aktivnosti i mirno i nenasilno rješavanje sukoba;
- pokazuju inicijativu, razvijaju lične stavove i izražavaju ih;
- uče o svojim pravima i pravima drugih i štite ih, razumijevajući odgovornosti i obaveze koje idu uz svako pravo;
- razumiju veze između javnog, privatnog i neprofitnog sektora i njihovog funkcionisanja;
- razumiju svoju ulogu kao pojedinaca u društvu i stiču vještine za učešće u procesima donošenja odluka;
- razvijaju poštovanje prema različitostima, interkulturalnosti, solidarnosti i društvenoj uključenosti.

Ad 6) Preduzetničko učenje, finansijska pismenost i socijalno preduzetništvo

Ova međupredmetna tema teži da oblikuje djecu/učenike kao inicijativne, odgovorne, kreativne i društveno osjetljive osobe koje razumiju vrijednost rada, novca i drugih resursa, razvijaju preduzetnički način razmišljanja i spremni su da svoje ideje pretvore u djelovanje u ličnom,

društvenom i profesionalnom životu. Preduzetničko učenje, finansijska pismenost i socijalno preduzetništvo uvode se kao međupredmetna tema jer ne pripadaju samo jednom nastavnom području, već zahtijevaju povezivanje znanja, vještina, stavova i vrijednosti iz različitih oblasti kako bi djeca/učenici razumjeli inicijativu, planiranje, upravljanje resursima, finansijsko odlučivanje, društvenu odgovornost i etičnost djelovanja. Umjesto da se preduzetništvo posmatra isključivo kao pokretanje biznisa, ova tema ga sagledava kao sposobnost prepoznavanja prilika, kreativnog rješavanja problema, odgovornog donošenja odluka i stvaranja ekonomske, društvene i lične vrijednosti.

U okviru ove teme djeca/učenici razvijaju odgovoran odnos prema novcu, razumiju osnovne finansijske pojmove, uče da planiraju, štede, procjenjuju rizike i bezbjedno koriste savremene oblike plaćanja i digitalne finansijske usluge. Tema obuhvata i razvoj svijesti o društvenim problemima i značaju kreiranja održivih rješenja koja doprinose dobrobiti zajednice, čime se preduzetničko djelovanje povezuje sa solidarnošću, etikom, uključivošću i održivošću. U savremenim okolnostima obuhvata i kritički odnos prema digitalnom i finansijskom okruženju, uključujući bezbjedno ponašanje u online prostoru, odgovornu upotrebu digitalnih servisa, prepoznavanje internet i finansijskih prevara, kao i osnovno informisanje o novim finansijskim pojavama, uključujući kriptovalute i rizike povezane sa njima.

Kroz obrađivanje ove teme djeca/učenici se usmjeravaju da:

- razumiju ulogu rada, poslovanja i preduzetničke inicijative u društvu i razvijaju pozitivan stav prema učešću u preduzetničkim i društveno korisnim poduhvatima;
- razvijaju etička uvjerenja, integritet i odgovornost u odnosu na korupciju, nepoštene prakse i zloupotrebu resursa;
- razvijaju svijest o društvenim problemima i značaju kreiranja održivih rješenja kroz primjenu principa socijalnog preduzetništva;
- razumiju osnovne finansijske pojmove kao što su novac, inflacija, kamata, porezi, bankovni računi i krediti;
- primjenjuju finansijska znanja i vještine kroz planiranje budžeta, upravljanje potrošnjom, izračunavanje troškova i poređenje različitih finansijskih proizvoda;
- razvijaju odgovoran odnos prema novcu, prepoznaju značaj štednje i razumiju rizike povezane sa investicijama i finansijskim odlukama;
- primjenjuju finansijsku pismenost u svakodnevnom životu kroz planiranje i praćenje troškova, izbjegavanje nepotrebnih dugova i donošenje odluka koje doprinose dugoročnoj sigurnosti;
- bezbjedno i odgovorno koriste savremene oblike plaćanja, digitalne finansijske usluge i online kupovinu;
- prepoznaju osnovne oblike internet i finansijskih prevara, štite lične i finansijske podatke i razvijaju kritički odnos prema digitalnom i finansijskom okruženju;
- stiču osnovna znanja o novim finansijskim pojavama, uključujući kriptovalute i kripto-tržište, i razvijaju kritički odnos prema njihovim mogućnostima i rizicima.

Ad 7) Kulturni identitet

Međupredmetna tema „Kulturni identitet“ teži da oblikuje djecu/učenike u kulturno svjesne ljude koji razumiju ulogu kulture u formiranju naših obrazaca mišljenja i ponašanja i kulturnih promjena kroz istoriju, imaju pojam o kulturnoj raznolikosti i kulturom definisanim osobenostima različitih načina života, cijene i svoju kulturu i kulturnu raznolikost i tolerantni su i kooperativni u vezi sa kulturnim sadržajima i karakteristikama.

Kroz ovu temu djeca/učenici usmeravaju se da:

- sebe doživljavaju kao nosioce određene kulture i one koji bi trebalo je unaprijeđuju, a takođe i kao posrednike kulture;
- razumiju značaj interkulture komunikacije i saradnje u održavanju društvene održivosti;
- budu tolerantni i da se prema predstavnicima drugih kultura, njihovim običajima i tvorevinama odnose s poštovanjem, kao i da osuđuju diskriminaciju;
- proučavaju i cijene svoje kulturno nasljeđe i osobenosti i nasljeđe ljudi iz drugih kultura, oslanjajući se, s jedne strane, na ono što su naučili u različitim predmetima i generalizujući to znanje, a s druge strane, na ono što su pročitali, vidjeli i doživjeli na sopstvenu inicijativu;
- razumiju i proučavaju kulturnu raznolikost tipičnu za sadašnja i prošla društva;
- steknu znanje o tome kako se formiraju kulture (uključujući i vlastitu nacionalnu kulturu), kao i svijest o njihovim međusobno obogaćujućim uticajima;
- primjenjuju nenasilnu komunikaciju, medijaciju i dijalog u rješavanju konflikata.

Ad 8) Zdravlje i očuvanje bezbjednosti u rizičnim situacijama

Međupredmetna tema „Zdravlje i očuvanje bezbjednosti u situacijama rizika“ teži da oblikuje djecu/učenike u mentalno, emocionalno, socijalno i fizički zdrave članove društva koji su sposobni da vode zdrav život, ponašaju se bezbjedno i pomažu u stvaranju okruženja koje je bezbjedno za sve i koje promoviše zdravlje. Zdravstveno vaspitanje zasniva se na razvoju znanja, stavova i vještina povezanih sa zdravljem učenika. Takođe, djeca/učenici se uče sljedećim aspektima bezbjednosti: kako se bezbjedno ponašati u kriznim situacijama saobraćaja, požara, poplave i drugih opasnosti iz životne sredine i kako potražiti pomoć kada je to potrebno. Tema upućuje učenike i da prepoznaju potencijalne prijetnje, razumiju uzroke i posljedice katastrofa, kao i da se pripreme za različite vrste rizika.

Kroz rad na ovoj temi djeca/učenici usmjeravaju se:

(1) U zdravstvenom vaspitanju da:

- razvijaju zdravstvenu svijest koja uključuje uvažavanje sopstvenog zdravlja i bezbjednog ponašanja;
- koriste svoja znanja i vještine samostalnog suočavanja i opštih socijalnih vještina kako bi osigurali bezbjednost za sebe i druge i oblikovali bezbjedno okruženje za učenje;
- razumiju kako su njihove sopstvene odluke i ponašanje i njihove posljedice povezani sa zdravljem i bezbjednošću;
- pronalaze i koriste pouzdane zdravstvene informacije i službe pomoći;
- razumiju kako životna sredina utiče na njihovo zdravlje.

(2) U obrazovanju o bezbjednosti da:

- prepoznaju različite vrste kriznih situacija, razumiju prirodu kriznih situacija i kako one mogu nastati (djelovanjem čovjeka i prirode);
- razvijaju otpornost i preventivno djelovanje za snalaženje u kriznim situacijama;
- razvijaju stavove i ponašanje u skladu s bezbjednim okruženjem kod kuće i u školi i u skladu s bezbjednošću saobraćaja;
- stiču kompetencije efikasnog ponašanja u kriznim situacijama;
- razvijaju pravilno ponašanje u saobraćaju, navikavaju se na poštovanje saobraćajnih normi i vode računa o drugim učesnicima u saobraćaju; i
- uče i cijene sva prava, obaveze i odgovornosti koje proizilaze iz saobraćajnih i bezbjednosnih pravila.

Prevažodno kroz ovu MT razvijaju se i promovišu **olimpijske vrijednosti**. Fizičko i zdravstveno vaspitanje primarno je mjesto gdje se kroz sportske igre i takmičenja, kao i kroz sportsku pedagogiju, uče fer-plej, samodisciplina i poštovanje protivnika. U savremeni kurikulum ove vrijednosti se ne ugrađuju samo kao časovi sporta, već se prožimaju kroz građansko vaspitanje (npr. kroz učenje o ljudskim pravima, toleranciji i interkulturalnosti), socio-emocionalno učenje, nastavu istorije (kroz učenje o antičkim i modernim Olimpijskim igrama kao simbolima mira), kroz likovnu i muzičku kulturu (kroz kreativno izražavanje olimpijskih simbola i himni), doprinoseći moralnom vaspitanju i promovišući mir, razumijevanje i suživot bez diskriminacije. Takođe, olimpijske vrijednosti razvijaju se kroz vannastavne aktivnosti, školske sportske sekcije, turnire i „olimpijske časove“, gdje se teorijski koncepti prenose u praktično iskustvo timskog rada.

Osnovne olimpijske vrijednosti su izuzetnost (izvrsnost), prijateljstvo i poštovanje:

Izuzetnost – podsticanje pojedinca da pruži svoj maksimum, ne samo u sportu već i u svakodnevnom životu. Fokus je na trudu i napretku, a ne samo na pobjedi.

Prijateljstvo – razvijanje uzajamnog razumijevanja, empatije i solidarnosti među ljudima, bez obzira na njihove razlike.

Poštovanje – podrazumijeva poštovanje pravila igre, poštovanje protivnika, samog sebe i okoline. Ovo uključuje borbu protiv dopinga i bilo kog oblika varanja i neetičkog ponašanja.

Pored ove tri glavne, često se pominju i dopunske vrijednosti: hrabrost, fer-plej, odlučnost, inspiracija, jednakost, samodisciplina i optimizam:

Hrabrost – suočavanje s izazovima i prevazilaženje straha od neuspjeha.

Fer-plej – čestitost u igri i životu, poštovanje duha pravila, a ne samo slova na papiru.

Odlučnost – istrajnost u suočavanju s preprekama (npr. inkluzija djece/učenika sa smetnjama u razvoju kroz paraolimpijske vrijednosti).

Inspiracija – korišćenje uzora (vrhunskih sportista) kao motivacije za sopstveni razvoj, kao primjer ne samo vrhunskog rezultata već istrajnog dugoročnog ulaganja u takmičenje, prije svega sa samim sobom. Fokus je na procesu unapređivanja vlastitih performansi koje na kraju i rezultiraju uspjehom.

Jednakost – borba protiv diskriminacije po bilo kom osnovu (pol, rasa, sposobnosti).

Samodisciplina u kurikulumu se samodisciplina definiše kao sposobnost djece/učenika da kontrolišu svoje impulse i usmjere energiju ka ostvarivanju dugoročnih ciljeva. Ona obuhvata: **dosljednost** (redovno vježbanje i učenje čak i kada nedostaje trenutna motivacija); **poštovanje pravila** (unutrašnje prihvatanje normi – fer-plej), ne zbog straha od kazne, već zbog svijesti o važnosti poretka); **odlaganje zadovoljstva** (razumijevanje da se do vrhunskih rezultata u životu stiže kroz trud, a ne kroz protekciju i prečice); **emocionalnu samoregulaciju** (kontrola bijesa ili razočaranja nakon poraza ili neuspjeha).

Optimizam – definiše se kao pozitivan mentalni stav prema izazovima i vjera u mogućnost napretka. Uključuje: **otpornost** (sposobnost da se nakon neuspjeha ili povrede učenik podigne i nastavi dalje, učeći iz greške); **vjeru u potencijal** (ubjeđenje da trudom i radom svaki pojedinac može unaprijediti svoje sposobnosti); **nadu u mir** (širi društveni aspekt koji uči djecu/učenike da je bolji i pravedniji svijet moguć kroz saradnju i prijateljstvo, što je osnovna ideja olimpizma); i **fokus na rješenja** (umjesto odustajanja pred problemom, optimizam podstiče traženje novih načina za prevazilaženje prepreka). U savremenim kurikulumima koji integrišu olimpijsko obrazovanje, samodisciplina i optimizam definišu se kao ključne vaspitne komponente koje povezuju sportski duh sa životnim vještinama. One se ne posmatraju samo kao sportske osobine, već kao alati za lični razvoj djece/učenika.

Ad 9) Održivi razvoj i klimatske promjene

Ova međupredmetna tema teži da oblikuje djecu/učenike kao društveno aktivne, odgovorne i ekološki svjesne ljude koji čuvaju i štite životnu sredinu, cijene održivost, razumiju uzroke i posljedice klimatskih promjena i spremni su da pronađu rješenja za probleme životne sredine i ljudskog razvoja. Klimatske promjene se u savremenim kurikulumima postavljaju kao MT jer ne pripadaju samo jednom naučnom polju, već zahtijevaju kombinaciju prirodnih, društvenih i tehničkih znanja kako bi učenici razumjeli uzroke, posljedice i rješenja, uključujući i dimenziju klimatske pravde i društvenih nejednakosti (npr. kroz geografiju i biologiju uče o prirodnim procesima, kroz hemiju i fiziku o efektu staklene bašte, a kroz istoriju i sociologiju o uticaju industrije i ljudskog ponašanja). Umjesto izolovanih lekcija, klima postaje „nit“ koja povezuje različite predmete, čineći učenje relevantnijim za budućnost u kojoj će djeca/učenici živjeti. Ova tema se ostvaruje kroz nastavu, vannastavne aktivnosti, školske projekte i saradnju sa lokalnom zajednicom, čime se podstiču interdisciplinarno učenje, kritičko mišljenje, saradnja i aktivno učešće djece/učenika u rješavanju stvarnih problema. Ova tema se ostvaruje kroz nastavu, vannastavne aktivnosti, školske projekte i saradnju sa lokalnom zajednicom, čime se podstiču interdisciplinarno učenje, kritičko mišljenje, saradnja i aktivno učešće djece/učenika u rješavanju stvarnih problema.

Kroz ovu temu djeca/učenici vode se ka:

- razumijevanju prirode kao cjelovitog sistema, povezanosti ljudi i okoline i zavisnosti ljudi od prirodnih resursa;
- vrednovanju biološke i kulturne raznolikosti i ekološke održivosti;
- razumijevanju veza između različitih faktora kulturnog, društvenog, ekonomskog, tehnološkog i ljudskog razvoja čovječanstva i efekata ljudskih aktivnosti, uključujući principe cirkularne i „zelene“ ekonomije;
- diskutovanju o ekološkim problemima u svojoj lokalnoj sredini i na društvenom i globalnom nivou, razvijanju ličnih ekoloških stavova i ponudi rješenja za lokalne ekološke probleme;
- analiziranju kako njihove svakodnevne odluke (npr. potrošnja energije) utiču na globalni sistem i procjenjivanje energetske efikasnosti i održivih izvora;
- preuzimanju akcije (održivi razvoj, reciklaža, štednja resursa), kroz građansko učešće i „zeleni“ aktivizam, što je srž vaspitne komponente kurikuluma;
- preuzimanju odgovornosti za održivi razvoj, djelovanju na ekološki prihvatljiv način podržavajući održivi razvoj i procjenjivanju i, ako je potrebno, promjeni sopstvenih potrošačkih izbora i načina života, uz uvažavanje globalne i lokalne solidarnosti i međugeneracijske odgovornosti
- razumijevanju uzroka i posljedica klimatskih promjena na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou;
- razumijevanju klimatske pravde, otpornosti i prilagođavanja klimatskim promjenama;
- prepoznavanju uloge pojedinca, škole, porodice, zajednice, institucija i privrede, kao i razvijanju održivih stilova života;
- kritičkom vrednovanju informacija o klimi i životnoj sredini, uključujući prepoznavanje dezinformacija i manipulativnih poruka.

VIII NAČELA REALIZACIJE KURIKULUMA

Načela predstavljaju osnovu za obezbjeđivanje kvaliteta obrazovno-vaspitnog procesa i služe kao profesionalni vodič u radu nastavnika, stručnih saradnika i rukovodilaca OVU. Ona definišu standarde kvaliteta procesa učenja, kao i kriterijume na osnovu kojih se procjenjuje i unapređuje kvalitet rada OVU i nastavnika. Opšti pristup kurikulumu karakterišu: holističko obrazovanje, svestrani izbalansirani razvoj djeteta/učenika (kognitivni, fizički, socijalni, emocionalni, estetski i moralni); usmjerenost na učenika i proces učenja – obrazovna iskustva i iskustva učenja osmišljena su u skladu s potrebama i interesovanjima djeteta/učenika; i osiguranje kvaliteta, prije svega preko visokih standarda u obuci nastavnika i strukturiranih smjernica za nastavni plan i program/predmetni kurikulum.

Načela realizacije kurikulumu su:

1. Usmjerenost na dijete/učenika i proces učenja. Pomjeranje fokusa sa sadržaja/programa i nastavnika na učenika ne znači zanemarivanje sadržaja i nastavnika, naprotiv, njihove uloge su nezamjenjive, ali se dešavalo da se sadržaji „isporuče“ učenicima, a da oni ne razviju kvalitetno znanje. Sadržaji/programi i nastavnik su neophodni, ali je glavni cilj da dopru do djeteta/učenika i omoguće učenje. Uostalom, sama logika obrazovanja (kao procesa koji je organizovan za nekoga na određenom uzrastu da nauči određene stvari) sasvim prirodno govori da karakteristike toga ko uči i njegovog učenja moraju biti glavni orijentiri u nastavi. Ako je obrazovanje namijenjeno određenim osobama, onda nastava mora voditi računa upravo o njima. Planiranje, pripremanje i realizacija nastave, obezbjeđivanje resursa i odgovarajućeg okruženja treba da polaze od djeteta/učenika i da podstiču i pokreću njegovo učenje. Ukoliko nastava ne ostvari promjenu kod djeteta/učenika, onda je nije ni bilo, koliko god smo se trudili i primjenjivali razne metode i resurse. Pristup usmjeren na učenika nastao je na osnovu savremenih naučnih istraživanja i najboljih međunarodnih i domaćih praksi, a njegovi najvažniji postulati su:

Učenje je rezultat aktivne konstrukcije znanja onoga ko uči. Ovaj postulat slijedi iz naučnog određenja procesa učenja da dijete/učenik vlastitom mentalnom aktivnošću konstruiše svoje znanje (konstruktivistička priroda znanja) i to kroz asimetričnu socijalnu interakciju s kompetentnijim partnerom – nastavnikom. Zbog te socijalne prirode učenja i neophodnosti kompetentnijeg partnera, kaže se da je učenje konstrukcija znanja (konstruisanje znanja uz posredovanje, medijaciju nekoga ko je zreliji, iskusniji, više zna i vodi nas kroz proces ovladavanja novim znanjima).

Učenje je po prirodi interaktivno. Prethodno smo rekli da je učenje par excellence socijalna interakcija, neophodna za sticanje znanja. Zbog toga se u nastavi moraju koristiti raznovrsne metode aktivnog učenja, prije svega kooperativno učenje, jer se najefikasnije uči kroz razmjenu s drugim učenicima i uz podršku kompetentnog nastavnika (socio-konstruktivistička priroda znanja).

Učenje zavisi od prethodnog znanja i iskustva učenika. U nastavi se moraju kombinovati svakodnevni i naučni pojmovi, jer svako novo učenje polazi od onoga što učenik već zna, razumije, što je doživio. Naučni pojmovi – školski ili akademski pojmovi, kako se još nazivaju – imaju važnu ulogu u podsticanju kognitivnog razvoja djece/učenika. Za razliku od svakodnevnih pojmova, koji su perceptivno-čulne prirode i stičemo ih „metodom vlastite kože“, naučni pojmovi organizovani su u sisteme povezanih pojmova u različitim oblastima, apstraktni su (ne možemo ih opažati, dodirnuti, čulima registrovati) i razvijaju se jedni iz drugih. Upravo preko njih školovanje može da vuče dječji razvoj od svakodnevnog ka pojmovnom, hipotetičko-deduktivnom mišljenju, pa Lav S. Vigotski kaže da je formalno obrazovanje treća linija ljudskog razvoja, pored filogenetskog (razvoja vrste) i ontogenetskog (razvoja jedinke).

Učenje može da podstiče razvoj. Nastava/učenje se mora prilagoditi razvojnim mogućnostima djeteta/učenika, jer njegova sposobnost da uči zavisi od njegove zrelosti. Međutim, između razvoja i učenja postoji dinamički odnos uzajamnog podržavanja. Učenje može da podstiče razvoj djeteta/učenika ako se odvija u zoni narednog razvoja (v. Pojmovnik) osobe, tj. to je ono što može da nauči uz primjerenu i pravovremenu stručnu pomoć i podršku nastavnika. Značaj sistematskog planskog institucionalnog obrazovanja ogleda se upravo u tome što učenje određenih sadržaja može da podstakne i ubrza razvoj učenika, a ne da čeka biološko sazrijevanje.

Učenje uz različite metode. U nastavi i učenju određenih sadržaja moraju se kombinovati različiti pristupi, metode nastave i učenja, jer ponuda raznovrsnih strategija i metoda rada povećava šansu da se izađe u susret različitim karakteristikama djece/učenika. U nastavi se primjenjuju aktivne, interaktivne i kooperativne metode učenja, istraživački i praktični oblici rada (npr. laboratorijske vježbe i eksperimenti) koji djeci/učenicima omogućuju da sarađuju, razmjenjuju iskustva i budu aktivni učesnici u procesa sticanja i primjene znanja.

Učenje traži vrijeme. Uspješnost nastave i učenja mjeri se kvalitetom znanja i vremenom koje mu je posvećeno. Količina vremena koja je posvećena učenju u pozitivnoj je korelaciji s ishodom učenja i ponašanjem djece/učenika. Količina vremena u školi, količina domaćih zadataka i vrijeme posvećeno radu na zadacima snažni su prediktori učeničkog postignuća. Pored toga što više vremena posvećenog učenju daje bolje rezultate, veća postignuća, ključno je kako se vrijeme posvećeno nastavi koristi, šta djeca/učenici rade u datom vremenu.

Učenje je zavisno od prirode predmeta koji se uči. Svaki predmet ili oblast znanja ima svoj specifičan sadržaj (činjenice i sistem pojmova), svoje metode (postupke, tehnike, procedure) i specifične oblike mišljenja. Drugačije misle i rade istoričar, umjetnik i fizičar. Sa svakim školskim predmetom/oblašću ne uče se samo specifična znanja već se usvaja duh specifične discipline, znanja, metode, način mišljenja i rada i vrijednosti specifične za nju. To i jeste argument za postojanje širokog dijapazona različitih predmeta (obaveznih i izbornih), kao i međupredmetnih tema, jer svaki od njih donosi nešto novo učeničkom razvoju

2. Vaspitanje ide „ruku pod ruku“ s obrazovanjem. Vaspitanje je često zanemareno u odnosu na obrazovanje. Iako način na koji obrazujemo vaspitava, nastavu bi trebalo tako organizovati da se obezbijedi i razvoj kompetencija djece/učenika, a ne da se dominantno usvajaju i reprodukuju činjenice. Krajnji cilj učenja je razvoj sposobnosti, vještina i stavova koji su djeci/učenicima potrebni za aktivan, ispunjen, odgovoran i uspješan život.

3. Visoka očekivanja i odgovarajuća fleksibilna podrška da se ona i ostvare. Bazična postavka je da svako dijete/učenik može da napreduje. Očekivanja nastavnika od djece/učenika imaju veliki uticaj na njihova postignuća i značajno ih mogu podržati, kao i njihovu vjeru u sebe i svoje sposobnosti (kakve god da su). Od svih učenika očekujemo da napreduju najviše što mogu i postavljamo im visoka očekivanja, ali ih i ohrabujemo i obezbjeđujemo odgovarajuću podršku zavisno od njihovih potreba. U OVU prihvataju individualne razlike među djecom/učenicima tako što omogućavaju fleksibilne puteve kako bi postigli standarde svojim tempom i na svoj način.

4. Podsticajno bezbjedno okruženje za učenje i pozitivna atmosfera. Učenje bi trebalo da se odvija u uređenoj, pozitivnoj, podsticajnoj i prijatnoj atmosferi za rad, jer emocije učenika značajno utiču na kvalitet pažnje, pamćenja, mišljenja, učenja i na motivaciju za učenje. Uređenost okruženja za učenje, postojanje (i poštovanje) reda, pravila i procedura olakšavaju i podržavaju učenje. U nastavi se koriste različiti resursi i izvori znanja, uključujući multimedijalne i digitalne sadržaje, ali i „živi resursi“ – VOU njeguje saradnju i partnerstvo s porodicom i lokalnom zajednicom kao resursima za podršku učenju i razvoju.

5. Učenje povezano sa životom (autentično učenje). Ono u kurikulumu predstavlja most između učionice i stvarnog svijeta i mijenja fokus s usvajanja znanja za ocjenu na aktivnu primjenu znanja u svakodnevnim situacijama. Ključni elementi ovakvog integrisanog i primjenljivog

učenja su: rješavanje realnih problema: djeca/učenici se bave i izazovima iz svoje okoline (npr. lokalno zagađenje, planiranje budžeta, energetska efikasnost) pored rješavanje apstraktnih zadataka iz udžbenika; funkcionalna pismenost i fokus na vještinama koje su neophodne za život, poput digitalne pismenosti, kritičkog čitanja medijskih sadržaja, konstruktivne komunikacije i upravljanja svojim ponašanjem i emocijama; saradnja sa zajednicom: učenje se odvija i kroz posjete institucijama, razgovore sa stručnjacima iz različitih oblasti, volonterski rad, akcije ili projekte koji donose korist lokalnoj zajednici; interdisciplinarnost: životni problemi nisu podijeljeni na predmete, zato ovaj princip podstiče horizontalno i vertikalno povezivanje znanja kako bi se dobila šira slika. Time djeca/učenici vide učenje kao smisljeno i potrebno, imaju jasan odgovor na pitanje: „Zašto ja ovo učim?“. Ta povezanost i primjena znanja omogućava i njihovu bolju pripremu za budućnost: razvijanje kompetencija i vještina kao što su prilagodljivost, preuzimanje odgovornosti i timski rad, što su ključne kompetencije za tržište rada 21. veka.

IX OBRAZOVNA PODRUČJA I OBLASTI UČENJA

U vrtićima i školama postoji niz programa koji pomažu djeci/učenicima da razviju svoje snage i oblasti interesovanja. U vrtićima su to oblasti učenja, a u školi nastavni predmeti. Pod udarom „eksplozije znanja“, do koje je dovela IKT revolucija, i pritiska mnogobrojnih sadržaja koji žele da postanu obavezni školski predmet, savremeni pristupi obrazovanju sve više se udaljavaju od predmetne strukture kurikuluma i uvode obrazovna područja – čime liče na fleksibilni pristup u organizaciji oblasti učenja u PVO da bi se došlo do željenih ishoda.

Obrazovna područja objedinjuju ciljeve i ishode učenja bliskih sadržaja (grupe predmeta). Time se postiže prevazilaženje predmetne izolovanosti, bolja horizontalna i vertikalna povezanost kurikuluma, a rezultat je cjelovitost znanja učenika. Područja obrazovanja su osnova za utvrđivanje plana učenja i izradu predmetnih programa (kurikuluma). U predmetna područja planski se ugrađuju ciljevi i ishodi međupredmetnih tema, stvarajući jedinstvenu cjelinu (v. Sliku 4).

Osnovama za obnovu nastavnih planova i programa (2002) u Crnoj Gori su identifikovana sljedeća obrazovno-vaspitna područja:

- Jezičko područje (komunikacija na maternjem i stranim jezicima);
- Matematičko područje;
- Prirodne nauke;
- Tehnologija (tehničko, tehnološko i informatičko područje);
- Društvene nauke (društveno-humanističko područje);
- Umjetničko područje; i
- Fizičko i zdravstveno područje

JEZIČKO PODRUČJE – KOMUNIKACIJA NA MATERNJEM I STRANIM JEZICIMA

Jezičko područje obuhvata razvoj komunikacijskih kompetencija djece/učenika na maternjem i stranim jezicima. Njegova osnovna namjena je da omogući učenicima razumijevanje, izražavanje i tumačenje misli, osjećanja i ideja izrečenih usmenim i pisanim putem u različitim kontekstima, kao i razvijanje sposobnosti smislenog povezivanja ideja i argumentovanog iznošenja stavova. Učenje jezika može da doprinese intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju učenika, razvoju sposobnosti mišljenja, stvaralaštva, empatije i interkulturalnog razumijevanja, te osposobljava učenike za promišljeno sagledavanje različitih perspektiva i vrijednosnih stavova. Razvijanje jezičkih kompetencija je preduslov za dalje školovanje, uspješnog u svim drugim područjima, i aktivnog građanstva i cjeloživotnog obrazovanja.

U ovom području bi trebalo omogućiti djeci/učenicima da:

- razvijaju sposobnost razumijevanja i izražavanja u različitim komunikacijskim situacijama, usmeno i pismeno;
- upoznaju strukturu i funkcije jezika, kao i da razviju svijest o jeziku kao sredstvu mišljenja, izražavanja i identiteta, te kao alatu za konceptualizaciju iskustava i razumijevanje svijeta;
- usvoje i koriste gramatička i pravopisna pravila;
- razvijaju vještine čitanja, slušanja, pisanja i izražavanja kroz različite tekstualne forme, žanrove i medije i samostalno stvaranje tekstova različite složenosti;
- njeguju kulturu komunikacije, dijaloga, argumentovanja i aktivnog slušanja, zasnovanu na

uvažavanju razloga, stavova i etičkih principa sagovornika;

- podstiču i osnažuju poštovanje sopstvenog jezika i kulturne baštine, kao i drugih jezika i njihovih kulturnih tvorevina;
- podstiču razvoj sposobnosti kritičkog i kreativnog mišljenja.

MATEMATIČKO PODRUČJE

Matematičko područje razvija kod djece/učenika sposobnost logičkog i apstraktnog mišljenja, kao i vještine rješavanja problema kroz različite životne i profesionalne situacije. Matematičko znanje čini osnovu za razumijevanje prirodnih pojava, doprinosi razvoju preciznosti, tačnosti, sistematičnosti i odgovornog pristupa radu. Ovo područje ima ključnu ulogu u razvoju digitalnih kompetencija, razumijevanju podataka i donošenju odluka zasnovanih na dokazima. Matematika doprinosi formiranju racionalnog načina mišljenja i povezuje se s mnogim drugim naučnim i praktičnim oblastima, što je čini osnovom za cjeloživotno učenje i savremeno društvo znanja uključujući razumijevanje granica i mogućnosti formalnog mišljenja.

Kroz ovo područje djeca/učenici trebalo bi da:

- razvijaju sposobnost logičkog i analitičkog mišljenja, zaključivanja, primjene algoritama i rješavanja problema;
- razumiju osnovne matematičke pojmove, strukture, odnose i obrasce;
- koriste matematički jezik, simbole i izraze za opisivanje i tumačenje pojava iz svakodnevnog života;
- primjenjuju stečena znanja u životnim i interdisciplinarnim kontekstima;
- razvijaju preciznost, istrajnost, sistematičnost i samostalnost u radu;
- razvijaju pozitivan odnos prema učenju matematike i vjeru u sopstvene sposobnosti.

PRIRODNE NAUKE

Područje prirodnih nauka obuhvata razvoj znanja, vještina i stavova koji djeci/učenicima omogućavaju razumijevanje svijeta koji ih okružuje. Djeca/učenici istražuju prirodne pojave, zakonitosti i procese, razvijaju naučni način mišljenja i uče da donose zaključke zasnovane na dokazima. Kroz ovu oblast učenici uče kako se dolazi do novih znanja. Prirodne nauke doprinose razvoju kritičkog mišljenja, istraživačkih kompetencija i digitalne pismenosti, a ujedno predstavljaju osnovu za STEM discipline i cjeloživotno učenje.

U ovom području trebalo bi djeci/učenicima omogućiti da:

- razumiju osnovne prirodne pojave, procese i zakonitosti koje upravljaju svijetom oko nas;
- razvijaju radoznalost i naučni način razmišljanja kroz mala istraživanja i ogledne primjerene uzrastu i znanju;
- primjenjuju stečena znanja i vještine u svakodnevnom životu, posebno u oblasti zdravlja, bezbjednosti i zaštite životne sredine;
- razvijaju sposobnost kritičkog promišljanja, postavljanja pitanja i zaključivanja na osnovu dokaza;
- razvijaju odgovoran odnos prema prirodnim resursima i shvataju značaj održivog razvoja;
- razumiju povezanost prirodnih nauka sa tehnologijom, društvom i ekonomijom.

TEHNOLOGIJA (TEHNIČKO, TEHNOLOŠKO I INFORMATIČKO PODRUČJE)

Područje tehnologije obuhvata razvoj znanja, vještina i stavova koji djeci/učenicima omogućavaju razumijevanje tehničkih i tehnoloških procesa, te svjesno, kritičko, odgovorno i kreativno korišćenje

tehnologije u svakodnevnom životu. Namjena ovog područja je da kod djece/učenika razvije logičko i sistemsko mišljenje, praktične vještine i digitalne kompetencije koje su neophodne za život i rad u savremenom društvu, kao i da podstakne inovativnost kod djece/učenika. Kroz tehničko, tehnološko i informatičko obrazovanje djeca/učenici uče kako da planiraju, dizajniraju, modeluju i stvaraju – kako se prolazi put od ideje do gotovog proizvoda. Ovo područje ima snažan doprinos razvoju STEM kompetencija, preduzetničkog duha i osposobljavanju djece/učenika za donošenje etičkih odluka o korišćenju tehnologije u svrhu održivog razvoja.

Trebalo bi da ovo područje omogućava djeci/učenicima da:

- razumiju osnovne tehničke, tehnološke i informatičke pojmove, procese i principe;
- razvijaju sposobnost projektovanja, planiranja i realizacije tehničkih i digitalnih rješenja;
- primjenjuju znanja i vještine za rješavanje praktičnih i životnih problema;
- koriste digitalne alate, uređaje i programe na bezbjedan i etičan način;
- razvijaju sposobnost timskog rada, inovativnog razmišljanja i preduzetničkog pristupa;
- razumiju uticaj tehnologije na pojedinca, društvo, ekonomiju i životnu sredinu te razvijaju odgovoran odnos prema njenom korišćenju.

Povezanost područja s ostalim područjima:

- Matematika i prirodne nauke – primjena matematičkih i naučnih principa u tehničkom i digitalnom stvaranju.
- Umjetnost i kultura – estetski aspekti dizajna, modelovanja i vizuelne prezentacije ideja.
- Društveno-humanističke nauke – etički, socijalni i ekonomski aspekti upotrebe tehnologije.
- Jezici i komunikacija – prezentacija projekata, tehnička dokumentacija i saradnja u timu.
- Fizičko i zdravstveno obrazovanje – bezbjednost, ergonomija i zaštita na radu.

DRUŠTVENE NAUKE (DRUŠTVENO-HUMANISTIČKO PODRUČJE)

Područje društvenih nauka razvija kod djece/učenika sposobnost razumijevanja društvenih pojava, istorijskih procesa, političkih i ekonomskih sistema, kao i međuljudskih i kulturnih odnosa. Učenje društvenih nauka doprinosi razumijevanju i oblikovanju kulture kroz različite istorijske periode, te omogućava razumijevanje kulturnog i istorijskog konteksta i doprinosi razvoju kreativnosti. Kroz ovo područje utiče se na razumijevanje: društvenih procesa, odnosa uzroka i posljedice, kontinuiteta i promjene u ljudskom razvoju, povezanosti vremena i mjesta.

Djeca/učenici trebalo bi kroz ovo područje da:

- razumiju osnovne društvene, ekonomske, političke i kulturne pojave i procese;
- razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja i analize društvenih problema;
- uče da donose odgovorne, etičke i argumentovane odluke i za njih snose odgovornost;
- razvijaju komunikacijske i socijalne vještine, uključujući timski rad, dijalog i saradnju;
- razvijaju svijest o građanskim pravima i obavezama, ljudskim pravima i demokratskim vrijednostima;
- razumiju povezanost lokalnih i globalnih društvenih procesa i ulogu pojedinca u društvu.

UMJETNIČKO PODRUČJE

Umjetničko područje razvija kod djece/učenika sposobnost kreativnog izražavanja, estetskog doživljaja i kulturne refleksije. Namjena ovog područja je da učenici kroz različite umjetničke forme i kulturne aktivnosti razvijaju kreativnost, maštu i kritičko mišljenje. Učenje umjetničkih predmeta doprinosi formiranju kulturnog identiteta i interkulturene tolerancije i uvažavanja, razvija

sposobnost interpretacije i stvaranja umjetničkih djela i razvoj estetskog ukusa. Pošto uključuje cijelu ličnost, ne samo kognitivni već i emocionalne aspekte i karakteristike ličnosti, ovo područje doprinosi cjelovitom razvoju ličnosti učenika. Učenje u ovom području podstiče kreativno povezivanje i primjenu stečenih znanja.

Djeca/učenici kroz ovo područje trebalo bi da:

- razumiju i vrednuju kulturnu i istorijsku baštinu lokalnog i globalnog okruženja;
- razvijaju kritičko mišljenje i sposobnost analize kulturnih i umjetničkih fenomena za razlikovanje kiča i banalnosti u odnosu na vrijedna umjetnička djela;
- razvijaju estetsku osjetljivost i sposobnost interpretacije umjetničkih djela;
- koriste umjetnost kao sredstvo komunikacije, izražavanja mišljenja i saradnje;
- razvijaju sposobnost kreativnog izražavanja kroz različite umjetničke forme (likovno, muzičko, scensko, baletsko i digitalno stvaralaštvo);
- njeguju kreativnost i inovativnost kroz umjetničko stvaralaštvo.

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO PODRUČJE

Područje fizičkog i zdravstvenog obrazovanja razvija kod djece/učenika sposobnost očuvanja i unapređenja fizičkog zdravlja, motornih sposobnosti, psihofizičke kondicije i socijalnih vještina. Namjena ovog područja je da djeca/učenici kroz fizičke aktivnosti, sport i zdravstvenu edukaciju razvijaju zdrave stilove života, samodisciplinu, socijalnu saradnju i odgovornost prema sopstvenom i tuđem zdravlju. Ovo područje doprinosi cjelovitom razvoju ličnosti djece/učenika, jača fizičku i psihičku otpornost, te podstiče aktivno učešće u društvu i zajednici. U savremenom dobu gdje dominiraju sjedeće aktivnosti i statičko opterećenje, najviše zbog upotreba tehnologije, povećava se značaj područja fizičke kulture. Navike redovne fizičke aktivnosti doprinose i boljem kognitivnom funkcionisanju, kai i boljem zdravlju generalno.

Djeca/učenici kroz ovo područje trebalo bi da:

- razvijaju osnovne i specifične motoričke sposobnosti (snagu, brzinu, izdržljivost, fleksibilnost, koordinaciju);
- razumiju značaj fizičke aktivnosti za zdravlje i kvalitet života i razvijaju naviku redovnog fizičkog vježbanja;
- razvijaju svijest o higijeni, pravilnoj ishrani i prevenciji bolesti;
- primjenjuju pravila sigurnog i odgovornog ponašanja u sportu i fizičkim aktivnostima;
- razvijaju timski rad, fer-plej, odgovornost i socijalne vještine kroz zajedničke aktivnosti;
- razvijaju sposobnost samoprocjene i postavljanja ličnih ciljeva u oblasti fizičkog i zdravstvenog razvoja.

X VANNASTAVNE AKTIVNOSTI: KOMPLEMENTARNOST S REDOVNOM NASTAVOM

Mnoge okolnosti, poput demografskog pada i izgradnje novih objekata, dovode do prilike da se po školama realizuje jednosmjenski rad. Ovaj način rada u samo jednoj smjeni otvara nove mogućnosti za realizaciju vizije kurikuluma i njegovih ciljeva. U predškolskom vaspitanju, koje je integrisano, nije izdijeljeno na školske predmete, oblasti učenja su međusobno povezane i, što je posebno važno, usmjerene na dijete, na podsticaj njegovog razvoja i učenja. U školama je podjela na nastavne predmete i predmetno-časovno-razrednu strukturu (podjela znanja po predmetima, po časovima i po uzrastima) još od Komenskog⁵ najefikasniji način da se učenicima predstave različite naučne i umjetničke discipline. Problem s ovakvim veoma racionalnim pristupom u školovanju jeste pojava izolovanosti, „iscjepkanosti“ znanja koje je raspoređeno po „fiokama“ – disciplinama, tj. postoji rizik da se manje povezuju znanja, što otežava njihovu primjenu u školskom i vanškolskom kontekstu. S jednosmjenskim radom otvara se prostor za dodatnu podršku cjelovitom razvoju učenika, njihovim interesovanjima i posebno za razvoj socio-emocionalnih kompetencija, koje su im potrebne za život i rad u savremenim okolnostima.

Vannastavne aktivnosti (dalje u tekstu: VNA) važna su komponenta cjelovitog obrazovanja učenika. Programi su često preobimni i ne stiže se da se dovoljno radi na razvoju vještina i vrijednosti i na razvoju međupredmetnih tema u okviru različitih predmeta, pa VNA daju tu mogućnost. Ove aktivnosti izlažu učenike širokom spektru inicijativa koje proširuju njihove perspektive i omogućavaju im da izaberu ono što vole i žele da nauče. VNA pomažu izgradnji ličnosti, duhovnom rastu, estetskom, fizičkom, moralnom i umjetničkom razvoju. One povećavaju polje učenja i istraživanja kroz aktivnosti kao što su igranje, crtanje, gluma, ples, pjevanje i javni nastupi, što može nekome postati i buduća karijera. Kada pojedinci rano u životu preuzmu zadatke, kao što je pružanje prve pomoći ili upravljanje tablom za slikanje u razredu, razvija se njihova sposobnost za rad u takvim odgovornim situacijama.

Vannastavne aktivnosti su važne iz više razloga:

- Odvijaju se van učionice, ali dopunjuju školski nastavni plan i program.
- Učestvovanje u VNA koja je relevantna za temu obrađivanu u učionici pomaže u razjašnjavanju eventualnih nejasnoća i učvršćivanju teorijskog razumijevanja na višem nivou.
- Poboljšavaju akademski uspjeh podsticanjem učenja, stimulisanjem kreativne misli i izgradnjom zainteresovanosti i strasti prema određenim predmetima.
- Podržavaju razvoj vrijednosti, kompetencija i važnih životnih vještina kako bi se učenici pripremili za buduće izazove; poboljšavaju socijalne vještine, koje su važne vještine za fakultet, karijeru i život uopšte.
- Pomažu učeniku da otkrije talenat ili pronade novo interesovanje i/ili karijerni cilj.
- Kroz njih učenici stiču praktično iskustvo.
- Pružaju platformu da učenici razvijaju ličnost, poboljšavaju samopouzdanje i samopoštovanje kroz razvoj vještina u određenoj oblasti.
- Učenici se uče upravljanju vremenom i organizacionim vještinama, izgradnji liderstva i nezavisnosti. Iskustva i vještine stečene kroz ove aktivnosti čine ih proaktivnim i dobro opremljenim za buduće poduhvate.

⁵ Jan Amos Komenski (John Amos Comenius 1592–1670) jedan je od najznačajnijih reformatora obrazovanja u istoriji, tvorac predmetno-razredno-časovnog sistema u školovanju, zagovornik ideje da pohađanje škole mora biti obavezno za svako dijete bez obzira na materijalno stanje porodice i sposobnosti djeteta i da su poštovanje dječjih potreba i mogućnosti najvažniji principi u pedagoškom radu.

- Mogu da okupljaju učenike različitih uzrasta, razreda i iz različitih sredina, pa učenici razvijaju prijateljstva i produbljuju osjećaj zajedništva, pripadnosti školi i zajednici, a to podržava pravednost obrazovanja.
- Pomažu u promociji pozitivnog pogleda na školu i učenje kroz povećanje osjećaja zajedništva u školi i osjećaja pripadnosti školi, koja je u pozitivnoj korelaciji s učeničkim školskim postignućem.
- Pomažu u poboljšanju fizičkog, mentalnog i emocionalnog zdravlja. Mnoge aktivnosti, poput atletike, gimnastike, joga, igara u zatvorenom prostoru, pomažu pojedincu da razumije svoju ulogu u grupi i uče ga da bude produktivan, što pomaže u povećanju njegovog samopoštovanja.
- Ublažavaju akademski stres i pružaju mogućnost za opuštanje kod učenika (balans između rada i odmora).
- Mogu usmjeriti energiju učenika u pozitivnom smjeru kako bi ga držali podalje od problema nakon i oko škole, kao što su zloupotreba droga, klađenje, kockanje ili kriminal.
- Pružaju način da se učenici prate i nadgledaju van školskog vremena.

Vrste i primjeri vannastavnih aktivnosti

1. Obrazovne aktivnosti. Obrazovne VNA omogućavaju pojedincima da učestvuju u aktivnostima kako bi na različite načine učili razne koncepte. One mogu biti: naučni kvizovi; konkursi u pisanju poezije, priča ili eseja; matematičke olimpijade; izložbe o relevantnim temama; konkursi u debatama; projektovanje; robotika; kodiranje; naučni sajmovi; šah; književni klubovi; kreiranje školskih novina; posjete muzejima, pozorištima, botaničkim baštama, industriji, različitim kompanijama i slično.

2. Aktivnosti društvenog razvoja. Socijalne vještine su važne za razvoj ličnosti pojedinca, a učestvovanje u raznim VNA pomaže učenicima da ih razviju. Neke od VNA usmjerenih na društveni razvoj su: organizovanje kulturnih događaja; prikupljanje sredstava za neprofitne organizacije, siromašne i sl.; izviđaštvo; udruženje mladih gorana; obilježavanje ekoloških dana; učestvovanje u školskim savjetima; društveno koristan rad; učenički parlament; volonterski rad u zajednici (u crkvi, ekološkim akcijama, socijalnim i zdravstvenim akcijama, itd.).

3. Rekreativne aktivnosti. Rekreacija i uživanje su vitalne komponente obrazovanja. Učestvovanje u zabavnim neakademske aktivnostima može pomoći pojedincima da otkriju svoj kreativni potencijal, istraže svoje talente i razviju svoje hobije. Neke od uobičajenih rekreativnih VNA su: izleti; planinarenje; stoni tenis; psihološke radionice; grupne igre i sl.

4. Aktivnosti usmerene na fizički razvoj. Fizičke aktivnosti pomažu pojedincu da bude i ostane zdrav. Mnoge aktivnosti, kao što su grupne igre, razvijaju razne, takozvane „meke vještine“ (engl. soft skills), poput kritičkog razmišljanja i saradnje. Fizički aktivna osoba će vjerovatno biti i emocionalno zdrava. Primjeri aktivnosti usmjerenih na fizički razvoj su: joga; atletika; gimnastika; veslački klub; plivanje; skijanje i klizanje; trčanje; sportska takmičenja.

5. Kultura i aktivnosti zasnovane na vrijednostima. Prikazivanje sopstvenih sposobnosti veliki je podsticaj za razvoj samopouzdanja. Djeca/učenici koji su slabiji u akademskim aktivnostima, ali napreduju u neakademske, iz takvih aktivnosti dobijaju samopouzdanje i samopoštovanje. Mnoge institucije organizuju razne festivale i kulturna takmičenja koja pojedincima nude priliku da pokažu svoje vještine, kao što su: takmičenja u plesu, u crtanju; kulturni festivali; takmičenja u pjevanju; radionice narodne umjetnosti; obilježavanje važnih godišnjica i praznika, dana škole; dramska umjetnost; takmičenja u kuvanju.

6. Umjetničke i zanatske aktivnosti. Učestvovanje u umjetničkim i zanatskim aktivnostima ima značajan pozitivan efekat na način razmišljanja pojedinca. Umjetničke i zanatske aktivnosti pomažu u poboljšanju koncentracije i razvoju novih ideja djece/učenika, uče da se izražavaju kroz umjetnost (skiciranje, crtanje, slikanje, origami ili rukotvorine). Neki primjeri umjetničkih i zanatskih aktivnosti su: izrada lutaka; crtanje postera; skiciranje portreta; rukotvorine; tkanje, izrada tapiserija, murala; izrada grnčarskih proizvoda; dekoracija cvijećem; modeliranje gline; izrada albuma; slikanje uljem; izrada korpi, kolaža; origami; slikanje akrilom; sviranje (bend ili hor), slikarstvo, vajarstvo i fotografija i sl.

Mnoge OVU prepoznaju značaj ovih aktivnosti, integrišu ih u svoj nastavni plan i program i zahtijevaju od djece/učenika da izaberu aktivnosti koje ih interesuju s liste opcija. Učešće u VNA se snažno podstiče, **VNA bi trebalo da su obavezne za svu djecu/učenike.** Djeca/učenici mogu van OVU da se bave svojim interesovanjima i da učestvuju u spoljnim aktivnostima (sport, balet, muzička škola, škola glume, itd.), ali ne umjesto školskih VNA.

Učenici mogu **da pokrenu i sopstvene aktivnosti, uz odobrenje škole.** Ovo im omogućava da se bave interesovanjima ili idejama koje se ne nalaze u trenutnim VNA i da prošire spektar aktivnosti u svojoj školi (npr. školski list, školski radio, savjetovalište) i daje priliku za razvoj inicijative kod djece/učenika i vježbanje preduzetnosti.

XI PRILAGOĐAVANJE KURIKULUMA SPECIFIČNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA DJECE/UČENIKA

Inkluzivnost podrazumijeva da se tokom planiranja i realizacije obrazovnog procesa izlazi u susret specifičnim potrebama svih učenika (nezavisno od njihovog porijekla, pripadnosti i statusa, sposobnosti i drugih karakteristika), bilo da je riječ o djeci, učenicima ili odraslima. Inkluzivnost se ostvaruje kroz plansko prilagođavanje zahjeva, metoda nastave i učenja, kao i načina vrednovanja učenika. Osnovna obilježja inkluzivnog kurikuluma jesu njegova otvorenost i fleksibilnost.

Otvorenost kurikuluma omogućava svakom djetetu/učeniku da se obrazuje u skladu sa svojim potrebama i željama. Otvorenost kurikuluma ostvaruje se na sljedeće načine:

- davanjem mogućnosti OVU da kreiraju i organizuju fakultativne predmete, sekcije, klubove ili posebne vrste vaspitno-obrazovnih programa i aktivnosti kojima izlaze u susret različitim zahtjevima učenika;
- omogućavanjem djeci/učenicima da biraju jedan broj predmeta (izborni predmeti);
- definisanjem obaveznog dijela predmetnog programa (ciljevi i sadržaji koji su jednaki za sve) i otvorenog dijela, koji će definisati OVU, nastavnici i djeca/učenici prema svojim potrebama;
- definisanjem ishoda učenja, a ostavljanjem prostora nastavniku da organizuje nastavu na način koji je prilagođen njegovim učenicima (autonomija nastavnika).

Fleksibilnost kurikuluma podrazumijeva prilagođavanje nastavnih ciljeva, sadržaja, metoda i načina vrednovanja djeci/učenicima, njihovim potrebama, interesovanjima, sposobnostima i konkretnim uslovima u kojima se nastava i učenje odvijaju. Fleksibilnost kurikuluma podrazumijeva: individualizaciju i diferencijaciju nastave – prilagođavanje nivoa zahtjevnosti, vrste zadataka i tempa rada učeniku;

primjenu raznovrsnih i različitih metoda i oblika nastave/učenja;

korišćenje različitih načina predstavljanja sadržaja – verbalno, vizuelno, simbolički;

korišćenje različitih metoda ocjenjivanja znanja učenika.

PRILAGOĐAVANJE KURIKULUMA DJECI/UČENICIMA S POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA

U kategoriju djece/učenika s posebnim obrazovnim potrebama spadaju sljedeće grupe djece/učenika:

- djeca/učenici sa smetnjama u razvoju, odnosno invaliditetom, koje su uzrokovane organskim ili razvojnim oštećenjima (npr. senzorna, fizička, mentalna i intelektualna oštećenja);
- djeca/učenici sa teškoćama u razvoju, koje mogu biti smetnje u učenju, poremećaji u ponašanju ili emocionalni poremećaji, socijalne, jezičke i kulturološke prepreke.

Osnovno polazište za prilagođavanje kurikuluma djeci/učenicima s posebnim potrebama jeste dijete/učenik – njegove mogućnosti, potrebe, sposobnosti, tempo razvoja, a ne unaprijed zadani program. Osnovna načela rada s ovom djecom/učenicima su:

- **dostupnost kvalitetnog obrazovanja:** svako dijete/učenik ima pravo da ide u vrtić i školu i uči zajedno s ostalom djecom/učenicima, a OVU je dužna da obezbijedi pristup;

- **pristupačnost PU/škole:** mogućnost da se ambijent učini lakšim za snalaženje i kretanje toj djeci/učenicima (npr. postojanje rampe za invalidska kolica, da nastava tog odjeljenja nije na višim spratovima ako nema lifta), osiguravanje podrške (asistent, stručni saradnici) i da se uklone prepreke za učenje (posebna pomagala, programi, udžbenici i sl.);
- **fleksibilnost:** prilagođavanje nastavnih ciljeva, sadržaja, metoda i načina vrednovanja u interesu djeteta/učenika, da bi mogli da savladaju standarde postignuća, a polazište za organizaciju nastave su mogućnosti, potrebe i tempo razvoja djeteta/učenika;
- **partnerstvo:** saradnja OVU, nastavnika, roditelja i stručnih saradnika radi uspostavljanja koordinisane mreže pune i prave podrške djetetu/učeniku; i
- **monitoring i evaluacija:** stalno praćenje, evaluacija i prilagođavanje programa djetetu/učeniku s posebnim obrazovnim potrebama. Ishodi praćenja i evaluacije su povratna informacija za nastavu, služi nam da korigujemo pristup, ali i da ga mijenjamo i prilagođavamo djetetovom/učeničkom napredovanju.

Prilagođavanje kurikuluma djeci/učenicima s posebnim obrazovnim potrebama podrazumijeva:

- utvrđivanje standarda učenja (u odnosu na individualane i specifične potrebe);
- utvrđivanje minimalnih zahtjeva u odnosu na funkcionalni nivo učenika;
- izrada individualnog razvojno-obrazovnog programa (IROP);
- evaluaciju i praćenje napretka, najčešće u odnosu na plan podrške.

PRILAGOĐAVANJE KURIKULUMA NADARENOJ DJECI/UČENICIMA

Prilagođavanje kurikuluma talentovanoj i nadarenoj djeci/učenicima polazi od njihovih posebnih sposobnosti, interesovanja i potencijala, a cilj mu je obezbjeđivanje dubljeg, šireg, složenijeg učenja i bržeg napredovanja. U radu s darovitim i talentovanim učenicima posebna je važna rana identifikacija i adekvatna podrška, kako na intelektualnom tako i na socio-emocionalnom planu. U psihologiji se pravi razlika između talenta (umjetničke obdarenosti) i darovitosti (intelektualne obdarenosti). Ove dvije obdarenosti su različite prirode, različito se razvijaju (talenat se rano pokazuje, darovitost tek u adolescenciji) i potrebna im je različita vrsta podrške za razvoj.

Prilagođavanje kurikuluma talentovanoj i darovitoj djeci/učenicima podrazumijeva:

- adaptiranje sadržaja – proširivanje i obogaćivanje sadržaja učenja (dodatni sadržaji, literatura, izvori i sl.);
- adaptiranje zahjeva – dubina i složenost obrade sadržaja (problemski, kreativni, istraživački, autentični zadaci);
- adaptiranje metoda rada – primjena specifičnih metoda i pristupa učenja (npr. individualni istraživački rad);
- adaptiranje tempa napredovanja – fleksibilnost u brzini napredovanja i mogućnost akceleracije, ranijeg završetka programa.

XII PRAĆENJE I OCJENJIVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA

FUNKCIJE OCJENJIVANJA⁶

U tradicionalnom pristupu ocjenjivanje slijedi nakon nastave/predavanja i cilj mu je da otkrije kolika je količina sadržaja naučena (najčešće zapamćena). Učenje se u tom obrascu vidi kao kvantitativno mjerenje količine sadržaja koje je, kako se često kaže, „usvojeno“. Iza takve koncepcije učenje se shvata kao dominantno zapamćivanje relevantnog sadržaja. Djelimično u praksi dominira ova paradigma ocjenjivanja kao mjerenja, testiranja i ostvarivanja obrazovnih ciljeva, gdje se znanje tretira kao nešto fiksno i izvan učenika. Priroda i praksa ocjenjivanja u školama nije se mnogo promijenila, iako se u savremenom obrazovanju zastupa socio-konstruktivističko shvatanje procesa učenja kao ko-konstrukcije znanja (v. VIII Načela realizacije kurikuluma), što implicira da je ocjenjivanje **sastavni dio procesa učenja** i primarna svrha mu je dobro poznavanje i unapređivanje učenja učenika (v. III Vizija i dio VII Međupredmetne teme – Cjeloživotno učenje i karijerno vođenje).

Tradicionalnoj koncepciji obrazovanja dobro odgovara termin ocjenjivanje, jer ono služi da se da sumativna ocjena toga koliko je neko naučio. Savremenoj koncepciji nastave koja je usmjerena na učenje (v. VIII Načela realizacije kurikuluma) daleko više odgovara termin procjenjivanje nego ocjenjivanje. Pored ocjenjivanja savladanog (nivo aktuelnog razvitka), nastojimo i da podržimo razvoj samostalnog, samoregulisanog učenja, pa procjenjujemo nivo postignuća koji učenik može doseći uz dobro vođenje i kontinuiranu adekvatnu podršku (nivo potencijalnog razvitka). U takvom pristupu dvostruka je svrha ocjenjivanja: da se ocijeni konačno znanje učenika i da se prati i unaprijeđuje njegov proces učenja. Zato govorimo o tri vrste ocjenjivanja: ocjenjivanju naučenog (sumativnom ocjenjivanju), ocjenjivanju za učenje i ocjenjivanju kao učenju.

Ocjenjivanje naučenog je sumativno ocjenjivanje gdje se provjerava da li je učenik ostvario zahtjeve u odnosu na postavljeni kriterijum ili standard. Glavni fokus ovog ocjenjivanja je na produktu učenja, na rezultatu, a ocjenjivanje se shvata kao mjerenje.

Kod **ocjenjivanja za učenje** fokus je na razumijevanju kako učenik uči, šta može ili ne može da uradi i kako mu pomoći da uspješnije uči. Ocjenjivanje se koristi da bi se uticalo na popravljavanje učenja, da učenik bolje i efikasnije uči.

Ocjenjivanje kao učenje ima metakognitivne ciljeve, njime omogućavamo učeniku da postane autonoman u učenju, da postane svjestan šta se od njega traži, da samostalno prati, reguliše, evaluira i koriguje svoj proces učenja. Koristeći tako dobijene podatke, učenik može da reguliše svoje učenje kako bi ostvario prethodno postavljene ciljeve. Ova vrsta ocjenjivanja naglašava aktivnu ulogu učenika u vlastitom učenju i osposobljava ga za samoregulisano učenje.

Tabela 1. Karakteristike različitih vrsta ocjenjivanja

Kriterijum	Ocjenjivanje naučenog	Ocjenjivanje za učenje	Ocjenjivanje kao učenje
Čemu služi?	Ocjenjivanje određenog nivoa, procjena mogućnosti prelaska na sljedeći obrazovni nivo, smiještanje u određenu grupu, akreditovanje	Da se donesu odluke u nastavi, trenutne ili dugoročne (npr. kako dalje podučavati da bi se realizovali postavljeni ciljevi)	Za samoevaluaciju, samostalno praćenje učenja, samostalno regulisanje, samostalno ispravljanje grešaka
Ko ocjenjuje?	Nastavnik	Nastavnik (može i uz učešće učenika)	Učenik
U odnosu na šta se ocjenjuje?	U odnosu na druge učenike (tipično) ili postavljene standarde	U odnosu na postavljene ciljeve u nastavnom programu i u odnosu na očekivanja	U odnosu na ciljeve nastave/ učenja i lične ciljeve

Preuzeto iz: Pešikan, A. (2020). *Učenje u obrazovnom kontekstu. Službeni glasnik, Beograd, str. 287*

⁶ Ocjenjivanje u širem značenju (vrednovanje), obuhvata sve aktivnosti koje se realizuju u školi da bi se prikupili podaci o napredovanju učenika u nastavi, što uključuje praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje znanja i napredovanja učenika na osnovu unaprijed utvrđenih elemenata i kriterijuma ocjenjivanja. Dakle, kada koristimo pojam ocjenjivanje u Okviru, mislimo na sve njegove elemente: praćenje, provjeravanje i na ocjenjivanje u užem smislu – davanje ocjena.

PRINCIPI OCJENJIVANJA

OCJENJIVANJE JE BAZIRANO NA CILJEVIMA. Ocjenjivanje je jedna od ključnih nastavničkih aktivnosti, distinktivno umijenje uspješnog nastavnika (v. Prilog 2 Uloge nastavnika). Zbog toga bi se kroz inicijalno obrazovanje nastavnika i njihov profesionalni razvoj morale planski i sistematski razvijati ove kompetencije. Ocjenjivanje je dio planiranja procesa nastave/učenja i treba prvenstveno da bude bazirano na ciljevima učenja. To znači da nastavnik mora uspostaviti jasnu vezu između ciljeva učenja i ocjenjivanja i da forma ocjenjivanja mora odgovarati nivou ili vrsti ciljeva učenja. Svaka forma ispitivanja (višestruki izbor, kratki odgovor dopunjavanja, esejski zadatak, itd.) ima svoje prednosti i mane i potrebno je izabrati onu formu koja će odgovarati postavljenim ciljevima.

Tabela 2. Usklađivanje ciljeva učenja na različitim nivoima i načina ocjenjivanja

Nivo cilja učenja	Prikladan način ocjenjivanja
Zapamtiti sadržaje (npr. imenovati, navesti, prepoznati, identifikovati)	Forma kratkih odgovora, zadaci sparivanja, označavanja, zadaci sa višestrukim odgovorima
Razumjeti sadržaje (npr. interpretirati, navesti primjer, ilustraciju, klasifikovati, sažeti, uporediti, objasniti, zaključiti ili predvidjeti)	Esejski zadatak, problemski zadaci, pojmovne mape, dijagrami uzroka i posljedice, zadaci sa višestrukim odgovorima
Primijeniti naučeno (npr. sprovesti, primijeniti, demonstrirati, upotrijebiti)	Problemski zadaci, nalozi za izvođenje zadataka, laboratorijske vježbe, simulacije
Analizirati materijal (npr. razlikovati, razlučiti, sistematizovati, pripisati)	Studije slučaja, projekti, zadaci rješavanja problema, debate, esejski zadaci, istraživački radovi
Evaluirati (npr. provjeriti, pratiti, kritikovati, procijeniti)	Kritički prikazi, kritike, studije slučaja, komparacije, problemski zadaci
Stvoriti, kreirati novo (npr. generisati, napraviti hipotezu, osmisliti, planirati, proizvesti, konstruisati, spojiti)	Istraživački projekti, eksperimenti, eseji, biznis planovi, dizajniranje veb-stranica, izrada scenografije, osmišljavanje načina ispitivanja, pravljenje zadataka, grafički prikaz gradiva, itd.

ORIJENTISANO NA KVALITET, VIŠE NEGO NA KVANTITET ZNANJA UČENIKA. Polazeći od očekivanih ciljeva, prije svega razvoja samostalnog učenja, od učenika se očekuje da pokaže da je sposoban samostalno ili s drugima da analizira, upoređuje, povezuje, sintetizuje, procjenjuje podatke i informacije, da izvodi zaključke, rješava probleme, stvara nove proizvode i predlaže rješenja. U ovom kontekstu zadatak ocjenjivanja nije toliko da se utvrdi kvantitet (tj. količinu podataka koje učenik poznaje), već prije svega kvalitet znanja, šta je u stanju da uradi sa stečenim znanjem (kako povezuje, primjenjuje, selektuje, transformiše informacije kojima vlada).

Analizirajući različite taksonomije (Bloom, Anderson & Krathwohl, Ganje, SOLO, Marzanova i dr.) opredijelili smo se da razlikujemo kvalitet postignuća učenika na tri nivoa:

Prvi nivo: **Šta učenik zna i razumije?** Ovaj nivo dolazi do izražaja u situacijama kada se od učenika traži da doslovno ili vlastitim riječima (uz razumijevanje) prepozna, ponovi, navede ili objasni sadržaje koje je prethodno učio. Fokus je na reprodukciji i razumijevanju sadržaja i obuhvata prvi i drugi nivo Blumove taksonomije: pamćenje i razumijevanje. Indikatori očekivanog mišljenja i tipova aktivnosti na ovom nivou su:

- Za reprodukciju znanja: Tip očekivanog mišljenja je prisjećanje ili prepoznavanje informacije (činjenica, podataka) koja je učena. Tipovi aktivnosti su: opiši, navedi, kaži, prepoznaj, ponovi, identifikuj, imenuj, pronađi, dopuni niz.
- Za razumijevanje znanja: Tip očekivanog mišljenja je demonstriranje razumijevanja materijala, transformisanje, reorganizacija, interpretiranje, ekstrapolacija. Tipovi aktivnosti su: prevedi, organizuj, skрати, izradi na drugačiji način, definiši, interpretiraj, zaključi, predvidi, objasni, pokaži (demonstriraj).

Drugi nivo: **Kako učenik primjenjuje i analizira znanje?** Ovaj nivo dolazi do izražaja kada se od učenika traži da s prethodno usvojenim znanjem nešto uradi: da ga primijeni u sličnom ili novom školskom kontekstu ili u životnom, realnom kontekstu; da ga analizira, razloži na djelove, uporedi

prema određenom kriterijumu, klasifikuje, poveže ili primijeni; i da rješava problemske zadatke. Fokus je na funkcionalnoj upotrebi znanja i rješavanju problema i obuhvata treći i četvrti nivo Blumove taksonomije: primjenu i analizu. Indikatori očekivanog mišljenja i tipova aktivnosti na ovom nivou su:

- Za primjenu znanja: Tip očekivanog mišljenja je upotreba informacija u rješavanju problema. Tipovi aktivnosti su: uopšti, riješi, daj sopstveni primjer, prilagodi, uradi na drugačiji način, prepoznaj u primjeru, proširi, uporedi, klasifikuj.
- Za analizu znanja: Tip očekivanog mišljenja je kritičko mišljenje, identifikovanje razloga i motiva, izvođenje zaključaka koji se zasnivaju na određenim podacima, analiziranje kvaliteta zaključaka. Tipovi aktivnosti su: razlikuj, prepoznaj na tipovima primjera, potvrdi, skiciraj, napravi dijagram ili tabelu, navedi sve moguće posljedice, kategoriši, razgraniči, organizuj.

Treći nivo: **Može li učenik samostalno procjenjivati ili samostalno stvoriti nešto novo?** Ovaj nivo dolazi do izražaja u situacijama kada se od učenika traži da samostalno procjenjuje i kritički prosudi određeni sadržaj, kao i da kombinuje znanja radi stvaranja nove cjeline. Fokus je na kritičkom i stvaralačkom mišljenju i samostalnom rješavanju problema i obuhvata peti i šesti nivo Blumove taksonomije: evaluaciju i sintezu. Indikatori očekivanog mišljenja i tipova aktivnosti na ovom nivou su:

- Za evaluaciju znanja: Tip očekivanog mišljenja je procjenjivanje vrijednosti ideja, argumentovano iznošenje mišljenja i primjenjivanje standarda. Tipovi aktivnosti su: procijeni, dokaži, opovrgni, debatuj, procijeni težinu, razriješi nejasnoću, vrednuj, napravi prioritete, prosudi.
- Za sintezu znanja: Tip očekivanog mišljenja je naučno mišljenje, divergentno mišljenje, kreiranje originalnih ideja (plan, predlog, nacrt, dizajn, projekat), rješavanje problema s više mogućih tačnih odgovora. Tipovi aktivnosti su: kreiraj, izmisli, elaboriraj, sažmi, napravi, predstavi slikom, zamisli, modifikuj, poveži, definiši pretpostavke, odredi ključne riječi (osnovnu tezu, naslov), kombinuj, svedi na najmanju moguću mjeru.

Svaki od ishoda učenja u predmetnim kurikulumima uključuje ove nivoe u različitim srazmjerama, zavisno od uzrasta učenika i prirode predmeta.

HOLISTIČKO. Orijentacija kurikuluma na vrijednosti i ključne kompetencije (v. dio V Vrijednosti i ključne kompetencije za 21. vijek) dovodi do značajnih promjena u pogledu praćenja i ocjenjivanja učenika. Vrijednosti kao što su marljivost, samostalnost, istrajnost, odgovornost i socio-emocionalne kompetencije jednako su važni ciljevi učenja kao i sticanje znanja, pa je zato potrebno da i one budu predmet praćenja i procjenjivanja u nastavi. Ovo je podrška cjelovitom (holističkom) razvoju učenika. Navedene vrijednosti i kompetencije najočiglednije se manifestuju kroz odnos učenika prema nastavi i školskim obavezama. Ispoljavaju se kroz učestalost javljanja očekivanog ponašanja (rijetko; povremeno; na svakom času), kao i kroz uslove u kojima se javlja očekivano ponašanje (učenik manifestuje očekivano ponašanje na zahtjev; uz kontrolu; samoinicijativno). Uloga nastavnika (v. dio XIII Nastavnik bez kojeg se ne može) prema ovom konceptu je da kontinuirano prati i podstiče učenike ka očekivanom ponašanju – odgovornom odnosu prema nastavi i školskim obavezama.

ZNANJE NIJE ISTO ŠTO I POSTIGNUĆE. Pri ocjenjivanju treba imati na umu da učenje nije isto što i školsko postignuće. Školsko postignuće je ono što se spolja može opaziti i na neki način mjeriti u procesu obrazovanja. Po pravilu, učenici mnogo više nauče nego što se ocjenjuje (ili može ocijeniti) u nastavi. Oni uče i iz načina na koji je škola organizovana, iz međusobnog odnosa svih zaposlenih u školi, nastavnika i uprave, nastavnika i učenika, iz odnosa prema radu, iz sistema vrijednosti koji dominira u školi, iz samog življenja u školi. Uz to, svako ocjenjivanje šalje ne samo obrazovne već i veome uticajne vaspitne poruke. Način na koji se ophodimo prema onima koje

ocjenjujemo, izbor načina ocjenjivanja i svrha našeg ocjenjivanja šalju važnu vaspitnu poruku onima koje ocjenjujemo. Ako ocjenjujemo pravedno, ako podržavamo napredovanje svih učenika, pokazujemo da vjerujemo da svi učenici, bez razlike, mogu da uče i napreduju (v. dio VIII Načela realizacije kurikuluma), time ih ohrabrujemo i šaljemo izuzetno važnu vaspitnu poruku šta je sve postignuće.

RAZNOVRSNE FORME OCJENJIVANJA. Ocjenjivanje mora uključiti čitav dijapazon različitih načina, metoda ocjenjivanja kako bi bile obuhvaćene planirane kompetencije (znanja, vještine, vrijednosti), a to omogućava i da način ocjenjivanja odgovara različitim učenicima. Potrebno je na svim uzrastima koristiti kompleksnije oblike zadataka, kao što su problemski i projektni zadaci prilagođeni uzrastu, prethodnom znanju i sposobnostima učenika. Ovi zadaci po svojoj prirodi uključuju: višestruke funkcionalne pismenosti (informacijsku, digitalnu, matematičku, naučnu i dr.); povezivanje i primjenu znanja; više kognitivne procese; i socijalne vještine, jer po pravilu traže saradnju ili komunikaciju s drugima. Time nastavniku omogućuju ne samo uvid u kognitivno funkcionisanje učenika već i u njihove druge vještine (organizacija aktivnosti, rukovođenje timom, upravljanje vremenom, odgovornost prema rokovima, briga o drugima, itd.).

OCJENJIVANJEM SE PODSTIČE AUTONOMIJA UČENIKA. Da bi učenje učenika bilo autonomno, prije nego što počnu s učenjem, učenici treba da znaju šta će se ocjenjivati (predmet ocjenjivanja), kako će se ocjenjivati (zahtjeve koje treba ispuniti) i šta se očekuje kao ishod (koji je kriterijum uspješno urađenog zadatka). Ovakvo uključivanje učenika podržava razvoj njegove autonomije (samoregulacija) i svijesti da ocjena nije proizvoljna već je proizvod ispunjavanja unaprijed utvrđenih obaveza i kriterijuma ocjenjivanja. Pored nastavničkog ocjenjivanja, potrebno je uvoditi i prilike za samoocjenjivanje, kao i vršnjačko ocjenjivanje, koje su važne za razvoj kognitivnih i metakognitivnih sposobnosti učenika.

OCJENJIVANJE JE INTEGRALNI DIO PROCESA NASTAVE I UČENJA. Ocjenjivanje mora biti u funkciji efikasnog učenja, koncentrisano na pitanje: Kako učenici uče? Zbog toga se ocjenjivanje ne pojavljuje samo na kraju procesa nastave/učenja već je uključeno u sve aktivnosti u nastavi:

- planiranje i pripremanje nastave, nastavnih situacija;
- kontinuirano praćenje napredovanja učenika u toku realizacije nastave;
- kontinuirano prikupljanje informacija, zapažanja i podataka o radu i postignuću učenika;
- davanje povratne informacije učenicima o napredovanju u učenju;
- vrednovanje kvaliteta i efikasnosti nastave i procesa učenja.

Nalazi velikog broja istraživanja potvrđuju da ocjene povećavaju učeničko postignuće. U istraživanjima se pokazalo da su učenička postignuća bila značajno bolja u situaciji kada su dobijali ocjene, nego kada su ocjenjivani sa prošao/pao ili kada nije bilo ocjena. Ocjene jače djeluju kada se koriste kao negativni nego kao pozitivni potkrepljivač.

Ključna veza između ocjenjivanja i učenja je u tome što ocjenjivanje uvijek povratno oblikuje način učenja: način na koji ocjenjujemo direktno će uticati na to kako će i šta će učenici učiti. Ako se nakon časova aktivnog učenja i uključivanja vrijednosti i socio-emocionalnih kompetencija u rad učenicima da test sa reprodukcijom znanja, oni će se ubuduće okrenuti pamćenju podataka i sve aktivnosti sa časa usmjerene na druge procese i aspekte razvoja biće potkopane. Važno je pitati se:

- Da li nam ocjenjivanje daje ikakvu korisnu informaciju o tome šta određeni učenik zaista može da radi?
- Da li je izabrani način ispitivanja najbolji način da se odredi da li učenici razumiju određeno gradivo i da li mogu da ga primijene? Da li ocjenjivanje ima neki negativni povratni efekat na učenje?
- Postoji li korespondencija između onoga što se ocjenjuje i onoga što se očekuje da učenici mogu da rade van škole i nakon nje?

- Kakva je saglasnost ocjenjivanja i ključnih kompetencija učenika koje su im potrebne za život i rad u 21. vijeku?

POVRATNA INFORMACIJA (FIDBEK) PODRŠKA JE PROCESU UČENJA. Cilj ocjenjivanja je aktivna podrška učeniku da efikasno uči. To znači da u nastavi treba obezbijediti balans između sumativnog i formativnog ocjenjivanja i uvesti praksu redovnog davanja pravovremenih i jasnih povratnih informacija o učenju i napredovanju učenika. Fidbek daje konkretne sugestije kako da učenik efikasnije koristi svoje potencijale za učenje, što će podržati razvoj samoregulisano i efikasnog učenja. Povratna informacija mora biti pažljiva i konstruktivna podrška učeniku, jer ocjenjivanje uvijek izaziva različite emocije i utiče na razvoj motivacije za učenje. I tu je važno kakva će biti povratna informacija, jer ona koja naglašava koliko je postignuto (bez obzira na to koliko to malo može biti, npr. „odlično si počeo, krenuo si da misliš o zadatku“) daleko podsticajnije djeluje na učenike i njihovu motivaciju za učenje nego ona koja govori samo o neuspješnom i negativnom aspektu procesa.

JASNI KRITERIJUMI OCJENJIVANJA. Na objektivnost ocjenjivanja utiču brojni faktori i to je veoma česta istraživačka tema. Ocjenjivanje bi moralo da počiva na unaprijed javno utvrđenim kriterijumima ocjenjivanja. Pošto ocjenjivanje treba da bude inkluzivno i individualizovano, prilikom utvrđivanja ocjene nastavnik se pridržava kriterijuma ocjenjivanja, ali uzima u obzir i individualne mogućnosti, početno stanje, tempo napredovanja svakog učenika. Nastavnik treba da obezbijedi da učenici razumiju kriterijume ocjenjivanja.

UNAPREĐIVANJE NASTAVE. Informacije koje putem ocjenjivanja nastavnik prikupi u nastavi koriste se ne samo u svrhu ocjenjivanja i razvoja učenika, već i u svrhu razvoja nastavne prakse. Inovativnu funkciju ocjenjivanja čini unapređivanje načina ocjenjivanja, osmišljavanje novih aktivnosti i novih načina ocjenjivanja imajući na umu planirane ciljeve i ishode nastave i karakteristike učenika.

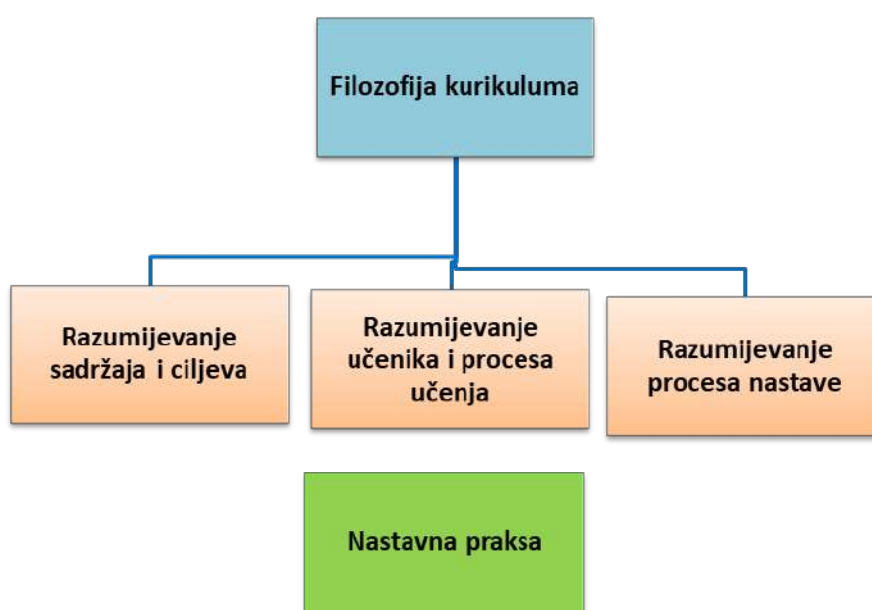
OBJEKTIVNOST OCJENJIVANJA. Potrebno je osvijestiti da u suštini nema potpunosti „objektivnog“ ocjenjivanja. Nijedan instrument, tehnika, vrsta ili način ocjenjivanja neće obezbijediti potpunu objektivnost. Ni kompjuterski programi za ocjenjivanje ne čine ga pravednijim i objektivnijim, jer i dalje su nastavnici ti koji moraju odlučiti koja ocjena daje najprecizniji i najpošteniji opis postignuća svakog učenika. Tehničke mogućnosti kompjuterskih programa, računanje učinka na treću i četvrtu decimalu zavode nastavnike i škole i stvaraju im lažni osjećaj povjerenja u tačnost i valjanost ocjena koje dodjeljuju.

Ocjenjivanje je uvijek subjektivno, jer su ljudsko znanje, vjerovanja, procjene i odluke neizbježan dio svakog ocjenjivanja. I najbolji test je samo jedan od načina konceptualizacije znanja, sposobnosti ili potencijala. Ako je znanje složeno, višestruko, individualno konstruisano i neraskidivo vezano za kontekst u kojem se učenje odvija, onda nije vjerovatno da se učeničko znanje, umijeće, sposobnosti ili potencijal mogu izmjeriti jednim instrumentom. Da bi ocjenjivanje sačuvalo svoj smisao i upotrebnu vrijednost, nastavnici bi trebalo da dobro poznaju prirodu ocjenjivanja, faktore koji na njega utiču, da razmotre načine kako bi procjena razumijevanja učenika i informacije prikupljene kroz tu procjenu bile dosljedne, kao i da se sistematski, na različite načine, prate i prikupljaju informacije o učenicima.

XIII NASTAVNIK BEZ KOJEG SE NE MOŽE: PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA

Podrška profesionalnom razvoju nastavnika nije samo usputna stavka, već temeljni cilj svakog modernog kurikulumu. Bez dobrog nastavnika razvoj kvalitetnog obrazovanja ostaje samo slovo na papiru, jer je nastavnik ključni faktor kvalitetnog obrazovanja. S razvojem IKT i AI vjerovalo se da će se uloga nastavnika promijeniti, no, istraživanja pokazuju da je prvenstveno zbog prirode procesa učenja, ali i zbog njegovih ciljeva, nastavnik (i pored IKT) i dalje neophodan i u onlajn okruženju. Na primjer, učenje u onlajn okruženju traži daleko samostalnijeg učenika nego učenje u učionici, a kako se razvija samostalnost u učenju – u učionici, kroz interakciju s nastavnikom uživo, kroz nastavničko vođenje, njegove povratne informacije, očekivanja, ohrabivanja, uz dizajniranje odgovarajućih za učenika smislenih i izazovnih situacija učenja.

Slika 5. Modelovanje nastavne prakse kroz kurikulum

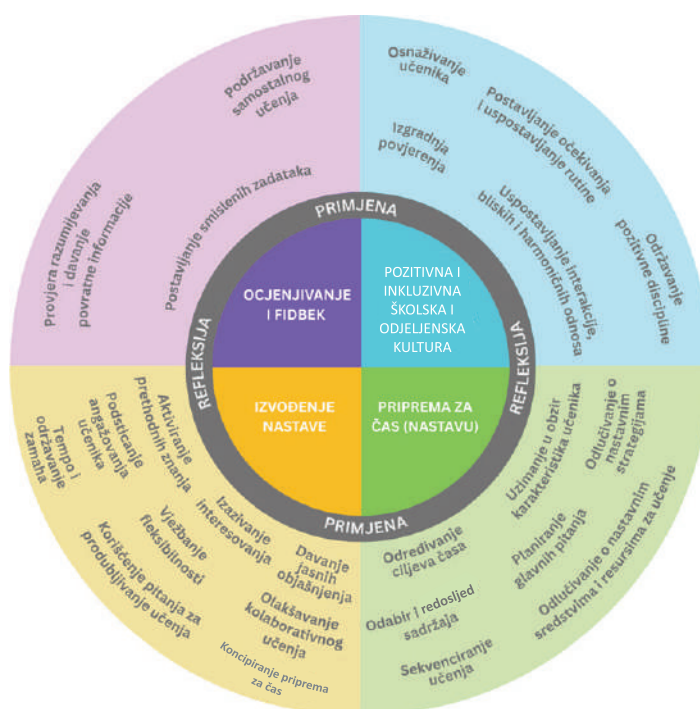
Realizacija Okvira kurikuluma, ovako koncipiranog, zahtijeva profesionalca, kompetentnog nastavnika koji umije u praksi da realizuje postavljene ciljeve, posreduje planirane sadržaje i podstakne razvoj znanja i kompetencija djece/učenika. Nastavnik samo ne obrazuje, on od djece/učenika pravi misleće dobre ljude sa zdravim uvjerenjima, dobrim integitetom, ljude hrabre da brane svoje stavove i ideje i da brane druge od sebe i vlastitih potreba i želja. Ukratko, nastavnik je ključna spona između propisanog kurikuluma i stvarnog života u učionici.

Profesionalni razvoj nastavnika (dalje u tekstu: PRN) nije samo naziv za nastavničko obrazovanje, već način viđenja posla nastavnika i njegovih uloga. Ono počiva na nalazima istraživanja učenja, nastave i obrazovanja i argumentovanim uvjerenjima o nastavi i učenju (v. dio VIII Načela realizacije kurikuluma). Posljedica tih nalaza je artikulirana filozofija kurikuluma (v. dio I Filozofija kurikuluma) iz koje slijedi pedagoška praksa. Nastavnicima su potrebne baze znanja koje će im omogućiti razumijevanje predmeta i ciljeva, teorija i istraživanja o učenicima i učenju i teorija i istraživanja o nastavi (v. Sliku 5).

PRN se u okviru kurikuluma definiše kao **kontinuirani proces unapređivanja kompetencija**, koji osigurava da nastavnik ostane relevantan u svijetu koji se brzo mijenja. PRN je integralni dio kvaliteta obrazovnog sistema i u okviru kurikuluma opisuju se kroz sljedeće aspekte:

- **Cjelovito i doživotno učenje:** Nastavnik se posmatra kao „onaj koji uči cio život“. Razvoj nije sveden na jedan seminar, već na stalno usavršavanje psihološko-pedagoških, digitalnih i predmetnih vještina. U savremenom dobu veoma se brzo mijenjaju i obogaćuju sadržaji disciplina, istraživanja nastave i učenja su mnogobrojna i značajna, saznanja iz razvojne psihologije su važna jer se i djeca mijenjaju s duhom vremena u kome odrastaju. Ako se sva ta znanja koja čine bazu njegovog posla mijenjaju, onda je nužno da PRN prati te promjene i priprema nastavnika za njih.
- **Refleksivna praksa:** Kurikulum podstiče nastavnike da kritički analiziraju sopstveni rad (samovrednovanje) i mijenjaju metode podučavanja u skladu s potrebama učenika, s prirodom sadržaja, sa stečenim iskustvom u radu s prethodnim generacijama.
- **Implementacija inovacija:** Nastavnik je ključni „prevodilac“ kurikulumu u praksu. Profesionalni razvoj mu omogućava da razumije i adekvatno kroz predmet primijeni nove koncepte, poput međupredmetnih tema (klimatske promjene, olimpijske vrijednosti).
- **Saradnja i učenje u zajednici:** Razvoj se odvija kroz horizontalno učenje – razmjenu iskustava s kolegama, timski rad na projektima i mentorski rad s mlađim kolegama-početnicima ili studentima nastavničkih fakulteta na praksi.
- **Autonomija i odgovornost:** Profesionalni razvoj osnažuje nastavnika da samostalno kreira nastavne situacije, materijale i donosi pedagoške odluke, čime raste njegov profesionalni ugled.

U savremenom kurikulumu **uloga nastavnika značajno se mijenja i proširuje** (v. Prilog 1 Profesionalne uloge nastavnika). U tradicionalnoj, dominantno predavačkoj nastavi, centralna mu je uloga glavnog izvora (uz udžbenik) i prenosioca znanja: nastavnik je onaj koji prezentuje znanje koje učenici treba da usvoje, on ocjenjuje naučeno i sprovodi disciplinu. U ovom dokumentu zalažemo se za dalji razvoj i danas dominantne paradigme u obrazovanju – usmjerenosti nastave na učenje – pa iz tog ugla nastavnika posmatramo kao medijatora u procesu saznavanja, onoga ko kreira aktivnosti učenja u zoni narednog razvitka djeteta/učenika, nekoga ko može na lucidan i privlačan način koristiti i kreirati sredinu za učenje prilagođenu djeci/učenicima, ali i ko utiče na odnos djece/učenika prema toj sredini i ko načinom komuniciranja sa djecom/učenicima utiče na njihovo obrazovno postignuće i cjeloviti razvoj ličnosti (v. Sliku 6).

Slika 6. Profesionalne uloge nastavnika

Politika OVU utiče i na politiku podučavanja i kreiranja sredine za učenje na nivou odjeljenja. To znači da nije dovoljno donijeti određena formalna dokumenta u kojima se artikuliše pedagoška politika i praksa (poput Okvira), već da u obrazovnoj politici treba da je razrađeno kako će OVU pomagati nastavnicima da dobro razumiju šta se od njih očekuje i kako da OVU pruži podršku nastavnicima u primjeni te obrazovne politike. Faktori koji djeluju na nivou OVU – količina podučavanja (nastave), kvalitet podučavanja i obezbjeđivanje mogućnosti za učenje – utiču i na uspješnost nastave na nivou odjeljenja/grupe, pa je važno kako su oni oblikovani, a time se upravo bavi ovaj Okvir.

Kako Okvir koncipira uloge nastavnika ima **reperkusije** na:

- inicijalno obrazovanje nastavnika i njegov kvalitet, savremenost, relevantnost za praksu i kvalitetan rad, tj. nastavnički fakulteti morali bi prilagoditi svoje programe očekivanjima i filozofiji Okvira kurikuluma;
- programe usavršavanja nastavnika, da bi polako osavremenjivali znanja, umijenja, vjerovanja i vrijednosti nastavnika praktičara s idejama koje daje Okvir;
- sistem provjere kvaliteta rada nastavnika (evaluacija rada nastavnika) – ako su usklađena očekivanja od kurikuluma i obrazovanja u cjelini, u evaluaciji kvaliteta rada mora se provjeravati doprinos nastavnika da se te ideje prenesu do prakse i oblikuju buduće naraštaje; to dalje znači da pedagoški savjetnici, nadzornici, svi koji su uključeni u evaluiranje nastavnika, moraju razviti instrumente u duhu s Okvirom i nastavnikov rad procjenjivati u tom duhu;
- sistem napredovanja nastavnika – kriterijumi za napredovanje nastavnika moraju biti usaglašeni sa slovom i duhom Okvira kurikuluma, a u okviru sistema viših zvanja nastavnika; potrebno je obezbijediti da napredovanje ne izvodi nužno nastavnika iz učionice i odvaja ga od djece/učenika (npr. postaje savjetnik, nadzornik, saradnik u Ministarstvu); ti kvalitetni savremeni i reflektivni profesionalci potrebni su našoj djeci i obrazovanju, pa bi sistemskim mjerama trebalo obezbijediti da najbolji nastavnici djeluju na naše učenike, kao i da to bude respektovano u društvu.

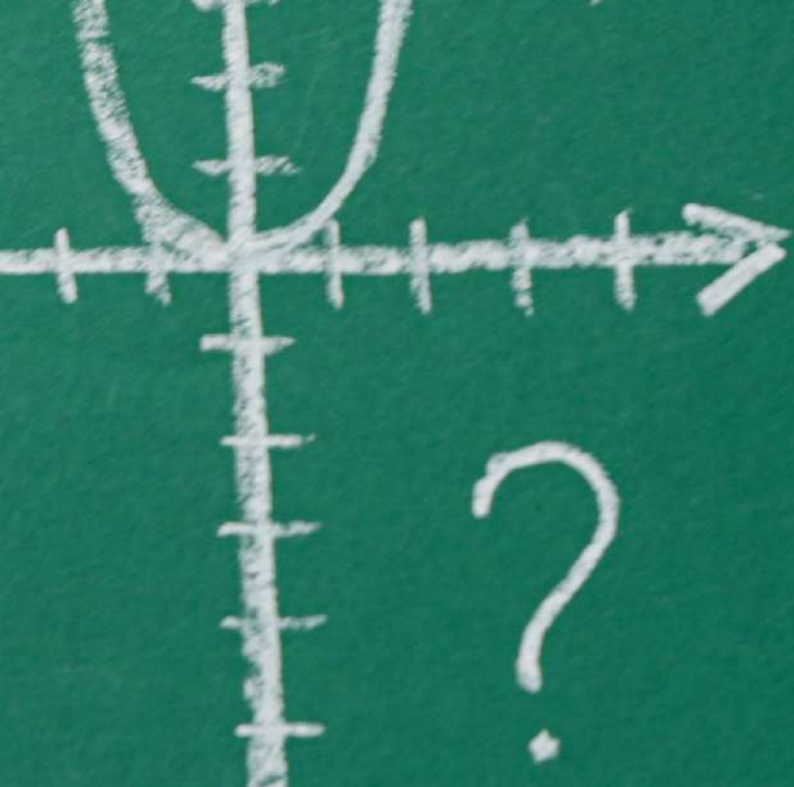

XIV REALIZACIJA KURIKULUMA U VANREDNIM OKOLNOSTIMA

U vanrednim okolnostima (pandmije, prirodne nepogode, poplave, zemljotresi i druge krizne situacije) realizacija kurikuluma zahtijeva fleksibilan i prilagođen pristup u cilju osiguravanja kontinuiteta obrazovno-vaspitnog procesa i dobrobiti djece/učenika. Realizacija kurikuluma u vanrednim okolnostima usmjerena je na ključne ishode, uz osiguranje bezbjednosti, podrške i kontinuiteta obrazovanja za svu djecu/učenike.

Smjernice za realizaciju kurikuluma u vanrednim okolnostima su:

- **Prilagođavanje ciljeva i ishoda učenja.** U cilju obezbjeđivanja kontinuiteta obrazovno-vaspitnog procesa u vanrednim okolnostima, potrebno je unaprijed izvršiti racionalizaciju nastavnih sadržaja fokusiranjem na ključne obrazovno-vaspitne ishode (na temeljna znanja i vještine).
- **Planiranje u skladu s realnim uslovima i mogućnostima izmjene dinamike rada.** Kako bi se uvažila realna situacija nastavnica se daje sloboda na fleksibilno planiranje i dinamiku realizacije planiranih ishoda i nastavnih aktivnosti.
- **Realizacija nastave na daljinu.** Obezbijediti preduslove za realizaciju nastave na daljinu, onlajn-platforme, TV ili radio-materijale, digitalne materijale i sl. Osigurati pristup nastavnim sadržajima svoj djeci/učenicima, kao i kompetencije nastavnika i učenika za korišćenje digitalnih sadržaja i alata za učenje.
- **Individualizacija i inkluzivnost.** Uvažavati različite mogućnosti, porodične uslove i uslove u kojima djeca/učenici uče.
- **Prilagođavanje metode učenja.** Jasno strukturirati kraće nastavne cjeline. Davati kratka jasna uputstva učenicima. Koristiti praktične, istraživačke zadatke koji se realizuju samostalno ili u grupama.
- **Prilagođavanje praćenja i vrednovanja.** Naglasak je na formativnom praćenju i davanju povratnih informacija, uz uvažavanje angažovanja i truda.
- **Uloga nastavnika.** On je, prije svega, mentor i podrška, i to ne samo u učenju.
- **Saradnja s roditeljima.** Potrebna je saradnja sa svim roditeljima, a posebno s roditeljima u mlađim razredima radi adekvatne podrške.
- **Briga o psiho-socijalnom blagostanju učenika.** Uvažavati stres i emocionalne reakcija djece/učenika. Podsticati osjećaj sigurnosti. Redovno komunicirati s djecom/učenicima.

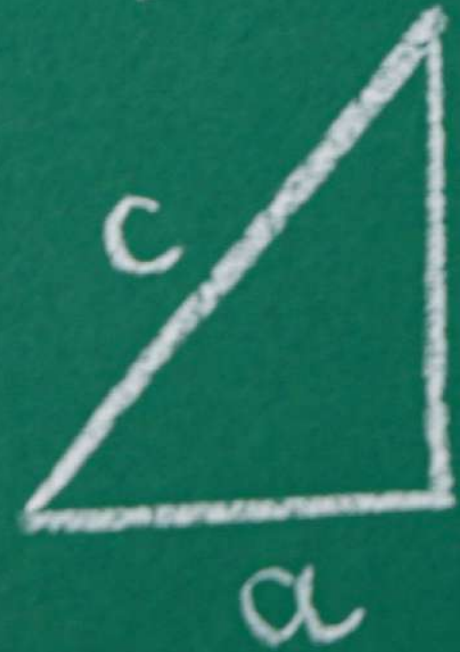

?

$$(a+b)^2 =$$

$$a^2 + b^2$$

BC

b

$$y = c$$

#

B =

o
—
o

XV PRAĆENJE I EVALUACIJA REALIZACIJE KURIKULUMA

Evropskim okvirom kvalifikacija predloženo je osiguranje kvaliteta koje počiva na autonomiji škole, mjerljivim kriterijumima (standardima kvaliteta) i na ustaljenim postupcima i procedurama (predviđaju se interna i eksterna evaluacija). Posebnu vrijednost u ovom procesu ima samoevaluacija kao znak da je škola preuzela odgovornost za kvalitet i da sama upravlja svojim razvojem.

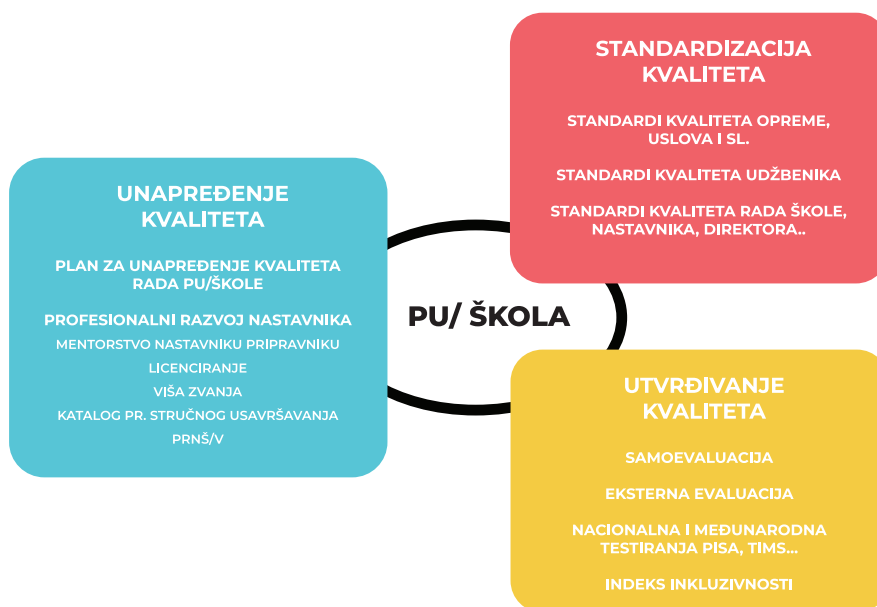
CILJEVI OBEZBJEĐIVANJA KVALITETA

Kako bi se obezbijedilo da se u dužem periodu održava i unaprijeđuje kvalitet realizacije kurikuluma, potrebno je:

- osigurati da standardi kvaliteta budu osnova za utvrđivanje i unapređenje kvaliteta rada PU/škole i obrazovanja;
- obezbijediti da se planiranje razvoja PU/škole, razvojni planovi i sl. baziraju na utvrđenim rezultatima (nivo ostvarenosti standarda kvaliteta);
- obezbijediti da se PRN i PU/škole baziraju na utvrđenim rezultatima (nivo ostvarenosti standarda kvaliteta);
- postići kompetentnost i autonomiju PU/škole **da preuzme odgovornost za kvalitet**⁷.

MEHANIZMI OBEZBJEĐIVANJA KVALITETA

Osnovni mehanizmi obezbjeđenja kvaliteta su: standardizacija kvaliteta; evaluacija (utvrđivanje) kvaliteta; i unapređivanje kvaliteta (v. Sliku 7).

Slika 7. Mehanizmi obezbjeđenja kvaliteta realizacije kurikuluma

A. STANDARDIZACIJA KVALITETA

Utvrđivanje (eksterna i interna evaluacija) i unapređenje kvaliteta rada PU/škole i obrazovanja počivaju na:

⁷ Osnovni cilj evropskog modela obezbjeđenja kvaliteta rada PU/škole i sve druge mjere sistema podređene su ovom cilju.

- standardima inputa u obrazovanju (standardi opreme, materijalnih sredstava i sl.);
- standardima rezultata obrazovanja (ishodi učenja) – daju jasan uvid u to šta će djeca/učenici znati, moći, željeti nakon realizacije programa;
- standardima procesa obrazovanja – daju jasne smjernice o tome kako izgleda kvalitetan rad ustanove u svim aspektima;
- standardima kompetencija zaposlenih, direktora, nastavnika i drugih koji rade u OVU – daju jasne smjernice o tome koja znanja, vještine, stavove i vrijednosti treba da posjeduju zaposleni u ustanovama.

B. UTVRĐIVANJE (EVALUACIJA) KVALITETA OBRAZOVANJA

Utvrdivanje kvaliteta obrazovanja podrazumijeva evaluaciju rezultata (ishoda obrazovanja) i evaluaciju kvaliteta nastave (procesa obrazovanja).

Evaluacija rezultata (ishoda) obrazovanja vrši se:

- internom provjerom i ocjenjivanjem postignuća učenika u školi;
- kroz nacionalna testiranja (na kraju II ciklusa osnovne škole) i eksterne ispite (na kraju osnovne škole, eksternim maturalnim i stručnim ispitima na kraju srednje škole) koje sprovodi Ispitni centar;
- međunarodnim istraživanjima (PISA – petnaestogodišnjaci, TIMSS i PIRLS – četvrti razred osnovne škole).

Eksterni ispiti daju informacije o postignućima učenika, Nacionalno testiranje pruža uvid u kvalitet kurikuluma određenog predmeta, a međunarodna testiranja omogućava poređenje našeg sistema s ostalim državama. Nacionalno testiranje daje pouzdane podatke o predmetnom kurikulumu, njegovoj prilagođenosti učenicima određenog uzrasta i ključnim faktorima koji utiču na postignuće učenika, što omogućava kreatorima obrazovne politike bolje praćenje i unapređivanje kvaliteta obrazovanja. Međunarodna testiranja, poput PISA, TIMSS i PIRLS, pružaju mogućnost poređenja ključnih varijabli kurikuluma i obezbjeđivanja resursa koji rezultiraju boljim postignućima učenika. Ona ne mjere samo znanje učenika, već i sposobnost primjene tog znanja u svakodnevnim situacijama, što je ključno za savremeno društvo. PISA posebno naglašava važnost kritičkog mišljenja i rješavanja problema, dok TIMSS mjeri niz misaonih vještina, izbor i primjenu odgovarajućih strategija za rješavanje problema, zaključivanje i obrazlaganje u oblasti matematike i nauke. PIRLS, s druge strane, ističe koliko je rana čitalačka pismenost važna za kasniji školski uspjeh. Rezultati međunarodnih testiranja najviše govore o sposobnosti našeg obrazovnog sistema da napravi kvalitet.

Evaluacija kvaliteta obrazovnog procesa: Evaluacija kvaliteta obrazovnog procesa je formativna, a sadrži i sumativnu ocjenu kvaliteta rada ustanove. To znači da je ustanovi potrebna obrazložena, jasna i informativna povratna informacija o njenom radu, da zna u kojim oblastima radi dobro (u skladu sa standardima), a u kojim odstupa od standarda i koliko. Obavlja se u područjima kvaliteta: nastava/učenje, upravljanje i rukovođenje, etos ustanove, postignuća djece/učenika, podrška djeci/učenicima. Evaluacija kvaliteta obrazovnog procesa obavlja se interno (samoevaluacija) i eksterno (od strane nadležne ustanove).

Samoevaluacija je osnovni mehanizam obezbjeđenja kvaliteta rada PU/škole i obrazovanja. Obavlja se kontinuirano i pruža informaciju o kvalitetu rada PU/škole u odnosu na standarde kvaliteta.

Eksternom evaluacijom obezbjeđuje se kvalitet rada ustanove i obrazovanja. Obavlja se kontinuirano od strane nadzornika Zavoda za školstvo i Centra za stručno obrazovanje. Eksterna evaluacija:

- daje povratnu informaciju PU/školi o njenom radu;
- daje preporuke o unapređenju kvaliteta rada PU/škole u odnosu na standarde;
- prati kvalitet procesa samoevaluacije;
- prati kvalitet realizacije plana unapređenja kvaliteta rada ustanove;
- u godišnjem, sumarnom izvještaju, daje informaciju o ispunjavanju standarda kvaliteta sistema u cjelini.

Eksterna evaluacija je u osnovi formativni proces i trebalo bi da utiče na kvalitet rada PU/škole ne samo preko preporuka, već i tokom procesa evaluacije – savjetovanjem, upućivanjem na primjere dobre prakse u PU/školi ili van PU/škole; upućivanjem na mogućnosti koje PU/školi stoje na raspolaganju u cilju unapređenja i sl.

C. UNAPREĐIVANJE KVALITETA

Planiranje unapređenja kvaliteta rada PU/škole

Unapređenje kvaliteta podrazumijeva preduzimanje odgovarajućih mjera, postupaka i aktivnosti s ciljem da se otklone uočena odstupanja od standarda kvaliteta, a zasniva se na prethodno utvrđenim rezultatima samoevaluacije i eksterne evaluacije. Nakon samoevaluacije (svake godine) i nakon eksterne evaluacije (kontinuirano) ustanova izrađuje:

- plan unapređenja kvaliteta rada PU/škole, koji se oslanja se na rezultate evaluacije (šta je problem koji treba riješiti) i postavlja ciljeve unapređenja kvaliteta rada ustanove (šta želimo postići), kao i mjerljive ishode (kako izgleda očekivani rezultat promjena);
- plan unapređenja kvaliteta rada ustanove, kojim se definiše strategija rješavanja problema (planiraju se aktivnosti koje škola namjerava preduzeti, kao i zaduženja za pojedine aktivnosti, vremenski okvir i sl.).

Mjere unapređenja kvaliteta rada PU/škole

Potencijalni alati unapređenja kvaliteta rada PU/škole su:

- postojanje mogućnosti razvoja kompetencija zaposlenih (sistem profesionalnog razvoja i PRNŠ-a koji podrazumijeva međusobne hospitacije, okrugle stolove, učešće na stručnim skupovima i sl.);
- postojanje pomoćnih sredstava, alata i dokumenata (standard kvaliteta, priručnici, uputstva, metodološki okviri, gotovi instrumenti i alate koji se mogu direktno koristiti ili školama služe kao uzor, primjeri dobre prakse i sl.);
- postojanje mogućnosti direktne spoljne podrške (mogućnost angažovanja stručnjaka za pojedina pitanja).

Neke od ovih mjera razvijaju se unutar škole, a neke na nivou cjeline sistema (mjere koje mogu koristiti sve PU/škole).

$$= a^2 + 2ab + b^2$$

$$E = mc^2$$

$$\cos x - \sin x$$

PRILOZI

PRILOG 1. PROFESIONALNE ULOGE NASTAVNIKA

- **Predavačka uloga:** Prezentuje sadržaje uz korišćenje različitih instruktivnih materijala i navodi djecu/učenike da se i sami služe ovim materijalima; formuliše probleme, definiše, demonstrira, opisuje, poredi, zaključuje, interpretira, ponavlja i sumira ono što je važno; vodi nastavni proces.
- **Partner u pedagoškoj komunikaciji:** Postavlja pitanja, daje verbalne i neverbalne poruke i odgovara na njih, daje mišljenja i podstiče djecu/učenike da se slobodno izražavaju, daje savjete kao reakciju na učeničke aktivnosti na času i daje povratne informacije učenicima; podstiče interakciju s djecom/učenicima i razmjenu između same djece/učenika, modeluje diskusije, strukturira učeničko mišljenje, poziva djecu/učenike na provjeru urađenog, orijentiše i vodi samostalan rad djece/učenika i pruža pomoć kada je dijete/učenik traži.
- **Stručnjak za predmet:** Ova uloga ne znači da je nastavnik kvalifikovan za predmet koji predaje već da prati razvoj discipline koju predaje i djelove tih novina prilagođava i unosi u svoju nastavu; model je intelektualnog rada, ponašanja i vrijednosti u datoj oblasti, osposobljavajući djecu/učenike za samostalan rad u datoj oblasti.
- **Organizatorska uloga:** Postavlja ciljeve časa, prema njima smišlja i kreira nastavnu situaciju, aktivnosti djece/učenika, planira sadržaj, sredstva, opremu, resurse za učenje, oblike i metode rada i raspored vremena.
- **Motivaciona uloga:** Sva ponašanja nastavnika čiji je cilj da motivišu i podstaknu dijete/učenika na učenje i rad, podsticanje radoznalosti i interesovanja djece/učenika i razvoj radnih navika djece/učenika.
- **Saznajno-dijagnostička uloga** podrazumijeva poznavanje uzrasnih karakteristika, tj. šta se može u intelektualnom pogledu očekivati od djece/učenika određenog uzrasta, dobro procjenjivanje znanja učenika, njihovog načina mišljenja, načina rada, preferencija i i sl.
- **Evaluaciona uloga:** Kontinuirano praćenje rada i razvoja djece/učenika, procjenjivanje njihovog postignuća i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja, ili o dječjem/učeničkom ponašanju i njegovoj ličnosti.
- **Upravljanje socijalnim odnosima u odjeljenju:** Prati i reguliše socijalne odnose u grupi (regulisanje discipline, pravičan odnos prema svoj djeci/svim učenicima u odjeljenju, posebno prema djeci iz marginalizovanih grupa, kreiranje pozitivne i prijatne klime u razredu, uticaj na uzajamne odnose, konstruktivno rješavanje konflikata).
- **Afektivna uloga nastavnika obuhvata više aspekata:**
 - a. poznavanje djece/učenika i pokazivanje interesovanja za djecu/učenike: poznavanje karakteristika emocionalnog razvoja djece/učenika određenog uzrasta; interesovanje za djecu/učenike i njihovo dobro poznavanje (porodica iz kojih dolaze, relevantnih vanškolskih podataka), spremnost da sarađuje s kolegama da bi pomogao određenom djetetu/učeniku;
 - b. osjetljivost nastavnika na reakcije djeteta/učenika – osjetljivo registrovanje i prepoznavanje dječjih/učeničkih reakcija (verbalne, neverbalne, vokalne), empatija i dobra dijagnoza dječjih/učeničkih emocionalnih stanja, adekvatno reagovanje na emocionalna stanja i reakcije djece/učenika, otvorenost za dječje/učeničke ideje, sugestije, potrebe i zahtjeve, prihvatanje različitosti među djecom/učenicima i jednak odnos prema svima);

- c. uspostavljanje kvalitetnih odnosa s djecom/učenicima – vjerovanje da svako dijete/učenik može da napreduje, očekivanja od svih da će da napreduju, dostupnost djeci/učenicima da mogu da ga nađu i razgovaraju s njim i mimo nastave; poštovanje za djecu/učeničke; djeca/učenici imaju povjerenja u nastavnika;
 - d. nastavnička svijest o vlastitim emocijama i njihovom uticaju na djecu/učeničke i odjeljenjsku i školsku klimu;
 - e. sposobnost kreiranja pozitivne i konstruktivne socio-emocionalne odjeljenjske klime – korišćenje humora i drugih sredstava da se stvori prijatna atmosfera u odjeljenju, rad na kultivisanju dječjih/učeničkih emocionalnih reakcija u odjeljenju.
- **Istraživačka:** Praćenje i istraživanje sopstvene prakse – stalno preispitivanje svojih metoda, njihove efikasnosti, uči iz rezultata svojih učenika i unaprijeđuje svoj rad kroz saradnju s kolegama. Profesionalni razvoj nastavnika zasniva se na prethodno utvrđenim rezultatima samoevaluacije (i eksterne evaluacije) i može podrazumijevati različite aktivnosti: realizaciju oglednih i uglednih časova; međusobno hospitovanje; učešće nastavnika u radu fokus grupa, okruglih stolova, panel diskusija i debata u školi i van škole; sprovođenje akcionih istraživanja u školi; učešće u radu profesionalnih mreža na različitim nivoima, npr. u okviru različitih udruženja nastavnika; učešće na nacionalnim i međunarodnim konferencijama i naučnim skupovima i sl.
 - **Pomoć kolegama u nastavi** jeste pomoć drugim nastavnicima da implementiraju nove ideje u učionici, bilo demonstriranjem časova ili posmatranjem časa i davanjem povratne informacije. Neka istraživanja su otkrila da su konsultacije s kolegama povećavale samoefikasnost nastavnika (vjerovanje nastavnika u vlastite sposobnosti i sposobnost za uspješno rješavanje problema u podučavanju i učenju), a, takođe, aktivirale su nastavnike da kroz saradnju s kolegama poboljšavaju svoj rad.
 - **Usavršavanje rada kolega (facilitacija)** odnosi se na stvaranje mogućnosti za profesionalno učenje i razmjenu među nastavnicima. Kada nastavnici uče zajedno, jedni od drugih, njihovo profesionalno učenje postaje smislenije i relevantnije, fokusirano je na nastavnički rad u učionici i usklađeno je s njihovim realnim potrebama.
 - **Mentor nastavnicima početnicima:** Iskusni profesionalci služe kao uzor, pomažu novim nastavnicima da se „aklimatizuju“ na novu PU/školu, da se bolje snađu s nastavom, kurikulumom, procedurama, praksom i politikom škole. U nekim uspješnim PU/školama uvodi se fleksibilna struktura radnog vremena, pa se dobrim nastavnicima smanjuje dio radnog vremena koji provode u direktnom radu s učenicima, a ti sati se usmjeravaju na stručni rad s novim kolegama.
 - **Aktivni učesnik u radu PU/škole:** Nastavnik djeluje u različitim grupama, odborima, timovima, kao što je tim za unapređenje rada PU/škole, školsko razvojno planiranje i slično, uključuje djecu/učeničke u razmatranje takvih pitanja, podržava školske inicijative, predstavlja PU/školu u lokalnoj zajednici ili okružnim radnim grupama, i slično.
 - **Katalizator promjena** je onaj nastavnik koji doprinosi unošenju potrebnih promjena, podržava i ubrzava promjene u PU/školi, on je autonomni, refleksivni praktičar koji se ne plaši promjena, već ih sam pokreće.
 - **Vječiti učenik – kontinuirano usavršavanje:** Uspješan nastavnik stalno mora biti učenik. On radi na kontinuiranom poboljšanju rada, demonstriranju cjeloživotnog učenja, isprobavanju novih strategija rada, spreman je da razmotri novine i koristi ono što nauči da bi pomogao svojim učenicima da bolje uče i budu uspješniji.

$$\frac{a + \sqrt{a} - a}{\sqrt{a} + 1} = \frac{\sqrt{a}}{0}$$

$$\sqrt{a}$$

$$\sqrt{a}$$

POJMOVNIK

ČETVRTA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA ILI 4IR ILI INDUSTRIJA 4.0	<p>Nova revolucija u ljudskom razvoju, veća čak i od Gutenbergove i otkrića štamparske mašine. Pojam konceptualizuje brze promjene tehnologije, industrije i društvenih obrazaca i procesa u 21. vijeku zbog sve veće međusobne povezanosti i pametne automatizacije.</p> <p>Pojam je popularizovao Klaus Švab, osnivač i izvršni predsjednik Svjetskog ekonomskog foruma, 2015. godine.</p>
DIGI-PEDAGOŠKE KOMPETENCIJE (ENG. DIGI-PEDAGOGICAL SKILLS)	<p>I učenici i nastavnici moraju biti tehnološki pismeni i kompetentni za primjenu savremenih tehnologija. Ali, za efikasno podučavanje i učenje, pored digitalne pismenosti, potrebno je da razvijaju i specifične digi-pedagoške kompetencije (Korhonen et al., 2021). Trebalo bi obezbijediti adekvatnu profesionalnu obuku i podršku nastavnicima kako bi povećali njihovu svijest o složenoj interakciji između tehnologije, pedagogije i kognitivnog sadržaja u njihovim disciplinama (Rienties, Brouwer, & Lygo-Baker, 2013).</p> <p>Digi-pedagoške kompetencije učenika i studenata odnose se na vještinu korišćenja digitalne pismenosti u svrhu efikasnijeg vlastitog učenja.</p>
DIGITALNA DOBROBIT (ENGL. DIGITAL WELLBEING) ILI SAJBER BLAGOSTANJE, DOBROBIT (ENG. CYBER WELLNESS)	<p>Odnosi se na dobrobit djece/učenika dok se kreću kroz sajber prostor. Obuhvata svjesno i zdravo upravljanje tehnologijom, da bi ona služila našim ciljevima, a ne postala izvor stresa ili zavisnosti. Ovaj koncept obuhvata četiri ključna područja: praćenje vremena pred ekranima – svijest o tome koliko sati dnevno provodimo na telefonu ili računaru; postavljanje ograničenja – korištenje tajmera za aplikacije kako bi se spriječilo „beskonačno skrolovanje“; planirane pauze, metode ili pravila da se ekran ne koristi sat vremena prije spavanja; higijena obavještenja (notifications) – isključivanje nebitnih notifikacija kako bi se smanjila fragmentacija pažnje i nivo kortizola (stresa); suzbijanje FOMO efekta – borba protiv „straha od propuštanja“ (v. FOMO efekat) razvijanjem svijesti da su prikazi na mrežama često nerealni; digitalni detoks – povremeno potpuno isključivanje iz digitalnog svijeta radi obnavljanja mentalne energije; zaštita sna – korišćenje filtera plave svjetlosti (night shift mod) koji pomažu lučenju melatonina; pravilno držanje – prevencija „tehnološkog vrata“ (bol u vratu zbog gledanja naniže u telefon) i zamora očiju; namjerno korišćenje – razlikovanje situacija kada tehnologiju koristimo kao alat (za rad, učenje, komunikaciju) od situacija kada je koristimo kao pasivni mehanizam za bjekstvo od dosade ili problema.</p>
EVROPSKI OKVIR KLJUČNIH KOMPETENCIJA	<p>Čini ga osam kompetencija:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pismenost (komunikacija na maternjem jeziku); 2. višejezičnost, tj. komunikacija na stranom jeziku; 3. matematička kompetencija i naučno-tehnološke vještine; 4. digitalna kompetencija; 5. lična, socijalna i kompetencija „učiti kako učiti“; 6. građanska kompetencija; 7. preduzetnička kompetencija; i 8. kulturna svijest i izražavanje.
FOMO EFEKAT (ENG. FEAR OF MISSING OUT)	<p>Strah od propuštanja, fenomen zabilježen kod pratilaca društvenih mreža. Kada gledaju fotografije i snimke drugih ljudi koji se uvijek zabavljaju, na posebnim su mjestima, uživaju u raznim aktivnostima, osjećaju se izostavljeno i nesrećno, iako znaju da su često to nerealni ili digitalno iskreirani prikazi (v. Digitalna dobrobit).</p>
KONSTRUKTIVISTIČKA PRIRODA UČENJA	<p>Učenje je proces u kome pojedinac konstruiše vlastiti sistem znanja u socijalnoj interakciji.</p>
KOMPETENCIJA (ENG. COMPETENCE)	<p>Mjerodavnost, nadležnost, lična sposobnost za neki posao ili poziv. Dinamička je kombinacija znanja, vještina i vrijednosti/stavova.</p>
KURIKULUM (ENG. CURRICULUM)	<p>Termin latinskog porijekla koji označava tok, odnosno redosljed odvijanja obrazovanja. Obuhvata i nastavni plan i program, ali je znatno širi. Njegova struktura podrazumijeva sve sadržaje, procese i aktivnosti usmjerene na ostvarivanje ciljeva i ishoda obrazovanja, koji su utvrđeni na nacionalnom i lokalnom (školskom) nivou.</p>
KURIKULARNA USKLAĐENOST (ENG. CURRICULAR ALIGNMENT)	<p>Predstavlja stepen do kojeg su ključni elementi obrazovnog procesa — ciljevi učenja, metode nastave i učenja, nastavne aktivnosti, ocjenjivanje znanja i ishodi međusobno povezani i usaglašeni.</p>
METAKOGNICIJA	<p>Obuhvata znanje o vlastitom učenju, praćenje vlastitih kognitivnih procesa, njihovu evaluaciju i regulaciju da bi se povećala efektivnost učenja. Kognicija podrazumijeva rješavanje određenog zadatka, a metakognicija podrazumijeva razumijevanje na koji je način zadatak urađen, procjenu da li je to bilo dobro ili ne i kako popraviti učenje ukoliko nije bilo dovoljno uspješno.</p>
NETIKA (ENGL. NETIQUETTE)	<p>Digitalni bonton, skup pravila lijepog i kulturnog ponašanja u digitalnom svijetu. Riječ je nastala spajanjem riječi internet i etika: Net (izvedeno iz Internet) I Etiquette (što znači etiketa ili bonton). Termin se koristi za opisivanje pravila lijepog ponašanja u digitalnoj komunikaciji, bilo da je riječ o i-mejlovima (e-mail), forumima ili društvenim mrežama. Netika određuje kako da komuniciramo putem interneta, a da pritom ne vrijeđamo druge ili ne ometamo njihov rad.</p>
OBRAZOVANJE BAZIRANO NA NALAZIMA (ENG. EVIDENCE-BASED EDUCATION)	<p>Donošenje odluka u obrazovanju na osnovu provjerenih nalaza (istraživanja, ispitivanja, analiza dokumenata itd.), pri čemu nalazi ne podrazumijevaju samo kvantitativne podatke već i kvalitativne (uvide, refleksije praktičara, analizu iskustava i sl.).</p>
PISA (ENGL. PROGRAMME FOR INTERNATIONAL STUDENT ASSESSMENT)	<p>Program za međunarodno ispitivanje učenika je najveće međunarodno istraživanje obrazovnih sistema, koje od 2000. godine sprovodi OECD, obično svake tri godine. Testira petnaestogodišnjake, mjeri čitalačku, matematičku i naučnu pismenost, njihovu primjenu u realnim situacijama.</p>

PIRLS (ENG. PROGRESS IN INTERNATIONAL READING LITERACY STUDY)	Međunarodno istraživanje čitalačke pismenosti učenika osnovne škole.
PREVELIKA IZLOŽENOST EKRAMIMA (ENG. EXCESSIVE SCREEN TIME)	Hronična senzorna stimulacija kroz prekomjerno izlaganje ekranima (eng. timescreen) koja može negativno uticati na razvoj mozga. Prekomjerno vrijeme ispred ekrana (npr. više od dva, tri sata ukupne izloženosti svim elektronskim medijima, uključujući televiziju, računare i mobilne elektronske uređaje) može uticati na mozak u razvoju, što ima važne posljedice na kognitivni i motorički razvoj, učenje i pamćenje, emocionalnu regulaciju i opšte zdravlje.
SOCIJALNI KONSTRUKTIVIZAM	Teorijski pravac koji objašnjava da se učenje odvija u socijalnoj interakciji između učenika i nastavnika, odnosno unutar učeničkih grupa.
STAVOVI	Trajna, naučena predispozicija da se osoba ponaša na dosljedan način prema okruženju; pozitivan odnos prema nekome/nečemu.
ŠKOLSKA KULTURA	Skup zajedničkih vrijednosti, vjerovanja, normi, običaja i međuljudskih odnosa koji definišu „identitet“ i atmosferu jedne škole. To je ono što osjećamo čim zakoračimo u zgradu – način na koji se ljudi ophode jedni prema drugima, kako se rješavaju sukobi i šta se smatra važnim. Dok je školska klima trenutno raspoloženje u ambijentu, školska kultura je duboko ukorijenjena i dugotrajna.
ŠKOLSKI KURIKULUM	Školski kurikulum je sveobuhvatan plan i okvir koji određuje šta učenici uče, kako, zašto i pod kojim uslovima se to učenje odvija. On predstavlja više od samog spiska predmeta; to je cjelokupno iskustvo učenja koje škola pruža.
TIMSS (ENG. TRENDS IN INTERNATIONAL MATHEMATICS AND SCIENCE STUDY)	Međunarodno istraživanje koje prati postignuća učenika osnovne škole u matematici i prirodnim naukama.
VJEŠTINA (ENG. SKILL)	Stečena psihomotorna sposobnost koja omogućava svjesno, brzo i tačno izvođenje neke radnje. Nastaje ponavljanjem ranije stečenog znanja.
VRIJEDNOST	Predstavlja relativno postojan raspored preferencija koje pokazuje pojedinac, grupa ili društvo.
VRLINA	Etički pojam kojim se označava sposobnost pojedinca da se drži moralnih normi i vrijednosti; etički poželjno svojstvo ličnosti.
ZDRAVI STILOVI ŽIVOTA	Balans između onoga što unosimo u tijelo, kako ga koristimo i kako se osjećamo u svojoj glavi i okruženju. Predstavljaju skup svjesnih odluka i navika koje pojedinac praktikuje kako bi očuvao i unaprijedio svoje fizičko, mentalno i socijalno blagostanje. To nije samo odsustvo bolesti, već aktivno nastojanje da se postigne optimalno zdravlje i dugovječnost. Glavni stubovi zdravog stila života su: pravilna ishrana, redovna fizička aktivnost, kvalitetan san (obezbjeđivanje dovoljno sati odmora, obično 7-9 sati za odrasle, koji je neophodan za regeneraciju tijela i funkciju mozga), izbjegavanje štetnih navika (konzumacija duvana, alkohola i opojnih sredstava), mentalna higijena (upravljanje stresom, njegovanje pozitivnih misli, rad na emocionalnoj inteligenciji i traženje podrške kada je potrebna) i preventivna briga (redovni ljekarski pregledi i briga o ličnoj higijeni.)
ZNANJE	Sistem usvojenih činjenica, pojmova, zaključaka i generalizacija koje su povezane u logičku jedinstvenu cjelinu.
ZONA NAREDNOG RAZVOJA (ZNR)	Izuzetno važan koncept u teoriji Lava Vigotskog koji objašnjava kako se odvija učenje, tj. kako se kroz socijalnu interakciju djeteta i kompetentnijeg partnera razvijaju psihičke funkcije i učenje. ZNR se odnosi na razliku između onoga što dijete može samo da izvrši i riješi i onoga što može uz odgovarajuću pomoć kompetentnije osobe. To je prostor gdje se uz adekvatnu podršku odraslog podstiče mentalni razvoj, omogućujući djetetu da usvoji nova znanja i vještine, da uči.

LITERATURA

1. Antić, S., & Pešikan, A. (2015). Naučna pismenost i socio-konstruktivistička perspektiva. „Psihološka istraživanja“, 18(1), 99–119.
2. Crna Gora u XXI stoljeću – u eri kompetitivnosti (obrazovanje). (2010). (ur. P. Vukotić), Podgorica: CANU.
3. Ispitivanje mišljenja nastavnika o kvalitetu predmetnih programa za osnovnu školu (Izveštaj – Lalović, Z.). (2022). Podgorica: Zavod za školstvo.
4. Istraživanje: Primjena reformskih rješenja u osnovnim školama i gimnazijama u Crnoj Gori. (2009). „Naša škola“ (ur. D. Bogojević). Podgorica: Zavod za školstvo.
5. Ivić, I. (2014). Vygotsky's Theory and some Variants of Post-Vygotskian Theories and Their Implications for Didactic Interaction in the Inclusive School. *Theory and Methodology in International Comparative Classroom Studies*, 69–81.
6. Knjiga promjena obrazovnog sistema Republike Crne Gore (kratka verzija). (2001). (ur. S. Backović). Podgorica: MPN.
7. Lalović, Z. (2020). Ocjenjivanje u funkciji razvoja učenika i unapređivanje učenja i nastave u školi, priručnik. Podgorica: Zavod za školstvo.
8. Lalović, Z., Novović, R. (2020). Istraživanje o organizaciji i realizaciji nastave na daljinu u osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gori. Podgorica: Zavod za školstvo.
9. Metodološki okvir za analizu i unapređivanje kvaliteta predmetnih programa. (2008). „Naša škola“. (pripr. Lalović, Z.). Podgorica: Zavod za školstvo.
10. Metodološko uputstvo za implementaciju programa Obrazovanje za održivi razvoj u okviru područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju (od 3 do 6 godina). (2015). „Naša škola“. (pripremile Čabrilo, N., Sudar, S., Vasiljević, M.). Podgorica: Zavod za školstvo.
11. Metodološko uputstvo za realizaciju međupredmetne oblasti Preduzetničko učenje. 2015. „Naša škola“. (pripremili: Čabrilo, N., Lalović, Z., Đilas, D.). Podgorica: Zavod za školstvo.
12. Nikolić Vučinić, A., Milić, T., Marić, A., Knežević, J., Lukačević, J., Klikovac, S., Trailović Šljivančanin, A., Bogičević, I., Bošković, D. (2019). *Montenegro Inclusive Education Strategy (2019-2025)*. UNICEF Country Office in Montenegro & Ministry of Education of Montenegro.
13. Crna Gora 2024–2034. Vizija i preporuke Univerziteta Crne Gore (ur. I. Orović). Podgorica: UCG.
14. Novović, T., Mićanović, V. (2019): *Predškoolstvo u Crnoj Gori – od pedagoške koncepcije ka praksi*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Crne Gore.
15. Okvir digitalne kompetencije učenika. (2020). Podgorica: Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje; Britanski savjet.
16. Okvir digitalne kompetencije nastavnika. (2025). Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.
17. Pešikan, A., Lalović, Z. (2015). Uloga škole u razvoju vrlina, vrijednosti i vještina učenika i učenica – izvještaj o rezultatima istraživanja. Podgorica: Zavod za školstvo, Unicef.
18. Pešikan, A., Lalović, Z. (2017). *Obrazovanje za život: ključne kompetencije za 21. vijek u kurikulumima u Crnoj Gori*. Podgorica: Zavod za školstvo, Unicef.

19. Pešikan, A., & Lalović, Z. N. (2018). Razvoj kompetencija, osobina ličnosti i vrednosti učenika u današnjoj osnovnoj školi. „Nastava i vaspitanje“, 67(1), 55–74.
20. Pešikan, A. (2020). Učenje u obrazovnom kontekstu (Osnove psihologije učenja/nastave). Službeni glasnik, Beograd.
21. Pešikan, A., Niemi, H., & Devetak, I. (2021). Education in the Covid-19 era-“We will find a way or we will make it”: Facing the challenges of the pandemic in education. Center for Educational Policy Studies Journal, 11(Sp. Issue), 7–15.
22. Pešikan, A. (2024). Digipedagoški izazovi u visokom obrazovanju. Beograd: Institut za psihologiju, Filozofski fakultet.
23. Popović, D. (2014). Čitati, razumjeti, znati. Podgorica: ZUNS.
24. Popović, D., Subotić, Lj., Vešović-Ivanović, A. (2017). Profesionalni razvoj na nivou škole/vrtića, priručnik za nastavnike u školama, predškolskim ustanovama i domovima učenika (treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Podgorica: Zavod za školstvo.
25. PISA 2015 u Crnoj Gori – rezultati (ur. D. Dmitrović). Podgorica: Ispitni centar Crne Gore.
26. Radev, M. T., & Pešikan, A. (2023). „Efektivno podučavanje u zoni narednog razvoja učenika: Uloga emocija“, Nastava i vaspitanje, 72(1), 43–57.
27. Reškovac, T., Bešić, M. (2010–2012) Evaluacije reforme obrazovanja u Crnoj Gori. Podgorica: Mreža fondacija za otvoreno društvo, onlajn izdanje.
28. Strategija inkluzivnog obrazovanja u Croj Gori 2019–2025. (2019). Podgorica: Ministarstvo prosvjete Crne Gore.
29. Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021–2025. (2021). Podgorica: Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava.
30. Strategija reforme obrazovanja 2025–2035. (2025). Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.
31. Strategija digitalizacije obrazovnog sistema Crne Gore 2022–2027. (2022). Podgorica: Ministarstvo prosvjete Crne Gore.
32. Strategija karijernog vođenja i savjetovanja 2025–2030. (2025). Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.
33. Tošić Radev, M., & Pešikan, A. (2025). Conceptualisation and empirical verification of the affective role of the teacher. Educational Studies, 51(5), 1016–1036.
34. Trivić, M. (2025). PISA u Crnoj Gori 2022. Podgorica: Ispitni centar Crne Gore.
35. Vilson, K., Grizi, A., Tuazon, R., Akjepong, K., Čeng, Č. (2015). Medijska i informaciona pismenost. Program obuke nastavnika. Cetinje: NBCCG „Đurđe Crnojević“.
36. Visser, M., Kovač-Cerović, T. (2022). Analiza sektora obrazovanja 2015–2020. Podgorica: UNICEF, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.

RADNA GRUPA ZA IZRADU OKVIRA NACIONALNOG KURIKULUMA CRNE GORE

Na osnovu Rješenja br. 27-011/25-6647/2 od 5. septembra 2025. godine Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija formiralo je Radnu grupu za izradu Okvira nacionalnog kurikuluma Crne Gore u sljedećem sastavu:

1. Dragan Marković, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, predsjednik
2. Svetlana Drobnyak, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, zamjenica predsjednika
3. Vesna Pejović, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
4. Marija Gošović, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
5. Julka Ostojić, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
6. Jasna Jovanović, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
7. Ivana Mrvaljević, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
8. Dragan Mijušković, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, član
9. Vesna Gajević, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
10. Marina Matijević, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, članica
11. Dejan Golubović, JU Gimnazija „Panto Mališić“, Berane, član
12. Dušanka Popović, Filološki fakultet, članica
13. Milena Danilović, JU OŠ „Radoje Čizmović“, Nikšić, članica
14. Vjera Mitrović-Radošević, Centar za stručno obrazovanje, članica
15. Slavica Jovanović, Centar za stručno obrazovanje, članica
16. Miliana Dabović, Centar za stručno obrazovanje, članica
17. Anita Marić, Zavod za školstvo, članica
18. Nevena Čabrilo, Zavod za školstvo, članica
19. Aleksandra Vešović-Ivanović, Zavod za školstvo, članica
20. Zoran Lalović, Zavod za školstvo, član
21. Anka Vučinić-Gujić, Zavod za školstvo, članica;
22. Vesna Babović, Zavod za školstvo, članica
23. Adnan Hadžić, Zavod za školstvo, član
24. Snežana Grbović, Zavod za školstvo, članica
25. Dragan Berilažić, Zavod za školstvo, član
26. Danilo Bošković, Zavod za školstvo, član
27. Ljiljana Ivanović, Zavod za školstvo, članica
28. Nataša Golubović, Zavod za školstvo, članica
29. Fran Vuljaj, Zavod za školstvo, član
30. Tatjana Novović, Filozofski fakultet Nikšić, članica
31. Dijana Vučković, Filozofski fakultet Nikšić, članica
32. Saša Milić, Filozofski fakultet Nikšić, član
33. Mara Šćepanović, Prirodno-matematički fakultet, članica
34. Olivera Lučić, JU SEUŠ, Nikšić, članica
35. Zorica Minić, Ispitni centar, članica
36. Tatjana Vujošević, Ispitni centar, članica

37. Nela Dabanović, JU Gimnazija „Niko Rolović“, Bar, članica
38. Vesko Mihailović, JU SSŠ „Spasoje Raspopović“, Podgorica, član
39. Novica Gačević, JU OŠ „Štampar Makarije“, Podgorica, član
40. Sonja Dabetić, JU SSŠ „Ivan Uskoković“, Podgorica, članica
41. Vesna Četković, JU Građevinska škola „Inž. Marko Radević“, Podgorica, članica
42. Selma Šabotić, JU Srednja elektrotehnička škola „Vaso Aligrudić“, Podgorica, članica
43. Snežana Jukić, JU OŠ „Milorad Musa Burzan“, Podgorica, članica
44. Aleksandar Vuksanović, JU Resursni centar „1. jun“, Podgorica, član
45. Mirjana Knežević, JU Resursni centar „1. jun“, Podgorica, članica
46. Ivana Kurtović, JU OŠ „Mirko Srzentić“, Budva, članica
47. Slavica Radević, JU OŠ „Jugoslavija“, Bar, članica
48. Anita Stojanović, Udruženje profesora CSBH, članica
49. Miloš Mrvaljević, Udruženje profesora istorije, član
50. Biljana Stojkanović, Udruženje profesora fizike, članica
51. Dragana Radoman, Udruženje profesora engleskog jezika Crne Gore ELTAM, članica
52. Danijela Bokan, Udruženje profesora italijanskog jezika, članica
53. Jasmina Nikčević, Udruženje profesora francuskog jezika, članica
54. Milica Šćepanović, Udruženje profesora francuskog jezika, članica
55. Irena Pavićević, Udruženje profesora matematike, članica
56. Sanja Ognjanović, JU Gimnazija „Slobodan Škerović“, Podgorica, članica
57. Biljana Krivokapić, JU OŠ „Štampar Makarije“, Podgorica, članica
58. Vesna Šarac, JU Muzička škola „Dara Čokorilo“, Nikšić, članica
59. Krsto Vuković, JU SMŠ „Danilo Kiš“, Budva, član
60. Maja Kovačević, posmatračica, UNICEF
61. Ivana Ceković, posmatračica, UNICEF
62. Sara Ivanović, sekretarka

U cilju obezbjeđivanja efikasnosti rada, formiran je i uži tim Radne grupe u sljedećem sastavu:

1. Dragan Marković, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, predsjednik
2. Zoran Lalović, Zavod za školstvo, član
3. Dušanka Popović, Filološki fakultet, članica
4. Anita Marić, Zavod za školstvo, članica
5. Nevena Čabrilo, Zavod za školstvo, članica
6. Ljiljana Ivanović, Zavod za školstvo, članica
7. Tatjana Novović, Filozofski fakultet Nikšić, članica
8. Dijana Vučković, Filozofski fakultet Nikšić, članica
9. Saša Milić, Filozofski fakultet Nikšić, član
10. Zorica Minić, Ispitni centar, članica
11. Maja Kovačević, posmatračica, UNICEF
12. Ivana Ceković, posmatračica, UNICEF
13. Sara Ivanović, sekretarka

Na sjednici održanoj 8.5.2026. godine Nacionalni savjet za obrazovanje dao je pozitivno mišljenje na tekst Okvira nacionalnog kurikuluma Crne Gore.

Ministarstvo
prosvjete, nauke
i inovacija